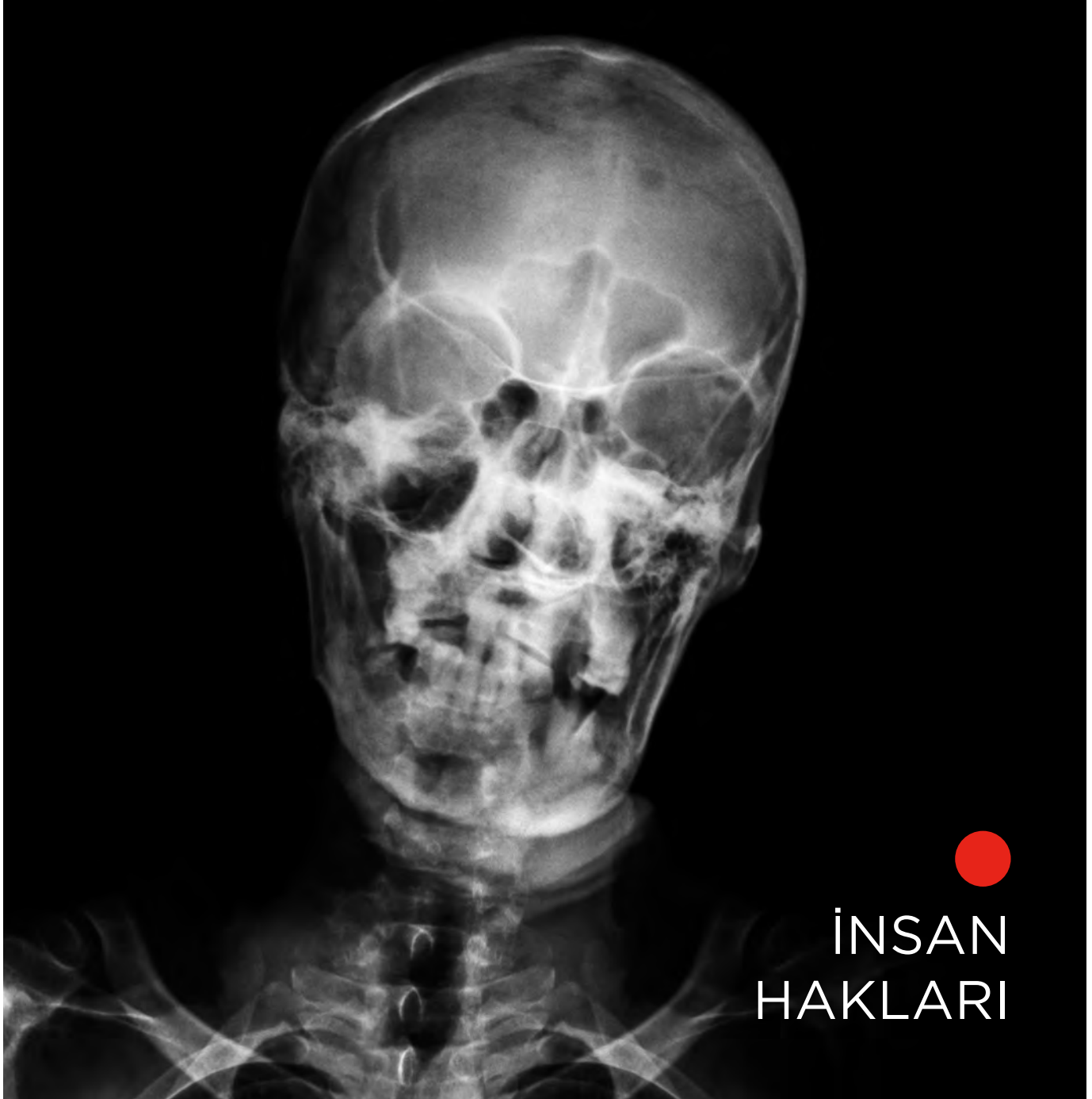

CİHANNÜMA DERGİ

www.cihannuma.org | SAYI 2 | BAHAR | 2020

İNSAN HAKLARI

Gündem

Hak Adalet
Hukuk

Dosya

İnsan Hakları Metinlerini
Yeniden Düşünmek

Söyleşi

Abdülhamit Gül
Adalet Bakanı

Sunuş

Dr. Ömer Faruk YELKENCİ

Genel Yayın Yönetmeni

Bilindiği üzere CihannümaDergi “Müslüman Zihin ve Yapay Zekâ” temalı birinci sayısı ile yayın hayatına ilk adımını atmış idi. İkinci sayımızın yani bahar sayımızın temasını ise “İnsan Hakları” olarak belirledik.

Muhterem dostlar,

Kovid-19’dan kaynaklanan pandemi günlerine denk gelen hazırlıklar tamamlandı. Zaman geçti bahar sayımızı da okuyuyla buluşturma vakti geldi. 2020 Bahar Sayımızda insan hakları meselesi yazarlarımız tarafından çeşitli boyutlarıyla ele alındı. Bizim sesimiz, bizim soluşumuz insan hakları meselesine değdi. Söz yükseldi. Ayrıca insan haklarının tahakkukunu güçlendirmek üzere kurulan bazı kurumlardan da bahsedildi. Bu sayıdaki konuğumuz ise Adalet Bakanımız Sayın Abdülhamit Gül oldu. Kendisiyle söyleşiyi Veli Tolu gerçekleştirdi. Türkiye’nin ve Dünya’nın bu yoğun gündeminde söyleşi talebimizi kırmadıkları için kendilerine huzurlarınızda teşekkür ediyoruz.

Yukarıda da değinildiği gibi tarihsel anlamda önemli günlerden, salgın günlerinden geçiyoruz. Zihinlerde böyle bir gündem varken dergimizin teması neden bu salgına dair olmadı diye bir soru oluşabilir. Yayın Kurulu olarak bu düşünce gündemimize geldiğinde takdir edersiniz ki, hatta bugünlerde bile, Kovid-19’la ilgili henüz dünya çapında ve ülkemizde veriler kesinleşmemiş, bütün boyutlarıyla temayüller ortaya çıkmamıştır. Bu sebeple “Kovid-19 ve Sonrası” temasını 2020 Yaz Sayımızda ele almanın daha doğru olacağını düşündük. Yaz sayımızda belirtilen tema çerçevesinde yazılarınızı editörlüğümüze ya da cihannumader@gmail.com adresine ulaştırabilirsiniz.

Bu sayıda insan hakları meselesine dokunduk, pencereler, kapılar, yollar açmaya çalıştık. İnsan hakları meselesini tekeline almış ve aslında insan haklarının en büyük ihlalcileri olan ve fakat bu meseleyi dünyanın geri kalanını terbiye etmek için kendi menfaatleri doğrultusunda sürekli kullananlara karşı ‘bizi’ uyandırmak; sahip olduğumuz zemini bulmak, iklimi canlandırmak için bu konuyu gündeme getirme ihtiyacı hissettik. Bu küçük çabanın bereketli sonuçlar doğurması temennisiyle keyifli okumalar diliyoruz.

Saygılarımla.

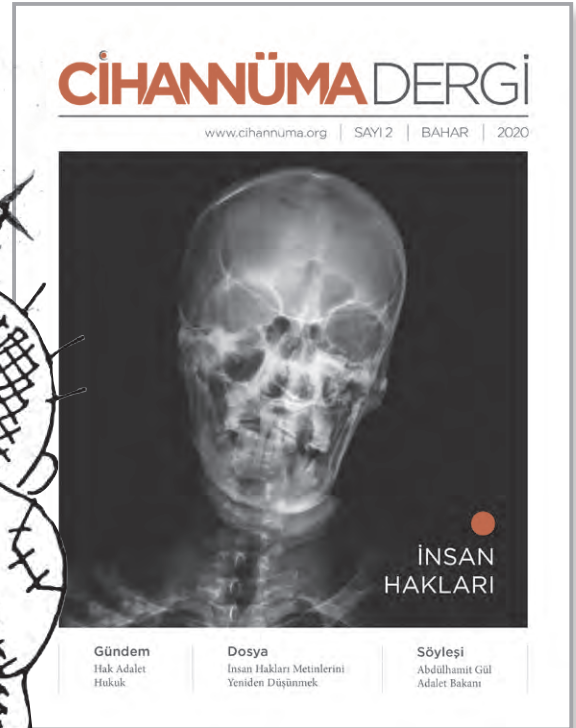
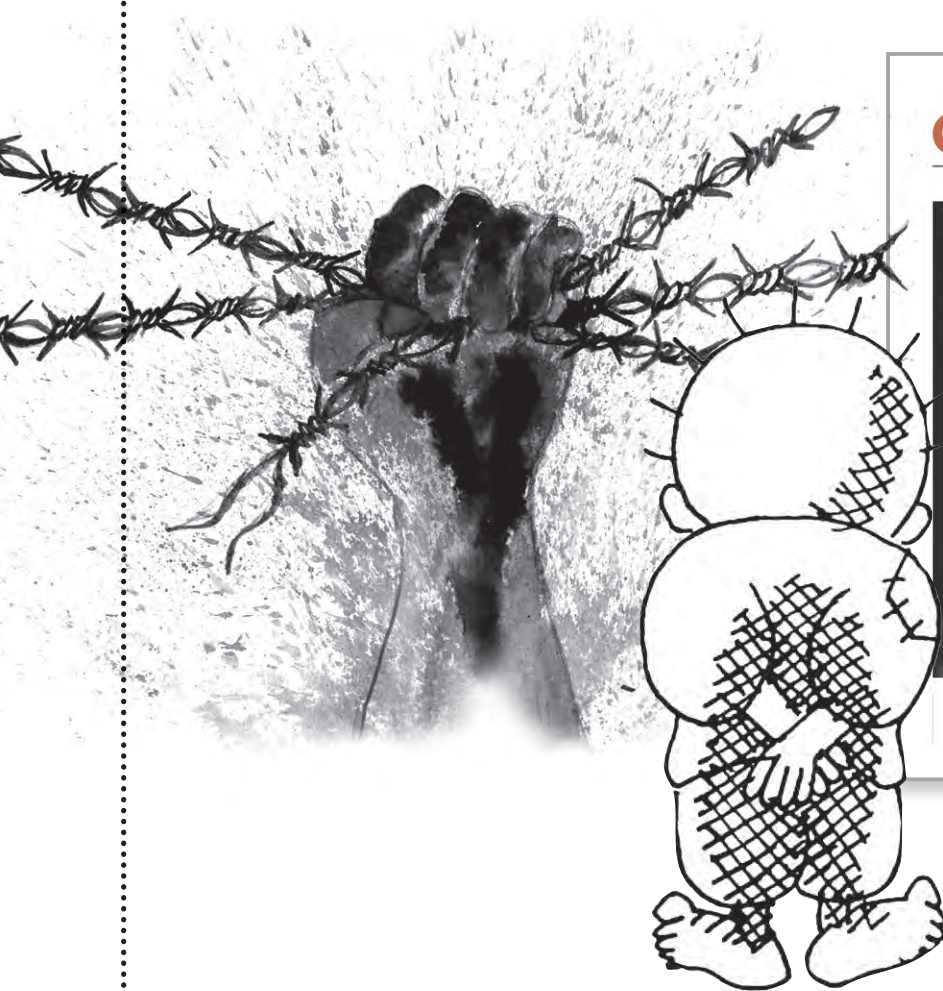

CİHANNÜMA DERGİ

32 / Abdulhamit GÜL

Adalet Bakanı

İnsanı, insan olma onurunu,
insanın doğuştan gelen
haklarını dikkate almayan
her tanım eksiktir.

İçindekiler

4 / Prof. Dr. Yusuf TEKİN

Emperyalist Düzenin Dayattığı Evrensellik Algısının Çöküşü:
İnsan Hakları Metinlerini Yeniden Düşünmek

10 / Prof. Dr. İsmet EMRE

Veda Hutbesi'nde İnsan Hakları Meselesi

16 / Prof. Dr. Orhan KOÇAK

İnsan Hakları Ve Sosyal Politikalar

26 / Ali YALÇIN

İnsanı, Haklarını ve Emeği Savunmak

38 / Prof. Dr. Ömer KORKUT

Makul Sürede Yargılanma Hakkı Ve Bilirkişilik Kurumu

44 / Doç.Dr. Eldar HASANOĞLU

Kudüs: Huzuru Bekleyen Şehir

48 / Dr. Halit KORKUSUZ

Hangi Tabii Hukuk?

52 / Selim CERRAH

Özgürlük, hayır diyebilmektir!

56 / Dr. Muhammed GÖÇGÜN

Türkiye'de İnsan Haklarının Korunmasına Yönelik Somut
Gelişmeler

60 / Mustafa ŞEN

Eşitlik ve Adalet Birbirlerinin Neyi Olur?

64 / Dr. Ömer Faruk YELKENCİ

'Hak' Düşüncesi Yapılandırılmış Bir Eğitimle Kazandırılabilir mi?

70 / Av. Cavit TATLI

Suriyeli Mülteciler Ve Pazarkule Sınır Kapısı Sürecinin İnsan
Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi

74 / Av. Celil AKDOĞMUŞ

Türkiye'nin Göç Politikaları Perspektifinden Mülteciler

CİHANNÜMA DERGİ

Cihannüma Dayanışma
ve İşbirliği Derneği Adına
İmtiyaz Sahibi

Mustafa ŞEN

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Ömer Faruk YELKENCİ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Veli TOLU

Editör
Özkan TEKİN

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Bayram Ali ERSOY
Prof. Dr. Mahmut BİLEN
Mustafa BOLAT
Hüseyin CERRAHOĞLU

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Yusuf TEKİN
Prof. Dr. Birol AKGÜN
Dr. Hasan TAŞÇI
Erol ERDOĞAN
Şenel KIZILCA

Lojistik
Annan ÇELİK

ISSN 2687-6647

Tasarım
Ceyhun AKGÜN

ben@ceyhunakgun.com

Hacı Bayram Mah. Haşimi
(Kutlu) Sk. No. 12
Altındağ - ANKARA
info@cihannuma.org
www.cihannuma.org

Baskı: **USTA OFSET**
Davutpaşa Cad. Güven San.
Sit. B Blok No. 382 Topkapı,
Zeytinburnu İstanbul

Emperyalist Düzenin Dayattığı Evrensellik Algısının Çöküşü:

İnsan Hakları Metinlerini Yeniden Düşünmek

PROF. DR. YUSUF TEKİN

“Andolsun biz peygamberlerimizi açık kanıtlarla gönderdik, beraberlerinde kitap ve adalet terazisini de indirdik ki insanlar hakkaniyete uygun davransınlar. Bir de demiri indirdik ki onda büyük bir güç ve insanlar için yararlar vardır. Böylece Allah, görmeden iman ederek kendisine ve peygamberlerine yardım edecekleri ortaya çıkaracaktır. Şüphesiz Allah güçlüdür, üstündür.”

Hadid: 25

Kuşkusuz ki insan, kendi nefsinden başlayan ve dış dünyaya doğru genişleyen sürekli bir mücadele alanının içinde bulunmaktadır. Çok yönlü bir niteliğe sahip olan bu mücadelenin içsel boyutu, dışsal düzlemde devam eden birliktelik ya da karşıtlık temelli tüm ilişki ve uğraşmaların da ana belirleyicisidir. Zira kişinin kendi nefsiyle kurduğu ilişkinin niteliği ve biçimi, dış dünyadaki uğraş ve münasebetlerinin hangi zemin üzerinde, nasıl bir istikameti hedef alarak ve ne türden ilke ve esaslara göre şekillendiğinin/şekilleneceğinin başlıca göstergesidir. Nefsiyle

kurduğu ilişkiyi, kendisine emanet edilen geçici ömrü, muhatap olduğu imtihanın bilinci içinde şekillendiren kişinin dış dünyadaki varlığı ve misyonuyla, aynı ilişkiyi nefesine ve dış dünyaya dönük bir egemenlik ya da iktidar mücadelesine dönüştüren kişinin varlığı ve misyonu arasında derin farklılıkların bulunduğu/bulunacağı açıktır.

HAK PRATIĞİ İLE ÇELİŞEN İNSAN HAKLARI METİNLERİ

Belirli hak ve özgürlüklerle birlikte doğan insanın, hem kendi nefesine hem de içine doğduğu zaman ve mekan örgüsüne verili insanı ve doğal gerçekliğe karşı muhtelif sorumlulukları söz konusudur. Bu hak ve özgürlükler ile bahse konu sorumlulukların nelerden oluştuğu ve hangi alanları kapsadığı hususunda insanlığın ortak değerleri olduğu ya da olması gerektiği de açıktır. Ancak bu bağlamda, günümüz modern dünyasında bizlere dayatılan ve evrensel nitelikte olduğu iddia edilerek bağlayıcı olduğu ifade edilen metinlerin sözü edilen hak ve özgürlükleri tam anlamıyla karşılamadığı da açıktır.

Muhakkak ki, söz konusu metinler ve ihtiva ettikleri hükümler, insanın bireysel varlığına yapışık olan devredilemez ve vazgeçilemez nitelikteki hak ve özgürlükler için bu anlamda önemli birer hukuksal belgedir. Ancak, kadim insanlık tarihi boyunca süregelen mücadelelerin akışı içinde ve tüm insanlığın ortak katkılarıyla şekillenmiş olan bu belgeler, özü itibarıyla insan onurunu korumayı esas alan ve bunu bireysel, toplumsal, siyasal ve düşünsel nitelikli tüm ilişkiler düzeyine yaymaya çalışan hükümler vasıtasıyla eşit ve adil bir yaşam alanı oluşturma konusunda yeterli değildir.

Çünkü bütün insanların özgür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğduğu, akıl ve vicdana sahip olduğu ön kabulüyle ve dil, din, cinsiyet, ırk ve benzeri bir ayırım gözetmeksizin herkes için geçerli olduğu varsayımıyla hayat bulan insan hakları belgeleri ve içerdiği hükümler, kendilerine yüklenen evrensel amaç ve misyondan çok, egemen güçler arasındaki iktidar mücadelelerinin öngördüğü sınırlılıklar içinde ve belirli coğrafyalar ile bu coğrafyalarda yaşayan muhtelif kişi, grup ve kimlikler için geçerli olan bir zeminde işlevsel olabilmektedir. Bir başka deyişle, eşit ve adil bir dünyanın oluşturulması için geliştirilmiş olan hükümlerin bizatihi kendisi yeryüzündeki eşitsizliğin ve adaletsizliğin kaynağı ya da en azından kamuflajı olabilmektedir.

Siyasal, ekonomik, kültürel, teknolojik ve askeri güç tekeline sahip olanlar, bu vasıflar bakımından görece daha az gelişmiş ya da

---

Günümüz modern dünyasında bizlere dayatılan ve evrensel nitelikte olduğu iddia edilerek bağlayıcı olduğu ifade edilen metinlerin sözü edilen hak ve özgürlükleri tam anlamıyla karşılamadığı da açıktır.

---

bunlardan bütünüyle mahrum olanlar karşısında her türlü tasarrufla bulunabilmekte; kendileri için hak ve özgürlük olarak tanımladıkları düşünce, eylem ve süreçleri ‘ötekiler’ bakımından ihlal ve ihmâl edilebilir olarak görebilmektedir. Bu bağlamda, ‘Beyaz’ ve ‘Batılı’ dünyanın ‘muktedir’ ve ‘muteber’ insanının daha konforlu şartlarda yaşaması için ‘ötekilerin’ yaşam hakkı kısıtlanabilmekte, ifade özgürlüğü sınırlandırılabilir, din ve vicdan hürriyeti askıya alınabilmekte, mülkiyet hakkı yok sayılabilmekte ve diğer hak kategorileri de benzer bir sömürü mekanizması içinde ‘egemenler’ lehine arzu edildiği şekilde işletilebilmektedir. Evrensel olduğu konusunda neredeyse tartışma dahi kabul etmeyen bu metinler ise, tanımlanan hegemonya ilişkisine meşruluk zemini oluşturma işlevi görmektedir.

Her vesileyle insan haklarına vurgu yapan ülkeler, sınırlarına dayanan mülteciler karşısında sergiledikleri tutum ve davranışlarıyla, konuyu kendileri bakımından bir hak sorunu olarak telakki ettiklerini, ötekiler bakımından ise yalnızca bir retorik unsur olarak ele aldıklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

İNSANA HAKLARINI, ONU SÖMÜRENLER Mİ VERECEK?

Reel politik dengelerin ahlaki değerlere galebe çaldığı ve güçlü olmak ile haklı olmak arasındaki ilişkinin bütünüyle asimetrik bir düzlemde seyrettiği günümüz dünyasının muhatap olduğu insani krizlerin kökeninde de Batı merkezli bu sömürü mekanizmasının bulunduğu açıktır. Söz konusu mekanizmanın bugünlerde en somut, en güncel ve en dramatik göstergesi ‘mülteci sorunu’ olarak dile getirilen ve her geçen gün büyüyen çok boyutlu krizdir. Egemen Batı’nın çıkar kavgalarının bir sonucu olarak savaş, iç savaş, yoksulluk, sefalet ve benzeri sebepler dolayısıyla gönüllü ya da zorunlu olarak göç eden veya yerinden edilen milyonlarca insanın maruz kaldığı ‘mültecilik hâlleri’ adeta insan hakları belgeleriyle tescillenen evrensel hak ve özgürlüklerin hangi koşullar altında ve kimler için geçerli olduğunun trajik kanıtlarını sunmaktadır. Açık sularda ölüme terk edilen kadınlar, sahillere vuran çocuk bedenleri, sınırlarda bekletilen, dövülen, her türlü işkence ve kötü muameleye maruz bırakılan yüzbinlerce sığınmacı ve ayaklar altına alınan insan onuru, bu trajedinin yalnızca çıplak gözle görülebilen acı örneklerini oluşturmaktadır. Kayda geçmeyen, görünmeyen, söze gelmeyen ve herhangi bir analize konu oluşturmayan nicesi ise ‘mültecilik hâllerinin’ sıradan güncesi olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

İnsan hak ve özgürlükleri ile demokratik değerlerin en yetkin örneğini oluşturduğu iddiasıyla dünyaya nizam vermeye çalışan ve mümkün olan her vesileyle insan haklarına vurgu yapan ülkeler, sınırlarına dayanan mülteciler karşısında sergiledikleri tutum ve davranışlarıyla,

konuyu kendileri bakımından bir hak sorunu olarak telakki ettiklerini, ötekiler bakımından ise yalnızca bir retorik unsur olarak ele aldıklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Oysa egemenlerin kendi siyasal, ekonomik, ideolojik ve askeri çıkarları için talan ettikleri, sömürdükleri ve sömürmeye devam ettikleri coğrafyaların insanları, müsebbibi olmadıkları mağduriyetlerden kurtulmak ümidiyle ve salt retorikten ibaret olmadığını düşündükleri ‘insan hakları’ perspektifiyle bu ülkelere göç etmekte; evrensel düzeyde tanınmış ve onanmış hak ve özgürlüklerden yararlanarak yeni bir yaşam inşa etmenin gayretiyle hayata tutunmaya çalışmaktadırlar. Ancak bu insanların vatanlarını terk etmelerine ve göçmen, mülteci ya da sığınmacı statüsüyle yaşamalarına sebep olanlar, söz konusu statülerin sağladığı hak ve özgürlüklerin kullanılmasına da engel olabilmekte; uğrunda dünyaya nizam vermeye çalıştıkları, gerçekte ise diğer ülkelerin iç işlerine müdahale aracı haline getirdikleri insan hakları söylemini askıya alabilmektedir.

BATI TİPİ RİYAKÂRLIK

Türkiye-Yunanistan sınırında vuku bulan ve tüm dünyanın gözü önünde yaşanan mülteci dramı, bu durumun en son ve en somut örneğini en trajik biçimiyle ortaya koymakta; ‘Batı medeniyeti’ kamuflajıyla saklanmaya çalışılan ikiyüzlülüğün ve barbarlığın tüm gerçekliğiyle deşifre olduğu bir tarihsel momente de işaret etmektedir. Bir tarafta milyonlarca mülteciye yıllardır kol kanat geren ve ev sahipliği yapan Türkiye, diğer tarafta ise mültecilere ve dolayısıyla insanlığa ve insanî değerlere sırtını dönen Yunanistan, Avrupa Birliği ve nihayetinde ‘Büyük Batı Medeniyeti’. Kuşku yok ki, büyüklüğün söylemle, retorikle, güçle ve güçlü olmakla ilişkilendirildiği Batı tipi riyakârlığın, insanlık onurunu savunan ve kardeşlik bilinci içinde birlikte yaşamayı ve insani dayanışmayı ilke edinen hak mücadelesi karşısındaki vicdani yenilgisidir bu.

Ayağa kalk İnsan! İnsanlık onurunu yeniden ayağa kaldır!

Ancak bilinmesi gerekir ki, bu yenilgi, yalnızca insanlığın evrensel vicdanında makes bulmakla sınırlı bir momente atıfta bulunmakta, aynı zamanda insanlık vicdanının reel politik düzlemde de ayağa kalktığı/kalkacağı yeni bir tarihsel başlangıç anına da işaret etmektedir. Yazının başında alıntılanan âyet-i kerimede buyurul-

---

*Büyüklüğün söylemle,
retorikle, güçle ve güçlü
olmakla ilişkilendirildiği
Batı tipi riyakârlığın,
insanlık onurunu savunan
ve kardeşlik bilinci içinde
birlikte yaşamayı ve insani
dayanışmayı ilke edinen
hak mücadelesi karşısındaki
vicdani yenilgisidir bu.*

---

duğu üzere; gücü, salt demire hükmetmekle elde edilen kaba kuvvet üzerine değil, hikmet (*kitap*) ve adalete (*mizan*) dayalı insani kudret üzerine inşa edecek bu başlangıç ile, insan haklarını söylemsel düzeyden uygulama alanına indirmek mümkün olabilecektir; İslamofobia, yükselen ırkçılık ve göçmen karşıtlığıyla malul Avrupa Birliği'nin sınırlarında yere düşen insanlık onuru yeniden ayağa kalkabilecektir.

İçinde bulunduğumuz konjonktürde başta mülteci sorunu olmak üzere, terör, cinsiyet, din ve inanç hürriyeti, aile ve toplumsal yapı gibi hayati konularda mevcut metinlerin Batının hegemonik düzeyine hizmet ettiği aşikardır. Evrensel olduğu iddia edilen metinlerin tüm insanlığın temel hak ve hürriyetlerini güvence altına almayı değil, egemen Batının çıkarlarını meşrulaştıracak kısmıyla dünya siyasal düzenine hizmet ettiği her geçen gün yeni bir somut olay neticesinde ortaya çıkmaktadır.

İNSAN, İNSAN HAKLARI BELGELERİNİN İÇİNE SİĞMAYACAK KADAR BÜYÜKTÜR!

Egemen Batı'nın kendi hegemonyasını devam ettirmek konusunda önemli bir işlev gören bu metinlerin yeniden tartışılması, içinde bulunduğumuz sorunlar karşısında elzemdir. Tıpkı Birleşmiş Milletler kurgusunda olduğu gibi, kendisini ve ürettiği değerleri egemen olarak tanımlayan Büyük Güçlerin siyasal hegemonyaları Sayın Cumhurbaşkanımızın başlattığı "Dünya beşten büyüktür" söylemiyle nasıl tartışmaya açıldıysa, evrensel olduğu iddia edilen ama bu hegemonya ilişkisine meşruluk zemini oluşturan bu metinlerin de yeniden tartışılması insani değerler açısından zorunludur.

Cihannüma Dergi'nin elinizdeki sayısının kapak konusu ile amacımız, bu metinleri tartışmaya açmak yolunda bir ilk adım atmak, Batı hegemonyasına hizmet eden metinler değil, İslam coğrafyası da dahil olmak üzere bütün insanlığın ortak değerlerinin korunmaya alındığı yeni insan hakları koruma metinlerinin oluşturulması sürecine katkı sunmaktır.

---

*İnsanların vatanlarını terk
etmelerine ve göçmen,
mülteci ya da sığınmacı
statüsüyle yaşamalarına
sebepler olanlar, söz konusu
statülerin sağladığı hak ve
özgürlüklerin kullanılmasına
da engel olabilmekte;
uğrunda dünyaya nizam
vermeye çalıştıkları,
gerçekte ise diğer ülkelerin
iç işlerine müdahale aracı
haline getirdikleri insan
hakları söylemini askıya
alabilmektedir.*

Veda Hutbesi'nde İnsan Hakları Meselesi

PROF. DR. İSMET EMRE

HAK en genel anlamda hem Allah'ın kendi varoluşundan, özünden başlayarak bütün varoluşlara yönelttiği ışık, onları merkeze yerleştirmek, en azından merkezle bağlantısını sabitlemek amacıyla dışarıdan ve içeriden kavrayan bir tutamak hem de bütün varoluşların varlık gerekçesi olduğu için ontolojik olarak kendisi dışındaki bütün kavramlardan, yere indirilmiş ve insani zeminde vuku bulan ilişki biçimlerini karşılayan haklardan, hukuklardan, adalet ve muhteviyatına iyiliği yerleştiren bütün kavramlardan önce gelir. Her varlığın kendi suretinde ve kendine özgü niteliklerle ortaya çıkması ve varoluşunu olduğu gibi sürdürme içgüdüğü tam da bundan kaynaklanır. Hak yoksa adalet de yoktur. Adalet haktan sonra gelir, çünkü hakkın olmadığı yerde hiçbir şey yoktur. Hak birinci derecede her bir canlının kendine özgü varoluşu korumasının garantisidir. O garanti edişe sonradan eklenir adalet ile onun yedeğindeki hukuk. Bir şeyin/kimsenin hakkı, onun kendini varetme arayışında aranmalıdır. Bundan dolayıdır ki her bir canlının hatta belki de Allah'ın yarattığı her bir varlığın kendine özgü bir hakkı vardır ki o da varlığını, olduğu biçimiyle sürdürme gayreti ve garantisidir. Bu manada, bir şeyin hakkını araması, varlık mücadelesinin doğal gereğidir. Bir istisna ile elbette: Sünnetullah'ın her bir varlığın özüne yerleştirdiği kendini gerçekleştirme potansiyeline zarar vermeden vuku bulacak olan bir hak arayışı...

Bir şeyin hakkını araması, varlık mücadelesinin doğal gereğidir. Bir istisna ile elbette: Sünnetullah'ın her bir varlığın özüne yerleştirdiği kendini gerçekleştirme potansiyeline zarar vermeden vuku bulacak olan bir hak arayışı...

Hz. Peygamber Hutbe'sinin daha başında insan yaşamına dair bir koordinat veriyor ve "belki de bugünden sonra burada sizinle bir daha buluşamayacağım" diyor. Bu, doğrudan doğruya, kendi şahsından başlayarak bütün insanların ölümlü olduğunu ve ömür hesaplarını dünyanın sahibi olarak değil konuğu olarak yapmaları gerektiğini ifade ediyor. Koordinat insani zeminde gerçekleşen bir serüveni işaret ediyor ve doğrudan doğruya "her nefis ölümü tadacaktır." hakikatine göndermede bulunuyor. Bundan sonraki bütün cümleler buraya dayanıyor. İnsani zeminde merkez burasıdır: Bu dünya ile öteki dünya arasında gidip gelen kaldıraçın merkezinde dünyanın bir konaklama, insanın bir konuk, dünya sonrası hayatın ise gerçek yurt olmuşluğuna dair güçlü bir ihsas vardır. Aslında bu, bizi aynı zamanda insandaki sünnetullahı uygun bir şekilde ölümlü oluşu bilme bilgisinin bir inşaya, bu bilgiyi unutmasının, ıskalamasının veya ihmalinin ise doğrudan doğruya bozulmaya, dağılmaya, çürümeye, merkezden uzaklaşmaya, vahdeti unutmaya, ifsada yol açacağını da formüle ediyor.

İnsan yeryüzünün mukimi ve sahibi değil "yolcusu"dur ve bütün hesaplar yolculuk mantığına göre yapılmalı, ömür onun üzerine inşa edilmelidir. Bu da kuşkusuz dünyanın sahibi ile olan ontolojik bir "yaratılan-yaratılan", "efendi-kul" ilişkisi sözleşmesidir. Mülkün sahibi ile onun misafirleri arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine, insan ile Allah arasında nasıl bir gramer kurulması gerektiğine bu cümlelerden sonra geçer Hz. Peygamber. Zaten bu cümlelerin hemen arkasından "Ey insanlar biliniz ki Rabbiniz birdir" der. Bu, bir taraftan insanın kulluğuna işaret ederken öteki taraftan yaratılmış her şeyin, herkesin mutlak yaratıcısının Allah olduğuna işaret eder. Ve Allah'ın insanlardan istediği şey hepsinin Tanrı'nın kulu olarak eşit olduğudur. Bir sonraki cümlede insanlar arasındaki "yukarıdan gelen" eşitliğin, yere inmiş haliyle somut temelleri atılıyor: Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur. Dikkat edin, hiçbir üstünlüğü... Hiçbir... Bağlamı ne olursa olsun, üstünlük sadece takvaya dayandırılıyor. Tarihi, genetik, kültürel bakımdan bir ırk diğerrinden daha çok ne yapmış olursa olsun kitlesel ve genelleyici indirgemecilikten uzak durun diyor. Genetik, coğrafyaya veya aristokrasiye dair bütün ırk vurgularını devre dışı bırakıyor Rasulullah burada. "Allah katında üstünlük ancak takva iledir" diyerek hem genetik hem coğrafi hem kültürel mirasyediliğe son veriyor, üstünlüğü eylem alanına, yani insanın kendi eylemlerinin iyilik ve kötülük alanına taşıyor. Burada, toplumsal böbürlenmenin, genetik aidiyetin, nevezuhur ve tarihin belli

---

İnsandaki sünnetullahı uygun bir şekilde ölümlü oluşu bilme bilgisinin bir inşaya, bu bilgiyi unutmasının, ıskalamasının veya ihmalinin ise doğrudan doğruya bozulmaya, dağılmaya, çürümeye, merkezden uzaklaşmaya, vahdeti unutmaya, ifsada yol açacağını da formüle ediyor.

---

süreçlerinde oluşmuş/oluşturulmuş hiyerarşilerin bütün ircacı biçimlerini çağdışı ilan ediyor. İnsan hakları evrensel beyannamesinden çok önce ve bütün bağlamlarını teorisinin merkezine sabitleyerek...

Böylesi sağlam bir konum belirlemenin ardından hak meselesine geliyor Hz. Peygamber ve şöyle diyor: “Ne haksızlık edin ne de haksızlığa uğrayın.” Ne başkalarını incitin ne de başkalarının sizi incitmesine müsaade edin. Ne zulmedin ne de zulme rıza gösterin. Aslında yasalar tarihinde “insan hakları” konusunda bundan daha veciz; insanı insanın kurdu olmaktan, insanı insana köle yapmaktan çıkarıp ona hak ettiği yeri veren; onu yeryüzündeki yolculuğunda insanca bir yaşam alanına teşvik eden bu derece sağlam bir ifade yoktur. İnsanlık tarihinde sosyolojik olarak sadece bu kurala uyulsa insanlığın karşı karşıya olduğu sayısız sorun kendiliğinden halledilirdi. Çünkü bütün mesele budur. Bütün sorunların temelinde, insanın insanı köleleştirme, kendisine çizilmiş sınırı geçmeye çalışması, haddini aşarak kendi sınırlarının dışına taşması, başkalarının sınırlarına nüfuz etmesi vardır. Had aşılınca hadsizlik, zulüm doğuruyor ve zulüm toplumsal çözülmenin en doğrudan yoludur. Tek bir zeminde bile sınırlar bir kez aşılınca zulüm virüs gibi hızlıca toplumun damarlarına nüfuz ediyor, onu oluşturan mekanizmaların hepsini çökertiyor. Başlangıçta “her insanın tek bir Allah’ı olduğunu ve ona itaat etmesini buyuran Hz. Peygamber burada da Allah’ın kulluğu unutulunca insanın insana kulluğunun başladığını söylüyor zımnen. İnsanın insana kulluğu ise önce insanın insan karşısındaki değerini törpülüyor, ardından ezilenlerde ya ezeni ilahlaştırıyor veya ona yönelik nefret tohumlarının atıldığı bir toplumsal çözülme süreci başlıyor.

Hak meselesi evrensel düzeyde ve genel hatlarıyla “insani bir zeminde” konumlandırıldıktan ve formüle edildikten sonra biraz daha özel olana, cinsiyete yönelik haklara geçiliyor. “Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim.” Kadın hakları konusunda Hutbe’den önce serdedilmiş her hangi bir cümle, bir akit var mı bilmiyorum? Ama bundan 1400 yıl önce kadın haklarına dair böylesi evrensel bir yaklaşım sergilenmesi yukarıdan aşağıya doğru akan temiz ırmağın ne kadar hakikate müstenit olduğunu gösterir. “Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır.” Sadece cinsiyeti korumaya, cinsiyet üzerinden nesli, nesil üzerinden aileyi ve sosyolojiyi korumaya yönelik bir yaklaşım değil bu, aynı zamanda insanın insan ile olan ilişkisinde insani bir zemin yaratan üst düzeyde bir perspektif de. İslam tarihinin pratiği bu teoriye uymuştur, uymamıştır veya eksik kalan bazı hususlar vardır, bu ayrı konu ama bu

---

Bütün sorunların temelinde, insanın insanı köleleştirme, kendisine çizilmiş sınırı geçmeye çalışması, haddini aşarak kendi sınırlarının dışına taşması, başkalarının sınırlarına nüfuz etmesi vardır.

---

hakikat, Peygamberi yaklaşımın İslam dünyasında neden cinsiyet ırkçılığı olarak adlandırılan “feminist” bir hareketin ortaya çıkmadığının somut göstergesidir. İslam, Hutbe’de olduğu gibi, kadın ile erkek arasında öylesine fitrata uygun sağlam bir gramer oluşturmuştur ki yakın zamana kadar -ki Türkiye için Tanzimat, öteki İslam beldeleri için Batılılaşmanın başlangıç hamleleri burada önemli bir kırılmadır- bu grameri oluşturan metinde hiçbir sarkma olmamıştır. Öyle ki “kadınlar hususunda Allah’tan korkun ve onlara en iyi şekilde davranın” cümlesinden daha öte bir söylem, modernleşme sürecinde bile dillendirilememiştir. Batı dünyası Roma’dan başlayarak önce Orta Çağ boyunca kadını “şeytanlaştırmış”, sosyal hayatta ona her türlü aşağılamayı ve kötülüğü reva görmüş, modernleşmeyle birlikte ise güya durumu dengelemek adına onu önce görünürleştirmiş, sosyal hayatın merkezine itmiş, ardından da ondan bir meta-estetik olarak yararlanmanın yollarını üretmiştir. Oysa İslam, daha başlangıçta kadına yönelik davranışı kontrol etmenin bir yolu olarak “korkuların en büyüğü olan Allah korkusu” ile dengelemiştir. Allah korkusu söz konusu olduktan sonra ve o korku en iyi şekilde davranmayı buyurduktan sonra geriye ne kalır ki?

Yukarıda insanlar arasındaki eşitliğin altını özenle çizdikten sonra sözü Müslümanlara getiriyor Hz. Peygamber. Evet, bütün insanlar eşittir ama “Müslüman Müslüman’ın kardeşidir.” Eşitliği ortak payda olarak yerleştirip ardından, onun bir adım ötesine, onu mekanik kurgudan kurtararak duygusal zemine taşıyor ve kardeşlik hukukundan bahsediyor. Bir baba için kardeşler arasında nasıl ayırım yapılmazsa, baba çocuklarının her birine ayrı ayrı merhamet gösterirse Allah da yarattığı kulların hepsine merhamet eder, eşit davranır. Ancak her durumda iyi evlat ile kötü evlat arasında sevgi bakımından bir fark olacaktır. Burada, her şeyin sahibi Allah olduğuna göre onu reddeden ve ortaklık koşan haramzade bir evlat ile onu kabul etmekle kalmayıp gönderdiği elçiyi dinleyen, indirdiği Kitab’a iman eden, kurduğu gramere uygun davrananlar arasında elbette bir fark gözetecektir. Nihai aşamada, dünya hak ile batılın, iyilik ile kötülüğün ölçüldüğü bir sınaama değil mi?..

“Sakin zulmetmeyin. Herkes ancak kendi işlediği suçtan sorumludur.” Burada açık biçimde suçun şahsiliğine dikkat çekiyor Hz. Peygamber. Herkes kendi kaderini yaşar, kendi eylemlerinden sorumludur. Zerre iyilik de zerre kötülük de onun hanesine yazılır. İyi babanın kötü evladı da olur, kötü babanın iyi evladı da. Beş parmağın beşi bir değildir. Ancak sonuçta nasıl öteki dünyada kimse ötekinin yükünü çekmek zorunda

---

İslam, daha başlangıçta kadına yönelik davranışı kontrol etmenin bir yolu olarak “korkuların en büyüğü olan Allah korkusu” ile dengelemiştir.

---

kalmayacaksa bu dünyada da hiç kimse velev ki babası olsun, bir başkasının suçundan dolayı yargılanamaz.

“Rabbiniz olan Allah’tan sakının, ona kulluk edin. Beş vakit namazınızı kılın. Ramazan ayında oruç tutun. Hac ibadetinizi yerine getirin. Mallarınızın zekatını gönül hoşluğuyla verin.” Dünya yolculuğunun, bu devasa sınama ve sınav alanının soruları bunlardır. Bu sorular aynı zamanda bireyden başlayarak sağlıklı bir toplum inşa etmenin de mutlak ve şaşmaz öncülleridir; bu sorular hem teoride hem de ve asıl olarak pratikte nasıl cevaplanırsa mutlak yargılayıcı ve yargılamasında zerre ölçü şaşması olmayan Yaratıcı da amele yazılan her cümleyi, her kelimeyi, her harfi harfiyen değerlendirecektir. Allah’a kulluk olma buyruğunun bu tekil eylem biçimleri çoğullaşarak toplumların bir vasfı olacak ve her toplum görevini yerine getirenlerin niteliği, çokluk ve azlığına dair kendine ait hisseyi alacaktır. Erdemli bireyden erdemli topluma geçiş ancak yukarıda sıralanan ödevlerin bihakkın yapılması, görevlerin layıkıyla yerine getirilmesiyle mümkün olacaktır.

Bireysel inşa hareketinden hemen sonra sözü toplumsal inşa boyutuna taşımanın hemen ardından Hz. Peygamber, vahdeti genele irca ediyor, toplum düzeneğinin sosyolojik boyutunu kurumsallaştıran devlete getiriyor: “Yöneticilerinize Allah’ın kitabına uydukları sürece itaat edin ve böylece Rabbinizin cennetine girin.” Evet, sadece Allah’ın kitabına uydukları sürece... Çünkü toplumsal kurgunun kilit noktası burası, tepe noktasıdır. İyilik de kötülük de hak da zulüm de adalet de adaletsizlik de oradan başlayarak aşağıya yönelir. Ve bütün sistematik o hiyerarşiye göre şekillenir. Bulunduğu yerden, bu dünyayı terk etmenin hemen öncesinde “istikbali” zamanın içinden akan zamanüstü kavrayışıyla görüyor, o istikbalden bir ikbal çıkarmanın şifrelerini veriyor. Sanki o ilk kırılmayı, ilk didişmeyi, ilk parçalanmayı, ilk zedelenmeyi daha orada, Hutbe’yi okuduğu yerde seziyor: “Benden sonra sapkınlığa düşüp birbirinizin boynunu vurmayın.” Hz. Hüseyin’in şehadeti, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ile devam eden bir dizi parçalanmayı, onun pratikteki bütün dramlarını görüyor ve uyarıyor büyük uyarıcı. Çünkü gerçekten de kardeşlerin birbirine düşmesi, birbirinin boynunu vurması kelimenin hakiki anlamıyla yekdiğerinin boynunu vurmak anlamına gelmektedir. Mefhumu muhalifiyle söylenecek olursa kardeşin kardeşe yönelmiş tehdidi, sapkınlıktan başka bir şey değildir.

Ve artık sona yaklaşıyor. Son sözlerine. Emaneti emanet edeceği cümlelere Peygamber: “Size iki emanet bırakıyorum. Onlara sımsıkı sarıldığınız takdirde yolunuzu bir daha asla şaşırmasınız. Bunlar; Allah’ın

---

*İlk kırılmayı, ilk didişmeyi,
ilk parçalanmayı, ilk
zedelenmeyi daha orada,
Hutbe’yi okuduğu yerde
seziyor : “Benden sonra
sapkınlığa düşüp birbirinizin
boynunu vurmayın.”*

---

kitabı Kuran ile Peygamberinizin sünnetidir.” Son aşamada, bir pusula bırakıyor kendisinden geriye. Yolculuğu bitmek üzere olan birinin, kendini kendisinden sonraki herkesten ama en çok da kendisiyle birlikte yolculuk yapanlardan sorumlu addeden birinin bıraktığı muhteşem bir pusulanın iki ucu: Kur’an ve sünnet... Bütün yoldan çıkmalarda, bütün ayak sürçmelerinde, bütün sarsıntılarda, bütün yol şaşırımlarında, bütün uzak düşmelerde, bütün kaybolmalarda tekrar yola girmenin, yaklaşmanın, kendine gelmenin, kendini bulmanın, ayağa kalkarak kaldığı yerden yola devam etmenin anahtarı olan iki temel kaynağa dikkat çekiyor Peygamber: Biri teorik, öteki pratik zemini oluşturan iki dokunulmamış, iki tertemiz, iki hiç bozulmayacak pusula... Öyle ya başlangıçta, daha ilk cümlede insanın bir yolcu olduğu söylenmişti ve bu yolcunun ve bütün yolcuların önünde sayısız yol var. Kimi yanlış tarafa, kimi bataklığa, kimi aşılma dağlara, kimi kör sokaklara götürerek umutsuzluk sapağına sevk etmekten kurtaran, sayısız yol içinde en doğrusunu gösteren, doğruya en kolay yoldan, en az yorularak vardırıran... Bütün bunlarda tekrar düze çıkmanın, tekrar yola girmenin ve salim bir yolculuk yapmanın şartıdır elinde bir pusulası olmak. Unuttuğu bir yerden kopup gelen, kendini ansızın bir bilinmezde içinde bulan, nereye gideceğini, nasıl gideceğini bilemeyen bir yolcu için elindeki sağlam pusuladan daha değerli ne olabilir ki?

Bununla birlikte, bir şarta bağlıyor bıraktığı pusulayı kullanmayı, teori ve pratikteki istikameti tek bir şartla veriyor kendisinden sonrakilerin ellerine: “Sımsıkı sarılmak.” Sıkı değil, sımsıkı... Bu, aslında Müslümanların ama genel itibarıyla bütün insanların çözülme süreçlerine de ışık tutan bir vasiyettir. “Sımsıkı” gevşeyince dağılma da başlayacak. Kuran ve sünnetten uzaklaşmak aynı zamanda hakikatten uzaklaşmak, yolunu kaybetmek ve yolculuğun büyümesine kapılarak varılacak yeri unutmak anlamına geliyor elbette. İnsanların unutkan olduğunu biliyor Peygamberimiz, insanın nisyan ile malul olduğunun baştan beri hep farkında ve hatırlatma gereği duyuyor. Biri göğü, gökten inen kusursuz bütünlüğü; öteki yeri, yere inmenin, yere düşmenin sarsıntısını azaltacak olanı, parçalanma ihtimali bulunanı toplama potansiyeli taşıyan teori ve pratik bütünlüğüne bir kez daha, son kez, dokunma gereği hissediyor. Ve elbette bu son söz, bu son hatırlatış, bu son vasiyet hukukun ancak hak ile sağlanabileceğini, hakkın ise Hakk’tan gelenle mümkün olacağını söylüyor. Son peygamber, son uyarıcı söylemiş söyleyeceğini, Hakk’a, hakikate dair en şaşmaz, en berrak, en net pusulayı tutturmuş elimize, daha ne yapın?.. O yapmış yapacağını, şahidiyiz. Gerisi bize kalmış...

“Sımsıkı” gevşeyince dağılma da başlayacak. Kuran ve sünnetten uzaklaşmak aynı zamanda hakikatten uzaklaşmak, yolunu kaybetmek ve yolculuğun büyümesine kapılarak varılacak yeri unutmak anlamına geliyor elbette. İnsanların unutkan olduğunu biliyor Peygamberimiz, insanın nisyan ile malul olduğunun baştan beri hep farkında ve hatırlatma gereği duyuyor.

İnsan Hakları Ve Sosyal Politikalar

PROF. DR. ORHAN KOÇAK

İNSAN hakları insanların hayatlarında sahip olduğu herhangi bir varlık üzerinden değil, yalnızca insan oldukları için sahip olması gereken özellikler ile ilgilidir. Bu nedenle insan hakları ile ilgili açıklamalar, insan olmanın ne anlama geldiğine dair bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu anlamlandırma ile insan hakları olgusu, insanın doğumundan ölümüne kadar var olduğu tüm alanları kapsamaktadır. İnsan hakları ile varılmak istenen nihai gaye ise bireyin hem kamusal hem de özel alanda önleyici ve koruyucu politikalarla gelişmesini sağlayarak refahını artırmaktır.

Sosyal politikalar, bireyin ve nihayetinde toplumun refahını amaçlayarak devlet tarafından oluşturulan yasal ve kurumsal düzenlemelerdir. Sanayileşme süreci, toplumların ilerlemesini sağlarken aynı zamanda yeni birtakım sosyal sorunların ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. İnsan hakları ihlalleri olarak görülebilecek kitlesel ve yaygın işsizlik, yoksulluk ve sefalet, yaşlı ve çocuk sorunları, toplumsal adaletsizlik gibi bir dizi sosyal sorun bu dönemde gündeme gelmiştir. Yine bu dönemde kadın ve çocuklar dâhil

---

İnsan hakları ile varılmak istenen nihai gaye bireyin hem kamusal hem de özel alanda önleyici ve koruyucu politikalarla gelişmesini sağlayarak refahını artırmaktır.

---

insanların çok düşük ücretlerle, uzun sürelerle kötü şartlarda çalıştırılmış olmaları, sonucu felaketlere yol açan insan hakları ihlallerine neden olmuştur.

Ortaya çıkan sosyal sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yine sanayileşme döneminde başlamış ve zamanla sosyal politika kavramı ortaya çıkmıştır. Sosyal politikalar, gelişmiş sanayi toplumlarında devletler vasıtasıyla sosyal sorunlara yönelik önleyici, koruyucu ve tedavi edici araçlarla müdahale ederek, sorunları çözmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Devletler ise, sosyal politikalarla ilgili düzenlemeleri gerçekleştirirken işçiler, işverenler ve ilgili tüm tarafların da sürece dâhil edildiği sosyal diyalog mekanizmasını işletmeye gayret etmiştir.

Şüphesiz insanın refahını etkileyen her durum ile insan hakları arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Özellikle sanayileşme sonrası ortaya çıkan modern yaşam tarzı, eğitim, sağlık, barınma ve çalışma gibi hakları öne çıkarmış olsa da, temel insan haklarından sayılan yaşama, din, vicdan ve ifade hürriyeti ve toplanma hakkı gibi haklar da bireylerin hem hayatı anlamlandırmalarında hem de refaha ulaşmalarında etkili olmaktadır. Dolayısıyla insan haklarının en iyi uygulanma imkânının bulunduğu ülkelerin başında sosyal devletlerin veya refah devletlerinin olması tesadüfi değildir. Bu anlamda bakıldığında dünyada refah devleti uygulamalarının zirvede olduğu dönemlerde insan haklarına daha çok vurgu yapıldığı gözlemlenirken, zayıflamaya başlamasıyla güçsüzden ziyade güçlünün haklarının gündeme geldiği görülmektedir.

Bu çalışma ile her ikisi de Batı toplumunun ürünü olan insan hakları ile sosyal politika veya sosyal devlet (*refah devleti*) düzenlemeleri arasındaki ilişki ele alınacaktır. Şüphesiz bu iki kavramın Batı medeniyeti ürünü olması (*Newile, 2016*), hem Doğu hem de İslam Medeniyeti tarafından küçümsenmesinin anlamsız olacağını kabul etmekle birlikte ihtiyatlı yaklaşılması gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. Günümüz dünyasında insan hakları ve sosyal politikalar, bazı çekinceler olmakla birlikte, birçok toplumun refah düzeyini geliştirdiği ve iyileştirdiği gerçeği de önemsenmelidir. Diğer taraftan bu kavramlara ihtiyatlı yaklaşmak gerekirse insan hakları ve sosyal politikaların İslam Medeniyeti açısından değerlendirilmesi bir başka kapsamlı çalışmayı gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada öncelikle insan hakları ve sosyal politika kavramları kısaca açıklandıktan sonra bu ikisi arasındaki irtibat açıklanmaya çalışılacaktır.

Dünyada refah devleti uygulamalarının zirvede olduğu dönemlerde insan haklarına daha çok vurgu yapıldığı gözlemlenirken, zayıflamaya başlamasıyla güçsüzden ziyade güçlünün haklarının gündeme geldiği görülmektedir.

İNSAN HAKLARI

İnsan hakları; milliyet, yaşanılan yer, cinsiyet, etnik veya ulusal köken, renk, din, dil veya başka herhangi bir statü ne olursa olsun tüm insanlara özgü haklardır. Ayrımcılık yapılmadan herkes insan hakları anlayışında eşit olarak hak sahibidir (OHCHR, 2020). İnsan haklarının hepsi birbiriyle ilişkilidir, birbirine bağımlıdır ve bölünmezler.

Evrensel insan hakları, genellikle uluslararası antlaşmalar, uluslararası teamül hukuku, genel ilkeler ve uluslararası hukukun diğer kaynakları yoluyla ulusal yasalar tarafından sağlanır ve garanti edilir. Uluslararası insan hakları hukuku ise, bireylerin veya grupların insan haklarını ve temel özgürlüklerini desteklemek ve korumak amacıyla hükümetlerin belirli şekillerde hareket etme veya belirli ihlallerden kaçınma yükümlülüklerini belirlemektedir.

Bu nedenle, insan haklarının evrenselliği ilkesi, uluslararası insan hakları hukukunun temel taşı olarak görülmektedir. İlk olarak 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde vurgulanan bu ilke, çok sayıda uluslararası insan hakları sözleşmelerinde, beyanlarında ve kararlarında yer almıştır. Örneğin 1993 Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı, siyasi, ekonomik ve kültürel sistemlerine bakılmaksızın tüm insan haklarını ve temel özgürlükleri teşvik etmenin ve korumanın devletlerin görevi olduğunu açıklamıştır (OHCHR, 2020).

İnsan hakları farklı hak ve özgürlüklerden oluşmaktadır. Bu haklar ve özgürlükler, medeni ve siyasi haklar ile sosyal ve ekonomik haklar olmak üzere başlıca iki gruba ayrılırlar. Ancak zamanla birey ve toplumun farklılaşması ve beraberinde beklentilerinin artmasıyla yeni haklar da kabul edilmektedir. Dolayısıyla genel kabul edilen iki grup insan haklarına ilave olarak, bir üçüncü grup olarak dayanışma hakları da ilave edilmiştir (Patrick, 2015). Tüm bu insan haklarının tamamı birbirine bağımlı ve birbiriyle irtibatlı olduğundan, bireyi veya toplumu bir haktan yoksun bırakma durumunda başkalarının da yararlanması olumsuz etkilenecektir.

Medeni haklar, bireyi, devletin kötü muamelesine karşı korumak için tasarlanmıştır. Ekonomik ve sosyal haklar ise, bireyin, devletin programlarından yararlanmasını ve kendi yararına olmasını talep etmesini amaçlamıştır. Ancak bu iki grup haklar, bireyin toplum hayatına katılımı olmadan gelişemeyeceği gerçeğini ve insanca yaşamaya layık olan bir hayatın özgürlük ve eşitlik yanında dayanışma veya

---

İnsan haklarının evrenselliği ilkesi, uluslararası insan hakları hukukunun temel taşı olarak görülmektedir. İlk olarak 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde vurgulanan bu ilke, çok sayıda uluslararası insan hakları sözleşmelerinde, beyanlarında ve kararlarında yer almıştır.

---

işbirliği de gerektirdiğini ihmal etmiştir (Wellman, 2000). O nedenle, dayanışma hakları olarak ifade edilen yeni grup insan hakları, bireylerin yalnızlıklarının üstesinden gelmeleri ve ait oldukları toplulukların sosyal yaşamlarına katılım yoluyla insani potansiyellerini geliştirmelerini sağlayacak sosyal dayanışmayı temin etmek için gereklidir.

Medeni ve Siyasi haklar

Medeni ve siyasi haklar öncelikle, bireyleri, devlet iktidarından ve hayatlarına haksız müdahaleden korur. Bu haklar, temelde insanların toplum içinde güvenli bir şekilde yaşayabilmesini ve kamusal yaşama katılabilmesini sağlayan haklardır. Bu nedenle insan hakları gündeme geldiğinde genelde ilk hatırlanan haklar medeni ve siyasi haklar olmaktadır. Adil yargılanma, inanç hürriyeti, yaşama, ifade özgürlüğü, kamusal alana katılım, toplanma özgürlüğü haklarına ilave olarak zorla çalıştırma, her türlü ayrımcılık ve mahremiyete müdahale gibi yapılmaması gerekenleri de yasaklayan hakları kapsamaktadır (UN, 2020). Devletler tüm medeni ve siyasi haklara tam saygı göstermek ve korumak zorundadır.

Ekonomik ve Sosyal Haklar

Ekonomik ve sosyal haklar, herkesin temel ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri koşulların sağlanmasını garanti eder. Bu haklar insanların refahıyla çok yakından alakalıdır. Bu haklara daha çok sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan modern yaşamla beraber gereksinim duyulmuştur. Ekonomik ve sosyal haklar, adil ve uygun koşullarda çalışma hakkı, eğitim hakkı, her türlü sağlık hakkı, bilimsel gelişim hakkı gibi modern dönemin muhtemel ihtiyaçlarına ve sorunlarına yönelik olan insan haklarıdır (UN, 2020). Devletler, ekonomik ve sosyal hakların tam olarak hayata geçirilmesi için gerekli adımları atmalıdır.

Dayanışma Hakları

Hızla ortaya çıkan küresel bağımlılığa ve sorunlara yanıt vermek için yeni nesil insan haklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Herhangi bir modern toplumun karşı karşıya kaldığı sorunlar artık tek bir insan gayreti veya bir devletin politikalarıyla çözülememektedir. Barışı korumak, çevreyi korumak ve tüm ekonomilerin sürdürülebilir ve adil bir şekilde gelişmesini teşvik etmek, ulusal ve özellikle uluslararası düzeyde işbirliğine dayalı bir duruşu gerektirir. Dolayısıyla, tek başı-

---

Tüm insanların ve ulusların küresel bağımlılığından kaynaklanan insan haklarına yönelik tehditlere karşı dünya ölçeğinde koordineli bir yanıt vermek için dayanışma haklarına ihtiyaç duyulmaktadır.

---

na hareket eden devletler, insan haklarının ilk iki grup yükümlülüklerini bile yerine getirememektedirler. Bu nedenle, tüm insanların ve ulusların küresel bağımlılığında kaynaklanan insan haklarına yönelik tehditlere karşı dünya ölçeğinde koordineli bir yanıt vermek için dayanışma haklarına ihtiyaç duyulmaktadır (Alston, 1982). Son yıllarda siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı dayanışma haklarına olan talep giderek artmaktadır. Özellikle küresel ölçekte görülen afetler ve salgın hastalıklara karşı bir dayanışma olmadığı takdirde sağlıklı olma veya insanın yaşamı tehlikeye gireceğinden yaşama hakkı ve sağlık hakkının çok da önemi olmayacaktır.

SOSYAL POLİTİKALAR VE REFAH DEVLETİ

Sosyal Politika hakkında birçok tanım yapılmış olmakla birlikte, genelde gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlarda sosyal sorunları çözmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Sosyal politikaları uygulayan devlet sosyal devlet olurken, bazen sosyal devlet yerine refah devleti kavramı da kullanılmaktadır. Genel olarak refah devleti, “vatan-daşlarının sosyal güvenliğini sağlayan ve mevcut yapı ve koşulları geliştiren devlet” olarak nitelendirilmektedir (Ersöz, 2007). Refah devletinin temelinde bir amacı vardır. Bu amaç, toplumda refah düzeyi itibarıyla farklı durumda bulunanların bu farklılıklarını gidermek için, devletin sosyal politika önlemleri almasını sağlamaktır. Yani, refah devleti, yapılan çeşitli düzenlemeler ve uygulamalarla, kötü ekonomik ve sosyal koşullar altında bulunan bireyleri korumayı amaçlamaktadır. Bu koruma, sosyal politikalar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Özdemir, 2007). Bir anlamda, gelir dağılımında ortaya çıkan adaletsizlikleri azaltmak, toplumun zayıf kesimlerinin eğitim, sağlık gibi temel hizmetlere ulaşmasını sağlamak, çalışanların ihtiyacı olan kendi kendine yardım mekanizmasını hem yasal hem de kurumsal olarak oluşturmak sosyal politikanın amaçlarındandır (Koçak, 2019). Bu hizmetlerin öncelikli olarak devlet tarafından yapılması hedeflenirken, bazı ülkelerde olduğu gibi devletin yetişemediği durumlarda özel sektörden satın alma yoluyla gerçekleştirilmesi mümkün olabilmektedir.

Gerçek manada refah devleti kavramı dünya savaşları sonrasında ortaya çıkmıştır. 1960’lı yıllarla beraber, varlıklı demokrasilerdeki sosyal harcamaların ortalaması milli gelirlerin %10’unu aşmıştı. Gerçek artış 1970’li yıllarda olmuş, devamında hizmetler ve bu hizmetlerden faydalanan nüfusun artışı ile asıl sosyal reform dalgası

Refah devleti, yapılan çeşitli düzenlemeler ve uygulamalarla, kötü ekonomik ve sosyal koşullar altında bulunan bireyleri korumayı amaçlamaktadır. Bu koruma, sosyal politikalar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir

---

kendini göstermiştir. 1990'lı yıllarda sosyal harcamaların ortalaması milli gelirin %24'üne yükselmiştir. Ancak, bu durum Amerika'da %15 ve İskandinav ülkelerinde %30'dan fazla olan sosyal harcamalar arasındaki büyük farklılığı gizlemektedir (Esping, 2000). O nedenle, her ülkenin ve bölgenin kültürü, geleneği, tarihi, gelir seviyesi ve uygulamaları farklı olduğu için tek bir refah devleti tanımından bahsetmek mümkün değildir. Farklı yazarlardan refah devletinin anlamı ve rolü ile alakalı birçok farklı düşünce ve fikir ortaya çıkmıştır. En yaygın olan yaklaşıma göre, refah devleti dar ve geniş olmak üzere iki farklı biçimde tanımlanmaktadır. Dar anlamda refah devletinde sosyal amaçlar, sosyal hizmetler ve gelir transferleri yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu genellikle sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olan çalışanların faydalandığı bir yaklaşımdır (Esping, 1990). Geniş refah devleti anlayışında ise devlet ekonominin yönetiminde daha etkin bir rol almakta ve sosyal güvenlik şemsiyesi altına sadece çalışanları değil, diğer dezavantajlı kesimleri, gençleri, kadınları, yaşlıları, bir yönüyle toplumun tüm kesimlerini kapsamına almaktadır. Daha genel bir bakış açısıyla Castells "refah devletinin ekonomik gelişmeye bir engel olmadığını" belirtmektedir. Bir yönüyle yeniliğin başlıca kaynağını, "iyi bakılmış zihinsel ve bedensel sağlıklı insanların yetişmesi olarak görmektedir (Castells, İnce, 2004: 50).

Küreselleşme sürecinin ve artan uluslararası rekabetin etkisiyle ekonomik ve sosyal sorunların artan yükü, sosyal politika tercihi değişikliklerine ve refah devletinin yapısal sorunlarının değişmesine altyapı hazırlamıştır. Bu doğrultuda, önce refah sisteminin yapısının ve sınırlarının farklı olduğu bazı Avrupa Birliği ülkelerinde son yirmi yılda çeşitli sorunlar ortaya çıkmış, beraberinde de bu sorunlara yönelik reform yapılması gerektiği gündeme gelmiştir (Şenkal, 2007). Amerika ve İngiltere'nin liderliğinde kendini gösteren Neo-liberal anlayış refah devletlerinde sağlanan hizmetlerde dönüşümü tetiklemiştir. Bu dönüşüm devletin küçülmesini ve devletin eğitim, sağlık ve güvenlik alanlarında kalmasını hedefleyen neo-liberal politikalar ekseninde gerçekleşmesini hedeflemiştir. Avrupa refah devleti anlayışında, devlet sadece sosyal politikaları belirleyen ve denetleyen bir mekanizma değil, bunlara ilaveten bu politikaları bizzat uygulayan bir işleve de sahip olduğundan, devletin üstlendiği sosyal politika uygulamalarının piyasaya bırakılması gerektiği ileri sürülmüştür (Koçak, 2017).

Refah devletini destekleyen ilkeler ile insan haklarını destekleyen ilkeler eş anlamlıdır ve aynı amaçlara sahip oldukları görülmektedir.

İNSAN HAKLARI VE REFAH DEVLETİ

Refah devleti, devletin insan haklarını esas alarak sosyal politikalar vasıtasıyla, belirli hizmetler, faydalar ve yeterli gelir de dâhil olmak üzere asgari standartların teminatı yoluyla insanların geçim ve refahının geliştirilmesinde ve korunmasında aktif bir rol oynadığı yönetim şeklidir (Ireland, 2017). Devlet bu hizmetleri yerine getirirken doğumdan ölümlerine kadar insanların insanca yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç durumlarına göre beklentileri, hastalıkları, cehaletleri, sefaletleri, işsizlikleri ve diğer yoksulluk ve yoksunlukları bertaraf etmek amacıyla politikalar üretir.

Refah devleti, meşruiyetini insan haklarının temeli olan adalet ve eşitlik ilkelerinden almaktadır. İnsan haklarının adalet ve eşitlik temel ilkelerini tesis için, zenginliğin yeniden dağıtılması yoluyla (*redistribution of wealth*) eşitsizliğin üstesinden gelmeyi ve zayıf, savunmasız, hasta, evsiz ve işsizleri koruyarak yoksullukla mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Refah devletini destekleyen ilkeler ile insan haklarını destekleyen ilkeler eşanlamlıdır ve aynı amaçlara sahip oldukları görülmektedir. Bu ilkeler kısaca, adalet, eşitlik ve insanca yaşam hakkıdır. Hem insan hakları hem de sosyal politikalar açısından sorumlu aktör devlet olmaktadır. Dolayısıyla, bir devletin vatandaşlarına eşitlik, sosyal adalet ve minimum yaşam standardından faydalanacakları insanca yaşam düzeyini sağlama görevi bulunmaktadır.

Dahası, insan hakları evrensel ve devredilemez veya bölünemez; herkes insan olmasından dolayı bu haklara sahiptir. İnsan haklarına sahip olmak, gelir durumu, yaş, cinsiyet veya ırk gibi diğer özelliklerden tamamen bağımsız olup aralarında anlamlı bir ilişki kurulamaz. Benzer şekilde, sosyal devlet veya refah devleti, herkesin refah, yaş, sağlık, yetenek veya engelli durumundan bağımsız olarak asgari bir yaşam standardını karşıladığından belirli hizmetlere erişimi garanti etmeyi amaçlamaktadır.

Refah devleti ayrıca modern dönemin vazgeçilmez unsurlarından olan birtakım bireysel insan haklarının yerine getirilmesine de katkıda bulunur. Örneğin eğitim hakkı, uygulanan sosyal politikalar vasıtasıyla gelir farkı gözetmeden herkese sunulan ücretsiz eğitim yoluyla karşılanmaktadır (Hacker, 2016). Benzer şekilde birçok sosyal devlet içinde sağlanan evrensel sağlık hizmetleri aracılığıyla yaşam hakkı ve sağlık hakkı da bireylere sağlanmaktadır. Asgari ücret, iş sağlığı güvenliği ve sendikal örgütlenme ile daha adil ve insanca çalışma hakkı desteklenmektedir. Ayrıca mültecilere sağlanan sağlık,

---

Sosyal devlet, bu güçlendirme sürecini geçmişte olduğu gibi günümüzde de öncelikle tam istihdamı hedefleyerek herkesin iş sahibi ve üretken olmasını ve böylece sosyal güvenlik şemsiyesi altında birçok insan hakkına yönelik hizmetlerin alınmasını temin etmektedir.

---

eğitim, çalışma ve barınma hizmetleriyle insanca yaşama haklarına katkı sağlanmaktadır. Gerek yoksulluk gerekse yoksunluktan dolayı erişilemeyen adalet sistemine adli yardımlarla herkesin ulaşımı sağlandığında insan hakkı olarak adalete erişim hakkı gözetilmektedir. Sosyal devletin sağladığı sosyal konutlar sayesinde ise insan onuruna yaraşır yaşama hakkı desteklenmiş olmaktadır.

SONUÇ

Sosyal politikalar, birey ve toplumu, yasalar ve kurumlar üzerinden önleyici, koruyucu ve tedavi edici politika ve uygulamalar sayesinde kendi ayakları üzerinde durabilecekleri bir aşamaya getirmeye çalışmaktadır. Sosyal politikalarla bireyin güçlendirilmesiyle, muhtaçlık durumlarının en az seviyeye indirilmesi ve dolayısıyla daha üretken hale getirilerek yaşadığı topluma faydalı olması ve devletten yardım alan değil vergisini ödeyebilecek hale getirilmesi hedeflenmektedir. Sosyal devlet, bu güçlendirme sürecini geçmişte olduğu gibi günümüzde de öncelikle tam istihdamı hedefleyerek herkesin iş sahibi ve üretken olmasını ve böylece sosyal güvenlik şemsiyesi altında birçok insan hakkına yönelik hizmetlerin alınmasını temin etmektedir.

Yukarıda refah devleti veya sosyal devletin sağladığı ve neredeyse tamamının insan hakları temel ilkelerine dayanan hizmetlerinin bir kısmına yer verilmiştir. şüphesiz, yukarıdakilere ilave olarak, günümüz sosyal devletin özellikle yaşlılar, yoksullar, sosyal dışlanmışlar, işsizler, engelliler gibi birçok dezavantajlı gruplara yönelik politikaları da onların eğitim, sağlık, yaşama, çalışma, inanç hürriyeti, toplanma özgürlüğü haklarına en önemli katkıyı sağlamaktadır.

Sosyal politikalar toplumsal ihtiyaçlara göre gelişim gösterdiğinden dinamik bir yapıya sahiptir. Nasıl ki insan hakları sürekli gelişen ihtiyaçlara göre yenilenmiş ise, sosyal politikalar da aynı şekilde değişime veya çağın ihtiyacına göre düzenlenmiştir. Sosyal politikalar önceleri insan haklarının ekonomik ve sosyal haklar boyutuna vurgu yaparken, zamanla medeni ve siyasi haklar ve dayanışma haklarına da dayanarak müktesebatını geliştirmiştir. Nihayetinde sosyal politikalar ile insan hakları arasında karşılıklı bir etkileşimden bahsetmek mümkündür. Bu dinamik etkileşim, anayasalar ve kanunlarla sağlanan ve garanti altına alınan insan haklarının bir nevi sosyal politikalar sayesinde hayata geçirilmesi ile kendini göstermektedir.

Sosyal politikalar önceleri insan haklarının ekonomik ve sosyal haklar boyutuna vurgu yaparken, zamanla medeni ve siyasi haklar ve dayanışma haklarına da dayanarak müktesebatını geliştirmiştir. Nihayetinde sosyal politikalar ile insan hakları arasında karşılıklı bir etkileşimden bahsetmek mümkündür.

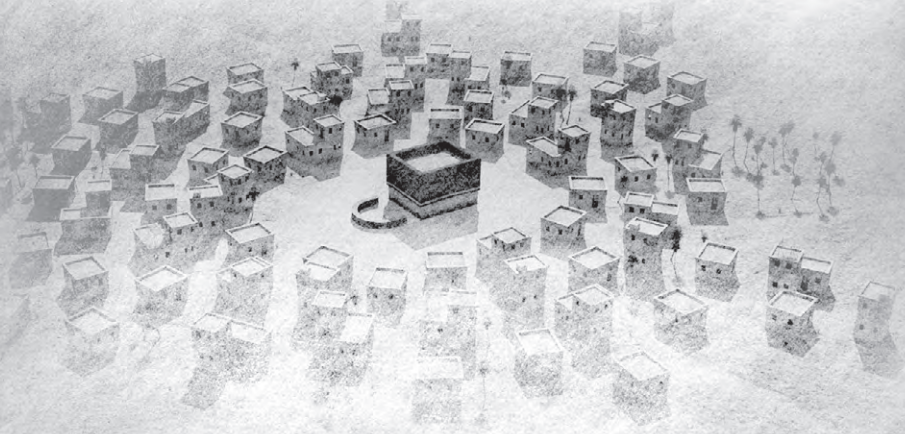

KAYNAKÇA

- **Alston, P.** (1982). A Third Generation of Solidarity Rights: Progressive Development or Obfuscation of International Human Rights Law? *Netherlands International Law Review*, 29(3), 307-322. doi:10.1017/S0165070X00012882
- **Castells, Manuel, Martin Ince, Manuel Castells'le Söyleşiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev. Ebru Kılıç, 2004, 48
- **Ersöz, H. Y.** (2006), "Sosyal Politika-Refah Devleti- Yerel Yönetimler İlişkisi", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası Prof. Dr. Toker Dereli'ye Armağan Kitabı. (Yayına kabul edilmiş çalışma), Cilt 55, Sayı 1, İstanbul, İ.Ü.Yayınları, s.759-774.
- **Esping-Andersen, G.**, The Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press Cambridge, 1990, p. 2-33.
- **Esping-Andersen, Gosta and Myles, John**, "The Welfare State and Redistribution", Working Documents, 2000.
- **Hacker, Rebecca**, Why Human Rights Are Essential For Tackling Poverty, Human Rights News, Views & Info, 17 October 2016.
- **Ireland, Rose**, Britain's Welfare State is a Human Rights Invention that Protects Us All, 15 Aug 2017, <https://eachother.org.uk/britains-welfare-state-human-rights-invention-protects-us/>, Çevrimiçi 28.03.2020.
- **Koçak, O.**, Teori ve Araştırma Boyutuyla Sosyal Sorunlar, Ekin Yayınları, 2019.
- **Koçak, O.**, Bilgi Toplumu Perspektifinde Refah Devleti: Finlandiya Modeli, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, YIL: 8, Sayı: 13, Nisan-Eylül 2017
- **Newile, J. W.**, Human Rights: Issues in the Welfare State, J. Halevi et al., Post-Keynesian Essays from Down Under Volume III: Essays on Ethics, Social Justice and Economics © Joseph Halevi, G. C. Harcourt, Peter Kriesler and J. W. Nevile 2016
- **OHCHR**, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, <https://www.ohchr.org/en/issues/pages/whatarehumanrights.aspx>, Çevrimiçi 28.03.2020.
- **Özdemir, S.** (2007), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, Genişletilmiş 2. baskı, İstanbul, İTO Yayınları,
- **Patrick Macklem**, Human rights in international law: three generations or one?, *London Review of International Law*, Volume 3, Issue 1, March 2015, Pages 61-92,
- **Şenkal, Abdülkadir, Sarıpek, Doğa Başar**, "Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (14) 2007 / 2, ss. 146-175.
- **UN, United Nations**, <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/human-rights/>, Çevrimiçi 28.03.2020
- **Wellman Carl**, Solidarity, the Individual and Human Rights, *Human Rights Quarterly*, Volume 22, Number 3, August 2000, pp. 639-657.

Veda hutbesinden:

Ey insanlar!

Kanlarınız, hayatınız, mallarınız, haysiyet, şeref ve namuslarınız, Rabbinizle buluşacağınız güne kadar bu mahal yani Mekke, bu ay yani Zilhicce ve bugünün mukaddes olması gibi mukaddes, mükerrem ve dokunulmazdır.

Kadınlar hususunda Allah'tan korkup çekininiz ve onlara karşı en iyi bir tarzda davranıp güzel muamele ediniz.

Ey insanlar! Rabbiniz bir ceddiniz birdir. Hepiniz Adem'den türemiş bulunuyorsunuz. Adem ise topraktan yaratılmıştır. Allah katında en mükerrem ve makbul olmanız O'ndan korkup çekineninizdir. Arabın Arap olmaya na üzerinde herhangi bir üstünlüğü yoktur. Varsa bu takva yönündedir.

Veda Hutbesi (632)

İnsanı, Haklarını ve Emeği Savunmak

ALİ YALÇIN

MEMUR-SEN GENEL BAŞKANI

TARİHİN kırılğan bir evresinde, yeni tasarımların yapıldığı bir zeminde insanı ve hakkını yazmak. Gerçekten de, bu yazı, Kovid-19'a karşı bulunabilen tek yöntem olan 'tecrit'in an itibariyle nasıl bir toplumsal yapı doğuracağına ilişkin şüpheler altında kaleme alınıyor. Bir taraftan, düşünüründen politikacısına birçok insanın bu sürecin büyük sonuçlar doğuracağına ilişkin söylemleri, öte taraftan virüs ile korku arasındaki sarkaçta yaşamak zorunda kalan büyük kitleler. Kimi yorumcular, büyük kitlelerin korkusunu haklı çıkaracak tarzda yorumlar yapmaya devam ediyorlar. "Cangıla dönüşmüş dünyada" doğru cümleleri bulup çıkarmak, önümüzdeki dönemde insan için, insana dair güçlü cümleler kurabilmek, geleceğe ilişkin pompalanan karamsarlıktan kurtulmakla mümkün. Ben şüphesiz bir felaket senaryolarından bahsetmeyeceğim. Zira insan demek umut demektir, her ne kadar dünya tarihinin son iki yüz, üç yüz yılında insanlığın üzerine çöken sömürgecilik düzeni gerek gücüyle gerekse gücün verdiği şehvetle kurguladığı hegemonik diliyle eşref-i mahlukat olan insan üzerine kabus gibi çökse de. Fakat, kavramların oluştuğu evrenin çatırtıları arasında, doğruyu bulup çıkarmanın asgari şartı da, inandığınız değerleri mümkün olduğunca bu hegemonik dilden kurtarmaktan geçiyor.

İnsanın insanı kıyımının istatistiki bir ayrıntıya indirgenmediği bir uzun yirminci yüzyılın ardından giren ve neredeyse çeyreğine bile ulaşmadan yirminci yüzyıldan uzun bir zaman yaşadığımız yirmi birinci yüzyılın da insan ve insanlık için mücadele verilmesi gereken bir dönem olduğunu

---

Gelenek olmuştur, soğuk savaş yıllarının sonuna gidip "yeni dünya düzeni", "tarihin sonu", "medeniyetler çatışması" ifadelerini kullanmak. Her biri aynı hegemonik merkezde üretilmiş üç stratejik proje.

---

hepimiz biliyoruz artık. Yirmi birinci yüzyılın ilk yirmi yılı, emperyalizmin geçen yüzyıl üretilmiş değerler adına milyonları ya katlettiği ya yerlerinden ettiği, coğrafyaları toza dönüştürdüğü ve çatışma ve şiddeti sistematakleştirdiği bir dönem oldu. Artık çatışmalar süreklileşti, neredeyse dünyanın yarısında çatışma ortamı var. Ve maalesef, bu çatışmalar demokrasi ve insan haklarını merkeze alan söylevlerin gölgesinde gerçekleşiyor.

Gelenek olmuştur, soğuk savaş yıllarının sonuna gidip “yeni dünya düzeni”, “tarihin sonu”, “medeniyetler çatışması” ifadelerini kullanmak. Her biri aynı hegemonik merkezde üretilmiş üç stratejik proje. Özellikle “düzen” fikri, emperyalizmin ve kaba kuvvetin meşrulaştırıcı aracı olmuştur. İş bu düzen fikrini besleyen iki ana kavram, demokrasi, insan hakları ve barıştır.

Bakınız 90’lı yıllarda baba H. W. Bush ne diyordu:

“Adalet ilkelerinin ve ‘fair play’in güçlüye karşı zayıfı koruyacağı, özgürlüğün ve insanlığın uluslar içinde yer bulacağı yeni bir dünya düzeni ortaya çıkıyor.”

Oğul Bush ise babasından on yıl sonra şöyle diyordu:

“Yeni ölümcül sorunlar haydut devlet ve teröristlerden peyda oldu. Yeni düşmanların doğası ve motivasyonları günümüz güvenli ortamını çok daha belirsiz ve tehlikeli kılmakta. (...) Tek başımıza hareket etmekte, gerekirse düşmandan önce harekete geçip, meşru müdafaa hakkımızı kullanmakta beis görmeyeceğiz.”

Ve ben tam da burada iki konuşmanın arasındaki bir tarihte çıkan “İnsan Haklarının Sonu” adlı kitabın bitiş cümlelerinde yer alan, -kitabın yazarı Costas Douzinas’ın deyimiyle- “kehaneti” paylaşmak istiyorum:

“Pragmatizm savunucuları ideolojinin, tarihin ya da ütopyanın sonunu ilan ettiklerinde, insan haklarının zaferine dikkat çekmediler; aksine, insan haklarına son verdiler. İnsan haklarının sonu, gayelerini kaybettiklerinde gelir.”

SÖYLEMLER VE GERÇEKLER

Nedir bu insan hakları? İnsan hakları ve eleştirel hukuk profesörü Costas Douzinas’ın yukarıdaki ifadelerine bakacak olursak, sonunu ilan ettiği bir ideal olarak insan hakları tarihî bir ara dönemi imliyor. Peki, bu kavramsallaştırma, yine batı merkezci, sömürgeciliğin oluşturduğu tarih perspektifinden dolayısıyla öteki oluşturan bir hukukun nesnesine indirgenmiyor mu, insan ve hakları?

“Pragmatizm savunucuları ideolojinin, tarihin ya da ütopyanın sonunu ilan ettiklerinde, insan haklarının zaferine dikkat çekmediler; aksine, insan haklarına son verdiler.”

Biz biliyoruz ki, biraz kazıdığımız zaman modern kavramların oluşum sürecinde hep bir “öteki” vardır, bu noktada bir dış ve iç çelişkisi vardır. Oysa insan bir bütündür. Kendine hastır, yaratılış gayesi gereği biriciktir.

Kavramların bu kadar aşındığı, hatta kavramların ve sözlerin kurşundan beter hale geldiği bir devirde, geçen yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan büyük kıyımın sonrasında batı “hukuk” literatürüne yavaş yavaş girdi “İnsan Hakları” kavramı. Fakat asıl 1948 yılında BM Genel Kurulu, dünya çapında, devlet yetkilileri tarafından yurttaşlara muamelenin asgari standartlarının bağlayıcı olmayan belgesini; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini yürürlüğe soktu. Daha sonraki süreçte imzalanan Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, İnsan Hakları kavramını uluslararası düzlemde teknik boyutuyla derinlik kazandırdı.

Fakat, şimdi değilse ne zaman diyerek, yukarıda sorduğum “insan haklarını bu tarihsellik içinde ele alırsak, insanı ve haklarını daraltmaz mıyız?” sorusuna cevap bulmak adına küçük bir kazı yapmak istiyorum:

Costas Douzinas, İnsan Hakları ve İmparatorluk adlı kitabında insan hakları idealinin köklerini dile getirirken “doğal hukuk, Yahudi ve Hristiyan Teolojisi, Aydınlanma idealleri, modern rasyonalizm ve postmodern çok kültürlülük...” ifadeleriyle bir kültürel atıfta bulunuyor. Douzinas devam ediyor; Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı, Rusya Devrimi ve sonrası, Nazi ve Stalinist suçlar, Holokost ve yol açtığı evrensel değişim gibi başlıca olaylara, bugün “insan hakları hareketi” adı verilen şeyi yaratmak üzere işgallerin ve Batılı politikacıların öncelikleri gibi pek mühim olmayan olaylar eklenir.

Görüldüğü gibi, insan ve hakları tanımı yapılırken referanslar tek bir tarihsellik üzerinden veriliyor. Burada kozmopolitizm çıkar noktası yapılmak istenebilir. Lakin referans noktalarını aşmak için kullanılacak dil, “ötekine özgürlük himmetinde” bulunan kozmopolitizm dili olamaz. Zira, kozmopolitizmin kendisi, insanı, yaratılış gayesini sınırlandıran, onu sıradanlaştıran ve yığınsallaştıran bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla, nispet noktalarını doğru seçmek durumundayız.

Bizler, söylemlerin örtemediği gerçeklerin muhataplarıyız zira. Dünya tarihinin son üç yüz yıllık döneminde oluşan oligarşik düzenin kavramsallaştırmalarının pek de masum olmadığını biliyoruz. Biz biliyoruz ki, biraz kazıdığımız zaman modern kavramların oluşum sürecinde hep bir “öteki” vardır, bu noktada bir dış ve iç çelişkisi vardır. Oysa insan bir bütündür. Kendine hastır, yaratılış gayesi gereği biriciktir. Ne var ki, aşırı yorumlar altında, katı tanımların şekillendirdiği bir dünyada, özellikle kapitalist enternasyonalizmin parçaladığı insanın haklarından bahsediyoruz. Bu insan, mutlak surette öteki oluşturmak, devamlı tedirginlik yaşamak zorunda kalan bir varlık haline dönüştürülmüştür, düzen tarafından.

ÖTEKİ OLUŞTURMADAN İNSANI SAVUNMAK

Memur-Sen olarak biz tam da burada konuşlanıyoruz. Yani öteki oluşturmadan, insanı emanet olarak gören bir eylem tarzına sahibiz. Kuruluş sürecimizin gerekçelerinden biri de tam da bu ilkeye dayanmaktadır. Buraya gelmişken, bu ideali besleyen konfederasyonumuzun tarihine girmek olmaz.

Memur-Sen Konfederasyonun temeli, eğitimci, şair-yazar Mehmet Akif İnan ve arkadaşlarının 14 Şubat 1992 tarihinde Eğitimciler Birliği Sendikası'nı kurmasıyla atılmıştır. Memur-Sen'i oluşturacak diğer sendikaların da kurulmasıyla Memur Sendikaları Konfederasyonu, 9 Haziran 1995 tarihinde toplumsal dinamiklere, tarihi ve dini mirasın getirdiği hassasiyetlere sahip bir anlayışla kuruluşunu ilan etmiştir.

O güne kadar, emek kesiminin temsilciliğini üstlenen sol sendikal örgütlerin emeği ideolojik hedefleri için araçsallaştırdığı bir sendikal zemin söz konusuydu. Çeşitli siyasi parti ve kliklerin arka bahçesi olan bu yapılar, milletin değerlerine ve hassasiyetlerine karşı bir tavır içerisinde, topluma yabancı ideolojilerin taşıyıcılığını yaparken, mücadele yöntemi olarak da emeğin dinamizmini anarşiye yönelten, çalışanları kriminalize eden ve toplumsal fay hatlarını kaşıyan şiddet yöntemini tercih ediyorlardı. Emek kesiminin haklarını savunmayı ancak üye devşirmek için kullanan, amacı üyeye ve ülkeye kazandırmak olmayan, bilakis örgütsel hedefleri ülkenin ve üyenin önüne koyan bir anlayışla hareket ediyorlardı.

İşte böyle bir ortamda sendikal alana adım atan Memur-Sen, mücadeleyi insan, emek, adalet ekseninde ele alan, üyeye ve ülkeye kazandırmayı şiar edinen, sorunları müzakere merkezli bir mücadeleyle ele alan, milletin değerlerine yaslanan, emeği ve insanı, üyeyi ve ülkeyi bir arada düşünen bir anlayışı sahaya taşıdı.

Yukarıda ifade ettiğimiz insan hakları anlayışı, Memur-Sen'in sendikal anlayış ve mücadelesi için temel belirleyicidir. Hakları, ülkeyi, insanı, emeği kompartımanlara bölmeden, bir hakkı diğerinin parantezine almadan, mücadeleyi ücret mücadelesine indirgemen, hayatı bölmeden, nerde bir zulüm varsa failine, nerde bir mazlum varsa kimliğine bakmadan herkesin haklarını ikirciksiz savunan bir anlayış...

Bu yönüyle, Doğu Türkistan'a, Filistin'e, Suriye'ye bigâne kalan bir emek mücadelesi Memur-Sen paradigması açısından eksik ve indirgenmiş bir emek mücadelesidir. Darbelere direnmeyen; millet iradesi için mücadele vermeyen; fakire, yoksuna, mazluma kucak açmayan bir emek mücadelesi bencildir, bu topraklara yabancısıdır.

Biz öteki oluşturmadan bütün varlığın birliğine ve kardeşliğine atf yapıyor, işbu varlığın dirliği bizim en öncelikli vazifemizdir diyoruz. Zira, can, akıl, mal, nesil ve din gibi beş amacın ehemmiyetini sağlayacak anlayış budur.

İNSAN HAKLARI KAVRAMINI ÖZGÜRLEŞTİRMEK

Bugüne kadar edindiğimiz tecrübeler, geliştirdiğimiz uluslararası eylemler, bizim öncelikle kavramları doğru zemine çekerek, en azından istismarının önüne geçmek adına bazı gerçeklerin altına çizmemiz gerekiyor. Yukarıda insan ve haklarını daraltan tarihi perspektife ilişkin açık cümleler kurduğumu düşünüyorum. İşte biz bu dar kalıp evreni aşıp, insana ulaşmamız, insana hizmet etmemiz gerekiyor.

Başka tarihler mümkündür, dolayısıyla başka dünyalarda. Kapitalist sömürünün ötesine geçip bu dünyayı ortaya koymak zorundayız artık, insanı ve haklarını savunmaya devam etmek istiyorsak. Birinci ilkimiz, biz öteki oluşturmadan bütün varlığın birliğine ve kardeşliğine atıf yapıyor, işbu varlığın dirliği bizim en öncelikli vazifemizdir diyoruz. Zira, can, akıl, mal, nesil ve din gibi beş amacın ehemmiyetini sağlayacak anlayış budur.

İnsan eşref-i mahlukattır. Dolayısıyla, insanın hürriyetini sağlayacak fikirleri savunmak, insanın şerefini savunmak anlamına gelir.

Aslına bakılırsa, kapitalist sömürü düzeni, cilalı söylemler devridir. Birçok kavramı istismar etmiş ve insanlığı söylemlerle baştan çıkararak yalıtılmış bir varlığa dönüştürmüştür.

Biz, bu noktada, Memur-Sen olarak uluslararası ölçekte geliştirdiğimiz toplantılarla, dünyanın dört bir yanında paydaşlar oluşturarak, kapitalist stratejiye karşı; “Dilimiz, dinimiz, rengimiz, görüşlerimiz ve ideolojilerimiz farklı olabilir. Unutmayalım; hayata baktığımız “açı” farklı olabilir ama emekçiyiz tattığımız “acı” aynı. Farklı milletlerdeniz. “Ten” rengimiz farklı ama emekçiyiz “ter” rengimiz aynı. “Göz” rengimiz farklı olabilir ama mağdursak “gözyaşı” rengimiz her yerde aynı.” diyerek küresel ölçekte birliğe çağırıyor ve insanı, hakkı, emeği savunuyoruz.

Elbette bu fikrin kökleri medeniyetimizi oluşturan inanç sisteminde gizlidir. Özellikle İslam tarihinden Hilful Fudul örneği bizim stratejimizi şekillendiren bir örnektir. Hilful Fudul vicdan sahibi, duyarlı insanların, kabile fark etmeksizin bir araya gelerek, hiçbir insanın rengine, ırkına, şekline bakmaksızın, herkesin hakkını hukukunu korumak için oluşturulan bir teşkilattir.

Hz. Peygamber, kendisine nübüvvet geldikten sonra ‘bugün dahi çağırırsalar orada (Hilful Fudul) bulunurum, orada bulunuşumu bir sürü kızıl deveye değişmem’ demişti.

---

*Hilful Fudul vicdan sahibi,
duyarlı insanların, kabile
fark etmeksizin bir araya
gelerek, hiçbir insanın
rengine, ırkına, şekline
bakmaksızın, herkesin
hakkını hukukunu korumak
için oluşturulan bir
teşkilattir.*

“Bu sözleşmeyle kabile denen sosyal yapı, artık hiçbir şekilde doğum veya kalıtım esasına dayalı akrabalar arası ve dışı kapalı mahiyette bırakılmayarak yepyeni bir fikre bağlanıyordu. Bu yeni toplum anlayışına göre sosyal bünye tamamen ferdin rıza ve iradesine dayalı dinamik bir organizasyon haline inkılap ettirilmekteydi.”

“Yeryüzünde ilk yazılı anayasa” Medine Vesikası (622)

İslam Peygamberi II. Cilt s. 188-189.

Muhammed Hamidullah

Söyleşi

Abdulhamit GÜL

Adalet Bakanı

İnsanı, insan olma onurunu,
insanın doğuştan gelen haklarını
dikkate almayan her tanım eksiktir.

Veli TOLU

İnsan hakları yasalarla insanlara bahşedilmiş bir hak mıdır? İnsan hakkı deyince neyi anlamamız gerekiyor?

İnsan hakkı deyince neyi anlamamız gerektiğini ben ya da bir başkası size öğretmez. Bu tecrübi bir bilgidir. Yaşadıkça içselleştireceğiniz, insan olmak vasfınızda derinleştikçe haklarınızı da keşfedeceğiniz bir süreçtir bu. Dolayısıyla, haklarınızın neler olduğunu ve nasıl olduğunu sizin bu dünyada var oluşunuz açıklar. Var oluşunuzdan çıkardığınız sonuçlar size "bu benim hakkım" dedirtir, en temel haklarınızı böylece anlar ve bir daha bırakmazsınız. Tabi bu demek değildir

ki, insan haklarının genel geçer bir tanımı yoktur. Elbette vardır. Bugünkü anlamıyla insan hakları devletlerin ulusal tanımlarının çok ötesinde bir yerdedir. İnsanlık ailesinin asırlar boyunca, büyük mücadeleler sonunda kavuştuğu bir haklar manzumesi var.

Bu mücadeleyle yoğrulan siyasi tarih, sonuçta bizlere insan haklarına dayalı hukuk devleti kavramını armağan etmiştir. Hukuk devletinin ahlaki özü ve meşruiyeti, evrensel nitelikteki değerlerde, hak ve özgürlük perspektifinde yatmaktadır.

Bakınız, hukuku egemen gücün buyruklarından ibaret sayan katı pozitivist

”
Haklarınızın
neler olduğunu
ve nasıl olduğunu
sizin bu dünyada
var oluşunuz
açıklar.

görüş çağımızda ağır bir yenilgi almıştır. İnsanı, insan olma onurunu, insanın doğuştan gelen haklarını dikkate almayan her tanım eksik kalıyor. Hak ve özgürlük ekseninden saparak, hukuku sadece güce ve üstünlüğe bağlayanlar, huzur ve barış getirecek bir formül bulamıyor.

O halde, insan hakları yasalarla bahşedilmez, yasalar her birimizin doğuştan sahip olduğu insan haklarını korumakla yükümlüdür. O vakit kanun devleti biter, hukuk devleti başlar.

Batı, İnsan Haklarını sadece kendi vatandaşları için mi hak olarak görüyor? Evrensel Beyannameye ne kadar sadık?

Bu sorunun cevabını rahmetli Abdurrahim Karakoç "Sıcak Afrika'nın Siyah Ağıdı" şiirinde verdi:

Yani bu insan hakları meselesi Batı'nın kavramsallaştırdığı şekliyle çoğu zaman az gelişmiş ülkeler üzerinde ehlileştiren bir sopa gibi kullanılabilir.

Başka coğrafyalara hükmedebilmek için bir haklı mazeretiniz olması lazım. İnsan hakları bu bağlamda anahtar bir işlev görüyor, üstelik bu kavramın kutsal da bir imajı var. Bu nedenle 1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin yayınlanması dünyayı daha adil hale getirmedi.

İrkçilik ve nefret söylemi son bulmuş değil, bilakis tırmanıyor. Avrupa'daki yabancı düşmanlığı, göçmen karşıtlığı, İslam karşıtlığı bitmiş değil. Hatta son dönemlerde Batının siyaset dilinde ve kamusal alanda nefret söylemlerinin oldukça popüler olduğunu görüyoruz ne yazık ki. Malcolm X'in "iyi siyah ya da iyi beyaz olmak gibi bir durum yoktur. İyi veya kötü insanlar vardır." sözünün Batı tarafından hala tam manasıyla anlaşılmadığını düşünüyorum.

Batı'nın insan haklarını sadece kendi vatandaşları hatta sadece kendi ırkı için en ileriye taşıma

“

Hukuku egemen gücün buyruklarından ibaret sayan katı pozitivist görüş çağımızda ağır bir yenilgi almıştır. İnsanı, insan olma onurunu, insanın doğuştan gelen haklarını dikkate almayan her tanım eksik kalıyor.

*“Önce ellerinde İncil
Sonra omuzlarında tüfikle geldiler.
Evleri, ekinleri bizim olan topraklara
Uzak ülkelerin uğursuz insanları
Ne hakla geldiler anam
Ne hakla geldiler?
Bizde de vardı iki el, iki ayak, iki göz
Bizim de yüreğimiz vardı, sevmesini bilirdik
Suç muydu derilerimizin siyah olması?”*

Abdurrahim KARAKOÇ

gayreti içinde olduğunu gösteren pek çok olgu var. Hala insan hakları denince belli bir ırkın, belli bir coğrafyanın haklarını anlayan geniş bir kesim var. Avrupa'da gerçekten insan hak ve özgürlüğüne inanan ciddi kuruluşlar, hakkaniyetli insanlar yok değil, elbette var ama bu durum politikalara ve sosyoekonomiye pek yansımıyor.

Yani insan hakları bakımından uluslararası ölçekte durum çok parlak değil. Oysa çoğunlukla insan haklarının merkezi olarak Batı medeniyetini görme eğilimindeyiz.

Çünkü kavram inşa etme üstünlüğü Batı'da. Kelimeye hakim olursanız, zihinlere de hükmedebilirsiniz. Bugün Batı'nın dili ve düşüncüyü belirleme hakimiyeti, birçok konuyu baştan yanlış anlamamıza yol açıyor. Örneğin, bir kiliseye yapılan saldırıya tüm dünya terör derken, camilere yapılan benzer saldırılar asayiş meselesi olarak kalabiliyor. Bize göre ikisi de terördür; terörün dini, dili, rengi olmaz. Haklı

bir söylemi yaygın bir tanım olarak egemen kılabilmek için önce kendimiz zihinsel berraklığa ulaşmalı, özgüvenimizi kaybetmemeliyiz. Suriye'de, Filistin'de, Myanmar'da yaşananları belki yüz sene sonra kimse konuşmayacak. Nitelikli sanat ve edebiyat üretmezseniz neyi nasıl ve ne kadar konuşacağınıza başkaları karar verir.

Sayın Bakanım, Batı'yı konuştuk. Bizim medeniyetimizdeki İnsan Hakkı anlayışına baktığımızda nasıl bir tablo görüyoruz?

Bir defa, bu toprakların mayasında olan insan hakları kavramının Batı'daki kavramsal çerçevenin çok ötesinde ve üzerinde olduğunu bilmeliyiz. İslam'a göre insan eşref-i mahlûkattır, yeryüzünün halifesidir. Yaşam hakkı gibi temel haklara başka bir insanın lütfu gerekmezsiniz sahiptir. İnsan değerlidir, onurludur.

Peygamber Efendimiz'in Veda Hutbesi'ndeki; "Ey insanlar, rabbiniz birdir, babanız da birdir; hepiniz Âdem'densiniz, Âdem de

*Peygamber Efendimiz'in Veda Hutbesi'ndeki;
"Ey insanlar, rabbiniz birdir, babanız da birdir; hepiniz Âdem'densiniz,
Âdem de topraktan." cümlesi bugün dahi yakalanabilmiş değildir,
tüm meseleyi özetler.*

topraktan." cümlesi bugün dahi yakalanabilmiş değildir, tüm meseleyi özetler.

Bizdeki "kul hakkı" kavramı, insan hakkını da kuşatan çok aşkın ve derin bir anlama sahiptir. Devlet yönetiminde kul hakkı ise, "tüyü bitmemiş yetimin hakkı" olarak karşımıza çıkar. Bunlar medeniyetimizi şekillendiren çok değerli anlayış kodlarımızdır.

İnsanlık tarihi boyunca, bir yanda insanı insanın kurdu gören anlayışın yeryüzünde sebep olduğu yıkımlar, acılar ve savaşlar; öbür yanda Sadi'nin tabiriyle insanı insanın uzvu gören bambaşka bir perspektifin önerdiği barış ve selam yurdu var.

Bugün aziz milletimiz bütün alicenaplığıyla nasıl ki ülkele-
rindeki kaostan, şiddetten, savaştan kaçanların imdadına yetişmişse, yüzyıllar önce de ecdadımız hak ihlallerine, soykırımlara en sert tepkiyi göstermiş, dili, dini, ırkı ne olursa olsun evlerinden yurtlarından kovulanlara merhamet etmiştir.

Hamdolsun, başımızı öne eğdirecek bir tarihin mirasçısı değiliz.

Türkiye olarak İnsan Hakları konusunda nasıl bir rota izliyoruz?

Az evvel bahsettiğim gibi insanı eşref-i mahlûkat olarak gören bir dinin mensubu ve "yaratılanı

sevdiğim, Yaratanı ötürü" diyen bir medeniyetin, "insanı yaşat ki devlet yaşasın" diye öğütleyen bir devlet geleneğinin mirasçılarınız.

Dolayısıyla insan hakları bizim için siyasal bir hedef olmanın ötesinde ahlaki de bir meseledir. Biz bu anlayışla, her insanın varoluşuna ve bu dünyada bulunuşuna temas eden tüm haklarının geliştirilmesini savunduk. Makbul vatandaş tasnifimiz yok, köhnemiş tasnifleri de gündemden düşürdük. Toplum, seçkinler eliyle geliştirilmiş ilkeler etrafında şekillendirme isteği, totaliter devletlerin alamet-i farikasıdır.

Demokrasi ve çoğulculuk fikri, her şeyden önce, hiç kimsenin hakikat tekeline sahip olmadığı bir toplum modelini işaretlemektedir. Bu model içinde devletin amacı ve fonksiyonu, resmi olarak "iyi, makul ve makbul" vatandaşlar üretmek değil, vatandaşlarının kendi "iyi, makul ve makbul" anlayışlarını geliştirebilecekleri bir sosyal, siyasal ortam oluşturmaktır.

Hukuk devleti, belli bir grubun, imtiyazlı bir sınıfın değil, ülkedeki bütün vatandaşların kendisini güvende ve emin hissettiği devlettir. Bizim insan hakları rotamızı bu idealler belirlemektedir.

“

İnsan hakları kavramı bir kere varılmakla bitecek bir son durak değildir. Yapılacak çok işimiz vardır. İnsan hakları, hep daha ileriye taşıyacağımız bir idealdir!

Abdulhamit GÜL *Adalet Bakanı*

12 Mart 1977'de Gaziantep'in Nizip ilçesinde doğdu. Baba adı Cemil, anne adı Saliha'dır.

İlköğrenimini Cumhuriyet İlkokulu'nda tamamladı. Nizip İmam Hatip Lisesi'nden mezun olduktan sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Serbest avukatlık yaptı.

Lise yıllarından itibaren çeşitli sivil toplum örgütlerinin farklı kademelerinde görev aldı. Yayın dünyasında çalışmaları da bulunan Gül'ün siyasi, güncel ve edebî konularda pek çok makale ve denemesi yayımlandı.

AK Parti 4. Olağan Kongresinde MKYK Üyeliğine seçildi. Seçim İşleri Başkan Yardımcılığı ve Yerel Yönetimlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu.

25, 26 ve 27. Dönemde Gaziantep Milletvekili seçilen Abdulhamit Gül, 12 Eylül 2015 tarihinde yapılan AK Parti 5. Olağan, 2. ve 3. Olağanüstü Büyük Kongrelerinde yeniden MKYK Üyeliğine seçildi ve AK Parti Genel Sekreteri olarak görevlendirildi.

65. Hükümet'te Adalet Bakanlığı görevini yürüten Abdulhamit Gül, 9 Temmuz 2018 tarihinde açıklanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Kabinesi'nde de Adalet Bakanlığı görevine getirildi. Gül, evli ve üç çocuk babasıdır.

İnsanları maddi ve manevi varlığını, kimliğini, aidiyetini gizlemeye, değiştirmeye zorlayan bir iklim içerisinde hukuk devletinden söz edilemez.

Biz ilk günden beri bu inanç ve düşünceyle hak ve hürriyetleri geliştirmenin arayışında olduk. Tarihi adımlar attık, ama daha yapacak işlerimiz var. Çünkü, insan hakları kavramı bir kere varılmakla bitecek bir son durak değildir. Yapılacak çok işimiz vardır. İnsan hakları, hep daha ileriye taşıyacağımız bir idealdir, bir yolculuktur.

İnsan hakları konusunda bizlere tavsiye edebileceğiniz bir okuma listesi var mı?

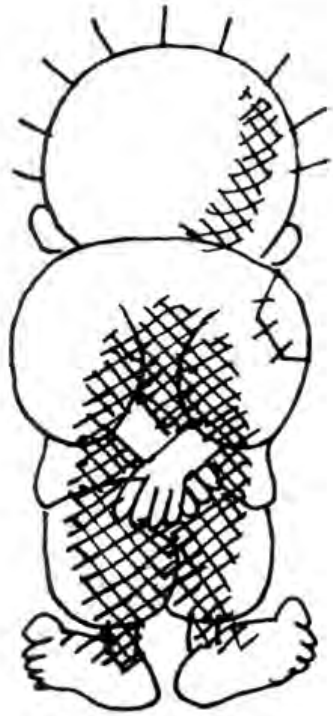
Bence salt insan hakları konusunda yazılmış spesifik kitaplardan ziyade; hukuk felsefesi, hukuk sosyolojisi, siyaset felsefesi okuyun. Ve kendi sonuçlarınızı çıkarın. İnsan haklarının teorisini okumak yerine pratiğine yoğunlaşmak gerekiyor; hayatını hak mücadelesine adanmış insanların biyografilerini okumak da bu noktada farklı ufuklar sunabilir. Şu da unutulmamalı ki, en iyi kitap hayatın ta kendisidir, mücadeledir, gayrettir.

Gerçekten çok yararlı bir röportaj oldu. Vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ederiz. Son olarak Cihannüma Derneği üyelerine ve dergimizin çalışmaları ile ilgili düşüncelerinizi paylaşır mısınız?

Ben teşekkür ederim. Önemli bir konu üzerinde söyleşi yaptığımızı düşünüyorum. Bu vesileyle Cihannüma ailesine selamlarımı sunuyor, CihannümaDergi'ye başarılar diliyorum. Yazılarınızla ve duruşunuzla; insanların yaşam tarzları, inançları, tercihleri nedeniyle yargılanmadıkları, ayrımcılığa maruz bırakılmadıkları bir dünyanın mümkün olacağına dair umudumuzu pekiştireceğinize inanıyorum.

Makul Sürede Yargılanma Hakkı Ve Bilirkişilik Kurumu

PROF. DR. ÖMER KORKUT

MAKUL sürede yargılanma hakkı, etkili başvuru hakkı, bağımsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkı ve mahkemenin verdiği kararı gerekçeli olarak öğrenme haklarından oluşan adil yargılanma hakkı temel insan hakkıdır. Adil yargılanma hakkı, Anayasa'nın 36. maddesiyle güvence altına alınmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde de adil yargılanma hakkı başlığı altında, herkesin davasının makul bir süre içinde görülmesini istemek hakkına sahip olduğu öngörülmüştür. Adil yargılanma hakkının unsurlarından olan makul sürede yargılanma hakkı, yargı yoluna başvuran herkesin mümkün olan en kısa sürede yargılanması anlamına gelmektedir. Yargılamanın makul sürede sonuçlanmadığını iddia eden kişiler Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkını kullanabilmektedir.

Ülkemizde yargılama süresinin uzunluğu haklı olarak eleştirilmekte olup, geçmişte şiirlere konu olmuştur. Yargılamanın makul sürede tamamlanamamasının çeşitli sebepleri vardır. Yargılama süresinin uzamasına yol açan sebeplerden birisi de bilirkişi inceleme aşamasının gereğinden uzun sürmesidir. Yargılama sürecinde birçok dava dosyasında bilirkişi incelemesi yaptırılması bir zarurettir. Özel veya teknik bilgi ge-

---

*Bilirkişi incelemesinin
kısa sürede yapılması
ve hazırlanan bilirkişi
raporunun hüküm kurmaya
elverişli olması yargılamanın
uzamaması için önemlidir.*

---

reken meselelerde hâkim, bilirkişi incelemesi yaptırmaktadır. Bilirkişi incelemesinin kısa sürede yapılması ve hazırlanan bilirkişi raporunun hüküm kurmaya elverişli olması yargılamanın uzamaması için önemlidir. Ancak yeterli sayıda nitelikli bilirkişinin olmaması, birikişi raporu hazırlanma süresini ve dolayısıyla yargılama sürecini uzatmaktadır.

BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNİN YARGILAMANIN UZAMASINA ETKİSİ

Bir dava dosyasında bilirkişi incelemesi yapıldığında hazırlanan rapor denetime ve hüküm kurmaya elverişli değilse öncelikle aynı bilirkişiden ek rapor alınmaktadır. Sonraki raporun da yeterli olmaması halinde başka bir bilirkişi görevlendirilmektedir. Dosyada birden fazla bilirkişi raporu bulunduğu ve raporlar arasında çelişki bulunması halinde, raporlar arasındaki çelişkiyi gidermek için konusunda uzman bilirkişi veya bilirkişi kurulundan rapor alınması gerekmektedir. Her bir inceleme birkaç ay sürdüğünde, bilirkişi raporu hazırlanması zaman almakta ve yargılama süreci uzamaktadır.

Yargılamanın makul sürede tamamlanabilmesi için denetime ve hüküm kurmaya elverişli bilirkişi raporunun kısa sürede hazırlanabilmesi gerekmektedir. Bunun için de alanında uzman ve bilirkişi raporu hazırlamada gerekli deneyime sahip yeterli sayıda bilirkişiye ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizde son yıllarda bilirkişilik kurumuna yönelik çalışmalar yapılmakta olup, bu çalışmalar değerlendirilecektir.

Yargılamanın makul sürede tamamlanabilmesi için denetime ve hüküm kurmaya elverişli bilirkişi raporunun kısa sürede hazırlanabilmesi gerekmektedir.

Bilirkişilik Kurumuna İlişkin Çalışmalar

Daha önce bilirkişilik, yalnızca Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda "İspat ve Deliller" kısmında Bilirkişi İncelemesi" (m. 266-287) başlığı altında düzenlenmekteydi. Adalet Komisyonları her yıl bilirkişi listesi oluşturmak için ilana çıkmakta, belirli alanda uzmanlığını belgeleyen kişiler bilirkişi listesine 1 yıl süreyle kaydedilmekteydi. Bu dönemde bilirkişiler için bir eğitim olmadığı için belli bir alanda uzmanlığını belgeleyen kişiler rapor hazırlama konusunda herhangi bir bilgiye sahip olmasa dahi bilirkişiliğe kabul edilmekteydi.

2016 yılında bilirkişilik kurumuna ilişkin müstakil bir düzenleme olarak 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu (24.11.2016 tarihli, 29898 sayılı Resmî Gazete) çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılma amacı, bilirkişilerin nitelikleri, eğitimi, seçimi ve denetimine ilişkin usul ve esasların belir-

lenmesi ile bilirkişilik için etkin ve verimli bir kurumsal yapı oluşturulmasıdır (m.1). Bu kanunun, adli ve idari yargı alanında yürütülen her türlü bilirkişilik faaliyetini kapsayacağı öngörülmüştür. Bilirkişilik Danışma Kurulu, Bilirkişilik Daire Başkanlığı ve Bilirkişilik Bölge Kurulları oluşturulmuş ve bu kurumların görevleri kanunda düzenlenmiştir (m. 5, 6, 8, 9). Kanunda bilirkişiliğe kabul şartları belirlenmiş (m. 10) ve bilirkişiliğe kabul edilenlerin 3 yıl süreyle sicile kaydedilmeleri öngörülmüştür (m. 11/4). Bilirkişi bölge kurullarına bilirkişilerin, görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata uygunluğu bakımından denetleme görevi verilmiştir (m. 14).

---

bilirkişilerin nitelikleri, eğitimi, seçimi ve denetimine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi ile bilirkişilik için etkin ve verimli bir kurumsal yapı oluşturulmasıdır

---

Ayrıca, bilirkişiliğe başvuru ve kabul şartları, bilirkişilerin nitelikleri, eğitimi, sicil ve listeye kaydı, görevlendirilmesi, uymaları gereken temel ve etik ilkeler, çalışma esasları, denetimi, sicil ve listeden çıkarılması ile Bilirkişilik Danışma Kurulu, Bilirkişilik Daire Başkanlığı ve bilirkişilik bölge kurullarının çalışma usul ve esaslarını düzenlemek amacıyla Adalet

Bakanlığı tarafından Bilirkişilik Yönetmeliği (03.08.2017 tarihli, 30143 sayılı Resmî Gazete) çıkarılmıştır.

Bilirkişilik için daha etkin ve verimli kurumsal bir yapı oluşturmayı amaçlayan Bilirkişilik Kanunu ve Bilirkişilik Yönetmeliği yaklaşık 3 yıldır ülkemizde uygulanmaktadır. Bu düzenlemenin bilirkişilik kurumuna etkisi, uygulamasında dikkat çeken hususlar ve bilirkişi inceleme sürecini kısaltıp kısaltmadığı hususları ele alınacaktır.

Bilirkişilik Temel Eğitimi

Bilirkişilik Kanunu'nda bilirkişiliğe kabul şartlarından birisi, bilirkişilik temel eğitimini tamamlamak olarak belirlenmiştir (m. 10/1.e). Bilirkişilik Yönetmeliği'nde belirlenen 24 saatlik temel eğitimin içeriği, ihtiyaca göre Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından güncellenilmektedir (m. 30). Temel eğitim, 18 saat teorik ve 6 saat uygulamalı olmak üzere en az 24 saat dersten oluşmaktadır. Teorik eğitim; yargılama hukukunun genel ilkeleri, bilirkişilik mevzuat hükümleri, bilirkişinin taşıması gereken nitelikler, bilirkişinin yetkileri ve yükümlü-

---

Bilirkişilik temel ve yenileme eğitimi müfredatının gözden geçirilmesi ve güncellenmesine yönelik çalışma yapılmaktadır.

---

lükleri, uyması gereken temel ve etik ilkeler, ispat faaliyeti ve bilirkişi incelemesinin usul ve esasları, teknik konu-hukuki konu ayırımına ilişkin usul ve esaslar ile rapor yazım usul ve tekniğini kapsamaktadır. Uygulama eğitimi ise bilirkişi bilgi sisteminin kullanılması, katılımcıların bireysel veya heyet hâlinde sistematik teknikleri kullanma becerilerini geliştirmelerini sağlayacak örnek bir olaya ilişkin bilirkişi raporu düzenleme ile uygulama gözetimi faaliyetlerini içermektedir (Yönetmelik m. 30).

Bilirkişilik yapacak kişiler için temel eğitimin zorunlu tutulması olumlu bir gelişmedir. Ancak eğitim sonunda ilk defa bilirkişilik yapmaya başlayanların hazır olmadıkları gözlemlenmektedir. Bu sebeple temel bilirkişilik eğitiminin daha verimli ve etkili olması için birtakım düzenlemeler yapılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından 2 Mart 2020 tarihinden geçerli olmak üzere tüm bilirkişilik eğitimleri durdurulmuş olup, bilirkişilik temel ve yenileme eğitimi müfredatının gözden geçirilmesi ve güncellenmesine yönelik çalışma yapıldığı duyurulmuştur. Bu duyurudan müfredatta güncelleme ihtiyacının tespit edildiği anlaşılmaktadır. Mevcut bilirkişilik temel eğitimi müfredatı ve uygulamasında dikkat çeken bazı hususlara işaret etmekte yarar görülmektedir.

Bilirkişilik temel eğitiminde farklı uzmanlık alanındaki kişilerin bir arada eğitim almalarının eğitimin verimini düşürdüğü gözlemlenmiştir. Mevzuatta aksine bir hüküm olmadığından mühendis, mali müşavir, hukukçu ve diğer meslek mensupları aynı sınıfta bilirkişi eğitimi almaktadırlar. Temel eğitimin birinci kısmı “Yargılama Hukukuna İlişkin İlkeler ve İspat Hukukuna İlişkin Temel Kavramlar” olup, hukukçu ve hukukçu olmayan kişilere bu konuların anlatımı verimli olmamaktadır. Hukukçu olanlar zaten bildikleri konuların anlatıldığını düşündüğünden anlatılanları gereksiz bulurken, hukukçu olmayanlar bilirkişilik yaparken ihtiyaç duyacakları konular olduğundan üzerinde önemle durulmasını istemektedirler.

Bilirkişi raporu yazım usul ve esaslarına ilişkin bölümün anlatımında da farklı uzmanlık alanındaki kişilere aynı örneklerin verilmesi, bazı katılımcıların derse ilgisi yüksek iken, alanı farklı katılımcıların yeterli ilgiyi göstermemesine yol açmaktadır. Bir mühendisin hazırlayacağı bilirkişi raporu örneği ele alındığında, bu örnek diğer katılımcılar için yeterince ilgi çekici olmadığı gibi onların bu örneklerden yeterince faydalanamamasına yol açmaktadır. Bankacı bilirkişinin hazırlayacağı raporda dikkat çekilecek hususlar ile makine mühen-

---

Bilirkişi raporu yazım usul ve esaslarına ilişkin bölümün anlatımında alanı farklı katılımcıların yeterli ilgiyi göstermediği görülmüştür.

Mevcut eğitimleri tamamlayanlar bilirkişi raporu hazırlamak için yeterli olmadığından, ilk defa bilirkişiliğe başlayanların deneyim kazanmaları için bir yöntem geliştirilmelidir. Örneğin ilk defa bilirkişiliğe başlayacak olanlara, bir süre veya belirli sayıda dosyada ancak heyet üyesi olarak bilirkişilik yapma zorunluluğu getirilebilir.

---

disinin hazırlayacağı raporda dikkat çekilecek hususların birbirinden farklı olduğu açıktır. Bu sebeple, temel eğitim aşamasında hukukçular, mali müşavirler, mühendisler gibi uzmanlık alanları belirlenerek ayrı sınıflar oluşturulmasının eğitimin verimini artıracığı düşünülmektedir.

Toplam 24 saat olan temel eğitimin 6 saati uygulamaya ayrılmış olup, bu sürenin yeterli olmadığı görülmüştür. İlk defa bilirkişilik yapmak üzere eğitim alanların, denetime ve hüküm kurmaya elverişli bilirkişi raporu hazırlayamadıkları görülmektedir. Bu sebeple 6 saat olan uygulama eğitim süresinin daha uzun olması ve içeriğinin de değişmesi gerekmektedir. Özellikle uygulama saatlerinde yer alan “Bilirkişilik eğitiminin mevcut müfredatı hakkında görüşleriniz?”, “Bu eğitimin nasıl olmasını isterdiniz?”, “Eğitim konularına eklenmesini istediğiniz hususlar var mıdır?”, “Bilirkişilik Kurumunun mevcut yapısı ve geleceği hakkında fikirleriniz?” şeklindeki soruların cevaplandırılmasının ve eğitim değerlendirme anketinin ders saati dışına alınması gerektiği düşünülmektedir. Anket çalışmasının online olarak Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından yapılması, eğitimin değerlendirilmesine dair soruların da online olarak cevaplanması yararlı olacaktır.

Altı saatlik uygulama eğitiminde katılımcılara uzmanlık alanlarına göre çeşitli bilirkişi raporları hazırlatılması yararlı olacaktır. Rapor hazırlatılabilmesi için müfredata farklı uzmanlık alanlarına yönelik örnek olaylar eklenmesi gerekir. Uygulama eğitiminde katılımcılara farklı konulara ilişkin en az 3 bilirkişi raporu hazırlatılmalıdır.

Mevcut eğitimleri tamamlayanlar bilirkişi raporu hazırlamak için yeterli olmadığından, ilk defa bilirkişiliğe başlayanların deneyim kazanmaları için bir yöntem geliştirilmelidir. Örneğin ilk defa bilirkişiliğe başlayacak olanlara, bir süre veya belirli sayıda dosyada ancak heyet üyesi olarak bilirkişilik yapma zorunluluğu getirilebilir. Böylece heyetteki deneyimli bilirkişilerin tecrübelerinden yararlanılması mümkün olacaktır. Aksi halde, ilk raporda birçok eksik bulunmakta, rapor denetime ve hüküm kurmaya elverişli olmadığından ek rapor veya yeniden bilirkişi incelemesi yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Mahkemeler raporu yeterli görmediğinden aynı bilirkişiye dosya vermekten kaçınabilmektedirler. Bu olumsuzlukları bertaraf etmek için ilk defa görev alan bilirkişilerin heyet üyesi olarak deneyim kazanmaları yararlı olacaktır.

Bilirkişilik Yenileme Eğitimi

Bilirkişiler için yenileme eğitimi öngörülmüştür. Bilirkişiler, bilirkişilik eğitim izni verilen kuruluşlardan teorik ve uygulamalı, toplam 6 saatten az olmamak üzere üç yılda bir defa yenileme eğitimi almak zorundadır. Yenileme eğitimine katılmayan bilirkişiler bu eğitimi almadıkça yeniden bilirkişilik yapmak için başvuruda bulunamayacaklardır (*Yönetmelik m. 30/8*). Yenileme eğitimi henüz uygulanmamış olup ilk kez 2020 yılı içerisinde uygulanacaktır. Bütün bilirkişiler için standart bir yenileme eğitiminin beklenen faydayı sağlamayacağı düşünülmektedir. Bu eğitimde mevzuatta ve UYAP sistemindeki değişen hususlar anlatılabilir. Ancak daha da önemlisi bilirkişi raporu hazırlanırken ne tür hatalar yapıldığı, nelere dikkate edilmesi gerektiği hususları üzerinde durulması yararlı olacaktır. Yenileme eğitiminde katılımcıların uzmanlık alanlarına göre sınıflara ayrılmaları tecrübe paylaşımı bakımından da önem taşımaktadır.

EĞİTİM KURULUŞLARI

Bilirkişilik temel eğitimi Daire Başkanlığınca izin verilmek kaydıyla; üniversiteler, Türkiye Adalet Akademisi, Adli Tıp Kurumu, Türkiye Barolar Birliği ve barolar, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve bağlı odalar, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği ve bağlı odalar, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu ve esnaf ve sanatkarlar odaları birlikleri ile Türk Tabipleri Birliği ve bağlı odalar tarafından verilebilmektedir (*Yönetmelik m. 33/1*). Belirli bir alanda uzman bilirkişi olmanın eğitim vermek için yeterli olmadığı açıktır. Özellikle 2017 yılında kısa sürede çok sayıda eğitim düzenlenmiş olup, bu eğitimlerin yeterli olmadığı gözlemlenmektedir. Eğitim kurumlarının ve görev alan eğitimcilerin denetlenmesi önemlidir.

Sonuç olarak, yargılamanın makul sürede tamamlanabilmesi için yeterli sayıda bilirkişinin olması ve bunların denetime ve hüküm kurmaya elverişli rapor hazırlamaları büyük önem taşımaktadır. Son üç yılda bilirkişiliğin etkin ve verimli kurumsal bir yapıya kavuşması için yapılan çalışmaların olumlu olduğu ancak değişikliğe ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Belirli bir alanda uzman bilirkişi olmanın eğitim vermek için yeterli olmadığı açıktır. Özellikle 2017 yılında kısa sürede çok sayıda eğitim düzenlenmiş olup, bu eğitimlerin yeterli olmadığı gözlemlenmektedir. Eğitim kurumlarının ve görev alan eğitimcilerin denetlenmesi önemlidir.

Kudüs: Huzuru Bekleyen Şehir

DOÇ.DR. ELĐAR HASANOĞLU

MÜSLÜMANLARIN ilk kiblesi ve Hz. Peygamber'in (sav) İsra ve Mi-
raç yolculuğundaki duraklarından biri olması hasebiyle Kudüs,
İslam'ın erken dönemlerinden itibaren Müslümanlar tarafından kutsal
bir şehir sayılmıştır. İsmen geçmese de Kuran'da Kudüs'e işaret eden pek
çok ayet bulunmaktadır. Kuran'a göre Kudüs, "çevresi mübarek kılınmış"
şehirdir. Hadislerde de Kudüs'le ilgili pek çok övücü bilgilere rastlanır.
İslam düşüncesini oluşturan bu iki ilahi kaynağın Kudüs'e atfettiği değer
dolayısıyla Müslümanlar Kudüs'ü göz bebeği gibi görmüş, şehrin hürme-
tini zedeleyecek en ufak bir ihtimali bertaraf etmede ellerinden geleni
yapmışlardır.

*Yedi milyarlık dünya
nüfusunun yaklaşık dört
milyarı bu şehri mukaddes
bir mekân olarak görürler
ve sahiplenmek isterler. Bu
yüzden Kudüs'ün neden
dünya siyasetinin önemli
bir gündemi olduğu sorusu
izahtan varestedir.*

Kudüs sadece İslamiyet için değil Yahudilik ve Hıristiyanlık için de
mukaddes ve kible şehir sayılır. Bu dinlerin kaynaklarında da Kudüs'ün
faziletlerine ilişkin bilgi bolluğu şaşırtacak kadar çok olup, övgüler yer
yer abartıya kaçmaktadır. Özetle, Kudüs kendisine saygınlık atfedene-
lerin sayısı bakımından dünya şehirleri içerisinde ilk yeri tutmaktadır.
Yedi milyarlık dünya nüfusunun yaklaşık dört milyarı bu şehri mu-
kaddes bir mekân olarak görürler ve sahiplenmek isterler. Bu yüzden
Kudüs'ün neden dünya siyasetinin önemli bir gündemi olduğu sorusu
izahtan varestedir.

KUDÜS'Ü SELAMET ŞEHİRİ BİLENLER KİMLERDİR?

Eskiden beri Kudüs, barış ve selamet şehri olma iddiasına sahiptir. Bu özellik, eski tarihinden itibaren şehrin adına bir mühür gibi nakşedilmiştir. Arkeolojik verilere göre Kudüs'ün ilk sakinleri Kenanlılar, bu şehri "Uru Şalim", yani "Şalim'in şehri" adlandırmışlardır. Şalim sözcüğü, selamet ile aynı kökten gelmesi hasebiyle dikkat çekmektedir. Yahudi kaynaklarına göre şehrin isimlendirilmesi Hz. İbrahim'e dayanıp şehrin İbranice adı olan Yerusâlim, "barışı görececek" anlamına gelmektedir.

İslam'daki konumu sebebiyle Müslümanlar bu şehrin huzurunun korunmasına özen göstermişlerdir. Müslümanların Kudüs'e yükledikleri anlam, bu şehri gayrimüslimlerden teslim alırken sergiledikleri tutumdan anlaşılabilir. Hicri 16/Miladi 638 yılında Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Kudüs'ü fethetmek için gelen İslam ordusu burada kan dökülmemesi için büyük hassasiyet sergilemiştir. Ordunun kumandanı Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, şehrin barış yoluyla teslim alınması için Kudüs'ü elinde bulunduran Hıristiyan papaz Sofroniyus'un şartını kabul etmiştir. Bu şarta göre rahip Sofroniyus şehrin anahtarlarını sadece halifeye teslim edecekti. Kudüs'ün "selamet şehri" olma anlamına binaen halife, yoğun hilafet işlerini bir tarafa bırakarak Medine'den kalkıp Kudüs'e kadar gitmiş, ateşle kavrulmuş kumlu çölleri geçme eziyetini göğüslemiştir. Aynı yaklaşımı Kudüs'ü Haçlılardan geri alırken görkemli İslam kumandanı Selahaddin Eyyubi de sergilemiştir. Haçlıların 1099'da Kudüs'ü Müslümanlardan alırken yaptıkları kıyımlar dolayısıyla akan kanın ayak bileklerine kadar ulaştığı, bizzat Haçlı tarihçiler tarafından rivayet edilir. Ancak Selahaddin intikam duygusuyla hareket etmemiş, kan dökmeye azami gayret göstermiş ve şehri savaş ile değil diplomasi yoluyla teslim almak istemiştir. Tüm barışçıl çarelerin tükenmesi üzerine mücahitler şehrin surlarının altından lağım kazmış, surda açılan gedikten şehre sızmışlardır. Cesareti kırılan halk teslim olmak zorunda kalmış, böylece fazla zayıat olmadan Kudüs yeniden Müslümanların eline geçmiştir.

Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da Kudüs'ün mukaddes şehir sayılması dolayısıyla her üç dinin mensuplarının bu şehri sahiplenme arzusu taşımaları ve bu hedefe ulaşmak için çaba harcamaları olağan görülebilir. Ancak bu bağlamda, onların Kudüs'ü ele geçirirken sergiledikleri tutum dikkat çekmektedir. Yukarıda işaret edildiği üzere, Müslümanlar Kudüs'ü "selamet şehri" olarak gördükleri için, şehri ele geçirirken onun "sulh ve barış yurdu" olma vasfını bozmamaya özen göstermişlerdir. Fakat bu yaklaşım ne Yahudiler ne de Hıristiyanlar tarafından sergilenmemiştir. 614'te Perslerin ordusu Kudüs'ü aldığı anda onlarla birlikte

---

Müslümanlar Kudüs'ü "selamet şehri" olarak gördükleri için, şehri ele geçirirken onun "sulh ve barış yurdu" olma vasfını bozmamaya özen göstermişlerdir. Fakat bu yaklaşım ne Yahudiler ne de Hıristiyanlar tarafından sergilenmemiştir.

---

olan Yahudiler buradaki Hıristiyanları katletmekten geri durmamışlardır. 1099'da Haçlılar Kudüs'ü ele geçirdiklerinde şehirdeki Müslüman ve Yahudilerin katledilmesiyle kan, su gibi akmıştır. Bunun sebebi, Yahudilerin ve Hıristiyanların Kudüs'e hâkimiyete yükledikleri anlamda aranmalıdır. Yahudiler için Kudüs'e hâkimiyet, cihanşümul kudret ve gücü sembolize eder. Yahudilere göre ilahi kurtarıcı Maşiah/Mesih gelip Kudüs'te Yahudi hâkimiyetini tesis edecek ve burada mabedi yeniden kuracaktır. Bu, Yahudiler açısından yeryüzünde söz sahibi olmalarının resmidir. Benzer yaklaşım özellikle Protestan Hıristiyanlar için de geçerlidir. Onlara göre de Hıristiyanların yeryüzünde egemenliğinin yolu, Kudüs'e hâkim olmaktan geçmektedir. Bu yoruma göre Tanrının krallığını kurmak için İsa Mesih'in yeryüzüne dönüşünün (*Parousia/Ric'at*) ön şartı Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşmesidir (*Restorasyon*). Bu yüzden Filistin'de Yahudiler için bir devlet kurulması zorunlu olup onlar "vaat edilmiş topraklara" geri döndükten sonra mabedi inşa edecek, ilahi kurtarıcı Maşiah/Mesih'i karşılayacak ve bu da İsa Mesih'in yeniden gelişi için ortam hazırlayacaktır. Öte yandan Kudüs'te taş üstünde taş kalmaması, İncillere göre İsa Mesih'in Kudüs'le ilgili kehanetlerin yerine gelmesidir (*Matta 23:37-39; Luka 19: 41-44*). Bundan dolayı Hıristiyanlar Kudüs'ün harabeye dönmesinde içten içe bir beis görmüyor olabilirler. Meselenin bu yönü konu üzerine çalışmalarda hep ihmal edilmiştir.

SELAMET YURDUNDAN FELAKET YURDUNA KUDÜS

Müslümanların yönetiminde Yahudiler müreffeh yaşam imkânlarına sahip olsalar da Kudüs sevdaları hep canlı kalmıştır. 18. yüzyıldan itibaren Hıristiyan devletlerin desteğiyle Yahudiler, Osmanlı idaresinde olan Kudüs'e yerleşme planları yapmaya başlamışlardır. Bu dava, Siyonizm akımı olarak teessüs etmiştir. Siyon, Kudüs'ün adlarından biri olup Siyonizm de Kudüşçülük anlamına gelmektedir. Siyonist söylemler ilk olarak Hıristiyanlar tarafından dile getirilmiştir. Hıristiyanlar içerisinde özellikle Protestan/Anglikan itikadına mensup olanlar Yahudilere arka çıkmışlardır. İngiliz din adamı William Hechler (1845-1931) Siyonizm davasındaki rolünden dolayı Hıristiyan Siyonizmi'nin atası sayılır. Hechler, Siyasi Siyonizm akımının öncüsü ve İsrail devletinin kurulmasının fikir babası Teodor Herzl'in akıl hocası olup ona bu yolda elinden gelen her türlü yardımı göstermiştir. Yahudiler ve Hıristiyanlar 20. yüzyılda İngiltere ve Amerika'nın yardımıyla bu selamet yurdunu felaket yurduna çevirmişlerdir.

Kudüs'te taş üstünde taş kalmaması, İncillere göre İsa Mesih'in Kudüs'le ilgili kehanetlerin yerine gelmesidir.

I. Dünya Harbi'nde İngiltere Filistin ile fevkalade ilgilenmiştir. 2 Kasım 1917'de İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur J. Balfour tarafından Siyonist hareketin önemli isimlerinden Walter Rothschild'e hitaben yazdığı Balfour Deklorasyonu diye bilinen mektup, Filistin topraklarında Yahudiler için bir devlet kurmayı vaat ederek bölgenin kaderi açısından dönüm noktası olmuştur. İngiliz General E. Allenby 11 Aralık 1917'de Kudüs'e girmiş, burada İngiliz yönetimini tesis etmiştir. 1948'de İsrail'in kuruluşuna dek Filistin'de kurulmuş olan Britanya Mandası döneminde dünyanın dört bir yanından getirilen Yahudiler, yönetim tecrübesi kazanmışlardır. Bu süre zarfında Hagana, İrgun, Palmah gibi Yahudi silahlı çeteler yerli halka eziyet etmişlerdir. 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti kurulmuş ve ABD başkanı Harry Truman tarafından derhal tanınmıştır. Filistin'in Müslüman halkı bu günü Nakba/Felaket günü olarak anarlar. 1917'den bu tarihe kadar şehirde yaşanan çatışmalarda binlerce Müslümanın katledilmesi tarihin kara sayfalarına kaydedilmiştir. 1948'den itibaren Kudüs'ün batı tarafına resmen egemen olan İsrail, Haziran 1967'de Altı Gün Savaşı'nın ardından doğu tarafını da istila ederek fiili olarak şehrin tamamına egemen olmuştur. Hıristiyanlar bunu Mesih'in ayak sesleri olarak kabul edip heyecanlanmış, İsrail'in yaptığı mezalimi görmezden gelmişlerdir. İsrail Kudüs'ün doğu tarafını alınca Burak duvarının karşısındaki Faslılar mahallesini tamamen yok etmiş, burasını dozerlerle düzleyerek Yahudilerin ibadetine açmıştır. Buradaki evler, camiler, tekke ve zaviyeler, medreseler, hanlar vs. sayısı yüz elliye aşan çeşitli türden İslami miras böylece tarihe karışmıştır. 30 Temmuz 1980'de İsrail Kudüs'ü "bütün ve ebedi olarak" İsrail Devleti'nin başkenti ilan etmiştir. Kudüs'ü Yahudileştirme politikası çerçevesinde İsrail, şehrin Müslüman halkına buradan gitmeleri karşılığında yüksek meblağlar teklif etmiş, bu teklif kabul görmeyince onları çeşitli şiddet ve baskıyla

---

İsrail, Haziran 1967'de Altı Gün Savaşı'nın ardından doğu tarafını da istila ederek fiili olarak şehrin tamamına egemen olmuştur. Hıristiyanlar bunu Mesih'in ayak sesleri olarak kabul edip heyecanlanmış.

---

yıldırmaya çalışarak asırlardır yaşadıkları anayurtlarını terk etmeye zorlamaktan geri durmamıştır. Bu bağlamda 1967'den günümüze kadar Kudüs'te Müslümanlara ait beş binden daha fazla binanın ruhsatsız yapı veya imar iznine uymadığı gibi çeşitli bahanelerle yıkıldığı ifade edilmiştir.

Son yıllarda İsrail'de köktendinciliğin yükselişi Kudüs'teki yerli Müslüman halkın durumunu daha da zorlaştırmıştır. Bu, İsrail'in yalnız başına yapabileceği bir güç gösterisi olmayıp, Amerika'dan da ciddi destek almıştır. Güçlü Yahudi lobisinin desteği ile Amerika, uluslararası arenada İsrail'i koruyup kollamıştır. Bunun en son ve bariz örneği, ABD başkanı Donald Trump'ın Kudüs'le ilgili aldığı kararlardır. 6 Aralık 2017'de ABD başkanı Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdığını açıklamış, ardından 14 Mayıs 2018'de İsrail'in kuruluşunun 70. yılı şerefine ABD büyükelçiliğini Kudüs'e taşımıştır. 28 Ocak 2020'de Trump, Asrın Anlaşması adını verdiği planı duyurmuştur. Kudüs'ü İsrail'in bölünmez başkenti olarak niteleyen, Yahudilerin çıkarlarına uygun şekilde hazırlanan bu plan, Kudüs'ün bin yıldan daha fazla İslami kimliğini, tarihsel ve kültürel aidiyetini, sosyal yapısını dikkate almadan, asırlardır burada yaşayanların görüşlerini yok sayarak şehri İsrail'e hibe etmenin diğer adıdır.

Hangi Tabiî Hukuk?

DR. HALİT KORKUSUZ

DOĞASI gereği sosyal bir varlık olmasından ötürü insan çevresiyle sürekli bir ilişki ve iletişim içerisinde. Bu ilişki ve iletişimlerin doğal bir sonucu olarak uyuşmazlıklar ve anlaşmazlıklar çıkmaktadır. Söz konusu bu uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu uyuşmazlıkların çözümünde insanın devletle münasebeti de kaçınılmazdır.

Hukuk gerek kamusal alanda gerekse insanlar arası ilişkilerde çıkan uyuşmazlıkları bir sistem ve kurallar bütünü içerisinde çeşitli yaptırımlara tabi tutarak, adaleti gaye edinen, adalete yönelmiş toplumsal yaşama biçimini oluşturan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Hukuk hayatın her alanını düzenler ve nizam getirir. Peki bu nizamı ve düzeni tesis eden hangi hukuktur? Bu noktada karşımıza iki farklı kavram ve yaklaşım çıkmaktadır: Tabiî (*doğal, ideal*) hukuk ve pozitif hukuk. Neredeyse insan kadar eski bir tartışma olan bu iki temel hukuk doktrini savunucuları arasında geçen tartışmanın odak noktasını adalet kavramı oluşturmaktadır.

Pozitif hukuk doktrininin düşünürleri hukuku bir bilim olarak değerlendirebilir ve bu değerlendirmesinde hukukçunun konulara değer yargısı taşımadan yaklaşması, tarafsız olması, olması gerekeni yani ideali değil mevcut olanı incelemesi gerektiğini savunmuştur. Pozitif hukuk düşünürleri pozitif hukuku sistematize ederken hukukun geçerliliğini ve meşruluğunu sorgulama amacı taşıyanlar için her bir normun geçerliliğini kendisinden üstte yer alan norma dayandırdığı hiyerarşik bir yapı kurmuştur. Oluşturulan normlar hiyerarşisine göre hukuk kendi kendisini üretir ve hukuk oluşumunu yine bir üst basamakta yer alan hu-

---

*Temel hukuk doktrini
savunucuları arasında
geçen tartışmanın odak
noktasını adalet kavramı
oluşturmaktadır.*

---

kuk normuna dayandırmaktadır. Pozitif hukuk düşünürleri, bütün hukuk düzeninin normlar hiyerarşisiyle idare edilebileceğini savunurlar.

Normal hiyerarşisi içerisinde en üst basamakta Anayasa yer almaktadır. Bunun yanında Anayasanın geçerliliği sorgulandığında ilk Anayasaya gidilmekte, Anayasanın meşruiyetini sağlayan hiyerarşik üst, teorik bir varsayımdan öteye gidememektedir. Son dönem tabii hukukçuları, sistematize edilen normlar hiyerarşisinde en üst norm basamağında adaletin bulunması gerektiğini, kurallar bütünüünün asli amacının adalet olduğunu belirtirler. Yani pozitif hukukun ürettiği normlar hiyerarşisinin en üst basamağında tabii hukuka açılan bir kapı vardır. Peki bu adalet kavramı neye göre belirlenecektir, yani kanun yapıcılarının oluşturduğu kurallar neye göre ve kime göre adildir, aynı şekilde bu kuralların uygulayıcılarının verdiği karar kime göre ve neye göre adil olarak görülecektir.

Tabii hukukçuların hukuka ve adalet kavramına yükledikleri anlam gereği, hukuk, geçerliliğini adaletten yani adil olmasından almaktadır. Yani hukuk bizatihi adaletle tanımlanır. Hukuk sistemini oluşturan kanunların geçerliliği adil olmak zorunluluğuna tabi kılınmıştır. Kanun uygulayıcıları ancak adil hüküm verdikleri zaman kararları hukukilik kazanır. Kanunilik ve hukukilik tartışmasının temelinde doğal hukukun aradığı adalet kavrayışı bulunmaktadır. Tabii hukukçulara göre pozitif hukuk sistemini oluşturan kurallar kanun olarak adlandırılrsa dahi, bunların şeklen doğru olması hukuki olduğu anlamına gelmez. Bir kanunu hukuki yapan adil olması, merkezine adaleti almasıdır. Tabii hukuk doktrinini savunan yazarlara göre; ihtiyaçları ve insan duygularını karşılamaya namzet hukuk alanı tabii hukuktur. Zamanla değişmeyen her koşulda ve şartta geçerli ger-

çek ilkelere sahiptir. Savunucularının yaşadığı döneme göre farklılık gösterse de, kurallarını Yaratıcı'dan, akıldan veyahut doğadan aldığı düşünülür. Zamana ve mekana bağlı değildir, her zaman vardır. Doğal hukuk, en üstün ve en mükemmeldir. Yasaların geçerliliğini evrensel, vazgeçilemez değerlere atıfla değerlendiren bu anlayışın savunucularına göre hukuk zaten vardır, önemli olan onu bulup çıkartmaktır. Bu da ancak sürekli bir şekilde pozitif hukuku sorgulamak ve daima adaleti aramakla olacaktır. Tabii hukuk sürekli pozitif hukuku sorgular, çünkü adil olan ve bu sebepten hukuk olarak sayılabilen sadece tabii hukuktur. Pozitif hukuk kuralları ancak adil olduğu ölçüde hukukidir.

Kapsamının genişliği şüphe götürmez tabii hukuk anlayışı, bu kapsamından ötürü tarih boyunca çeşitli merkez noktaları etrafında farklı yaklaşımlar, ekoller doğurmuştur. Bu hukuk yaklaşımları bazı dönemlerde toplumu etkilemiş ve dönüştürmeye başlamış, kimi dönemlerdeyse toplumsal değişim ve dönüşümün sonucu olarak kendi merkez noktasına farklı bir kutsalı almıştır. Tabii hukukun merkezine aldığı kutsalına göre önemli üç yaklaşım mevcuttur. İnsanlık tarihinin farklı zamanlarında ortaya çıkan bu yaklaşımlar "Tabiat", "Tanrı" ve "Akıl"dır. Bu yaklaşımların tamamında adil olan, merkezde bulunana göre belirlenir.

Daha çok ilk çağlarda kendisine karşılık bulunan tabiatı merkeze alan yaklaşıma göre bir şey doğanın kurallarına uygunsu adildir. Bu kurama göre hukuk, doğada hâlihazırda zaten vardır. Amaç önceden kurulu düzeni keşfetmektir. İnsanoğlunun tabiat karşısındaki acizliğinin, doğaya uyum sağlama zorunluğunun tabiatı kutsallaştırma, ulvi olanı tabiata göre belirleme sonucunu çıkardığı savunulur.

Tabiatı da bir yaratanın olduğu, eğer bir kutsallık atfedilecekse bunun tabiata değil onu yaratana yöneltilmesi gerektiği düşüncesinin hakim olmaya başlamasıyla tabii hukuk anlayışında Tanrı merkeze alınmaya başlamıştır. Orta Çağın neredeyse tamamına egemen olduğunu söyleyebileceğimiz Tanrı'yı merkeze alan yaklaşıma göre, olması gereken ilahi mesajlarla bildirilmiştir. Hukuk sistemi ilahi olana yaklaştıkça asli amacına yani adalete yönelir. Aksi durumda, yani ilahi olandan uzaklaştıkça da adalete yönelmek zorlaşacaktır.

Laisizm ve sekülerizmin egemen olduğu Yeni Çağ ile birlikte tabiri caizse aklın kutsallaştırılmasının bir sonucu olarak tabii hukukçular akli merkeze almış, bir kuralın adillliğini akla uygunluğuna göre değerlendirmişlerdir. Akli merkeze alan yaklaşımda amaç tabii hukuku ilahi olanın hapsettiği kalıplardan kurtarmak, bağımsızlaştırmaktır. Yani hukuku dinden ve ilahi olandan soyutlamaktır. Tanrı'nın var olduğu, varsa bütün evreni ve doğayı yaratması gerekliliği ve yaratmış olsa dahi adil olup olmadığı sorularının metafizik olduğu ve aklın eseri olması gereken hukuk kurallarının içerisinde metafizik değerlendirmelerin olamayacağı bu sebeple hukukun yaratıcı kaynağının akıl olduğu savunulur. Bu çerçevede oldukça genel bir tanımla akli merkezine alan tabii hukuk, insan davranışlarına ilişkin olarak evrende, doğada, insan doğasında rasyonel bir düzenin var olduğunu ve bu düzenin ilkelerinin insan akli ile keşfedilebileceğini kabul eden yaklaşımdır.

Tabii hukuk anlayışının tarihin farklı dönemlerinde merkezine aldığı, kutsal kabul ettiği değerleri dönüştürmesi sonucu birbirine zıt şeyleri meşrulaştırmıştır şeklinde iddialı bir cümle kurmak yanlış olmayacaktır. İlahi olanı merkeze alan tabii hukuk anlayışı kuralcı yapıyı meşrulaştırırken, akli merkeze alan tabii hukuk anlayışı temel hak ve özgürlükleri genişletmiş, devrimci fikirlerin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Merkez noktasına göre tabii hukuk hem bireyin davranışlarına sınır koyan hem de bireye sınırsız bir özgürlük veren yapıya bürünebilmiştir. Bir dönem ideolojik temelli olarak ortak mülkiyet savunulmuş ve doğa yasası olduğu ileri sürülerek tabii hukuka dayandırılmış, başka bir dönem ise tabii hukuk düşüncesi özel mülkiyetin meşruiyetini temellendirmek için kullanılmıştır.

Şu ana değin ortaya konulan yaklaşımların tamamının tarihin her döneminde savunucuları olmakla birlikte baskın hale geldikleri dönemler yukarıdaki şekildedir. Tabiat karşısında aciz kalan insanoğlunun tabiatı kutsallaştırdığı gibi, yeni çağda tabiatı akıl ve bilim sayesinde kontrol ettiği ve egemenliği altına aldığı inancı akli kutsallaştırmasına sebep ol-

---

İnsanlık tarihinin farklı zamanlarında ortaya çıkan bu yaklaşımlar "Tabiat", "Tanrı" ve "Akıl"dır. Bu yaklaşımların tamamında adil olan, merkezde bulunana göre belirlenir.

---

muştur. Pozitif hukuk kurallarının üstünde bir tabii hukuk arayışı hiç şüphesiz içinde bir kutsallık arayışını barındırmaktadır. Bilimin teknik boyutta ilerlemesi ve aklın ön plana çıkmasıyla yeniçağ düşüncesinde hukukun da kutsallıklardan arındırılıp, insan aklının bir eseri olduğu savunusu tabii hukukun konumlandırılmasında aklın kutsallaştırıldığı bir göstergesidir.

Özetlemek gerekirse; pozitif hukuk metinleri devletlerin uyguladığı ve yürürlükte olan hukuktur. Pozitif hukukçular hukuk metinlerinin tabii hukuk gibi metafizik kavramlarla bir ilişkisi bulunmadığını dile getirirler de yürürlükteki her hukuk kuralı tabii hukuka göre tasarlanır. Esas mesele pozitif hukukun da üstündeki bu tabii hukukun merkezinde bulunan kutsaldır. Yukarıda da değinildiği üzere bu kutsal bazen doğa bazen tanrı bazen de akıldır. Günümüz hukuk metinleri dinden bağımsız bir şekilde akli merkeze almış bir sistemin ürünüdür. Yani çağımız pozitif hukukunun kutsalı akıldır.

Hukuk sistemlerinin doğrudan muhatabı olan insanları tatmin etmeyen bir adalet anlayışı sorgulanmaya mahkumdur. Adaletin sorgulanmaya başladığı toplumlarda insanlar yaşadıkları olaylar hakkında kendi adaletlerini kendileri sağlamayı arzu ederler ki bu durum hiçbir hukuk sisteminin kabul edebileceği bir durum değildir. Bundan dolayı her olay ve muhtemel durumlar hakkında hukuk sistemlerinin insanları tatmin edecek bir adalet mekanizmasını ve sistemini geliştirmeleri gerekmektedir. Yani insanların kendi kurallarını kendileri belirlememeleri ve uğradıkları muhtemel haksızlıklar karşısında cezalarını kendileri vermemeleri adına, haksızlığa ve yanlış uygulamalara maruz kalmış olan bu kişilerin hukuk sistemleri tarafından tatmin edilmiş olmaları ve söz konusu

---

Adaletin ve hukuk sistemlerinin meşruiyetinin tartışılması, aslında onlara dair inancın da zayıflığı anlamına gelmektedir. Bu kapsamda yaşanan haksızlıklar, zulümler ve temeli olması gereken bakımından adalete dayanmayan hukuk sistemleri karşısında günümüzde akla atfedilen kutsallık da sorgulanmaya başlamıştır.

---

haksızlıkların giderilmesi ya da yanlış uygulamaların düzeltilmesi gerekmektedir.

Adaletin ve hukuk sistemlerinin meşruiyetinin tartışılması, aslında onlara dair inancın da zayıflığı anlamına gelmektedir. Bu kapsamda yaşanan haksızlıklar, zulümler ve temeli olması gereken bakımından adalete dayanmayan hukuk sistemleri karşısında günümüzde akla atfedilen kutsallık da sorgulanmaya başlamıştır. Hatta öyle ki, hukuk yapıcılarını ilahi olanın hukukun merkezinde yer alması ve adaletin ilahi kurallara göre belirlenmesi gerektiğini yeniden tartışmaya açmışlardır. Yirmi birinci yüzyıl devletleri üç yüz yıllık kutsallaştırılmış akli bir kenara bırakıp tabii hukukun merkezine ilahi olanı mı koyacaktır? Eğer süreç bu şekilde evrilirse bunun bir sonucu olarak pozitif hukuk metinlerinin din kaynaklı olması kaçınılmazdır. Tabii ki bu sürecin şekillenmesinde hukuk doktrini tartışmalarının yanı sıra uluslararası siyaset, göç, ekonomi, salgın hastalıklar ve savaşların da etkisi fazlasıyla olacaktır.

Özgürlük, hayır diyebilmektir!

SELİM CERRAH

BELİRSİZLİKLE nasıl baş edeceğimizi bilemiyoruz, kaygılarımız artıyor, tedirginliğe sürükleniyoruz. Uzaktan kontrol edilebilir veya yönetilebilir olmaya doğru sürükleniyoruz. Dijital dönüşümle bizi çiplerle yaşamaya hazırlıyorlar. Akli yoran, iradeyi devre dışına çıkaranlar bizi yeni nesil emperyalizmin kusursuz kölesi hâline getirmeye çalışıyorlar.

Oysa özgürlük, hayır diyebilmektir. İradesi zaafa uğrayanların idealleri olmaz. İrade sahibi olmak sorumluluk yüklenmeyi gerektirir. Hürriyet, nefsin esaretinden kaçarak şeytana köleliği terk etmek, Allah'a kul olmakla gerçekleşir. "İnsan görünüşte özgür iradeye sahiptir, ama gerçekte Allah'ın gücüne bağlıdır" (*Ahmet Âmiş Efendi*). Basit imkânlarla doğru netice alabilmek için temiz bir kalple güçlü bir irade gerekir. "Bir müslümanın en kutsi vazifesi hür olmaktır ve insan için, hürriyeti olmadıkça ne gerçek saadet ne de gerçek terakki mümkün değildir" (*Said Halim Paşa*).

Huzur vesilesi olan inanç, fitrata sadık olan kalpte yeşerir. Fitrattan koparak hedeflere ulaşmamıza engel olanlarla aramıza mesafe koyalım. Kimsenin yaşam tarzına müdahale etmeden, kimseye din veya ide-

---

Basit imkânlarla doğru netice alabilmek için temiz bir kalple güçlü bir irade gerekir. İrade sahibi olmak sorumluluk yüklenmeyi gerektirir. Hürriyet, nefsin esaretinden kaçarak şeytana köleliği terk etmek, Allah'a kul olmakla gerçekleşir.

---

oloji dayatmadan, kimseyi baskı altına almadan yaşayalım. İmanla küfür arasına çekilmesi gereken çizgiyi çekelim. İnsanları iyi, güzel ve doğruya davet ederken şiddet veya baskı uygulamayalım. Bakara 256. ayetinde “Dinde zorlama yoktur.” buyurulmuş. İnanmak veya inanmamak irade işidir. İradeyi zayıflatmak, insanı baskı altına almak, mankurtlaştırmak veya onu ehlileştirmek üretkenliğini yok eder.

Din; Kur’an’da genellikle yaşam tarzı şeklinde anlatılmış, akıl sahiplerini kendi iradesiyle iyi, doğru, faydalı ve hayırlı olan şeylere götüren ilâhî kanundur. Ayrıca; inanç, ibadet, komşuluk, hukuk, iktisadî yapı, vb. şekilde de anlatılmıştır. İslâm insandan, öncelikle kulluk şuurunu ve teslimiyet bekler, istikâmet üzere yaşamamızı ister. Din insanı kulluğa kendi iradesiyle taşır. Dinî yaşamayı özgürlük mücadelesi olarak değil, teslimiyet olarak görmeliyiz.

Özgürlük düşüncede başlar. Din, muhataplarına teklifler sunarak sorumlu tutmuştur. Mümin, kendisine emredileni yok saymaz. Rahmetli Aliya İzzetbegoviç “Ben olsam Müslüman Doğu’daki tüm mekteplere ‘eleştirel düşünme’ dersleri koyardım. Batı’nın aksine, doğu bu acımasız mektepten geçmemiştir ve birçok zaafın kaynağı budur.” demişti. Malcolm X ise; “Özgürlüğe inanan bir dine inanıyorum. Halkım için mücadele etmeyi men eden bir dinî kabul etmek zorunda olsaydım, o dinin canı cehenneme derdim” demişti.

İrade sahiplerini, şahsiyet ve meziyet sahibi kılalım. Problemleri sağlam iradeyle çözebiliriz. Bize ihsan edilen imtiyazlardan biri seçim yapmaktır. İnsan, karar verir, tercih yapar. “Neyi seçersek seçelim, kendi irademizle seçiyorsak ahlâklıdır!..” İnsana diğer canlılarda bulunmayan yetenekler verilmiştir. Seçiyor, değiştiriyor ve terkip ediyoruz. Diğer canlılar seçip, değiştirip, terkip yapamıyor. Bu bize verilmiş bir hak ve imtiyazdır. Aliya İzzetbegoviç insana verilmiş olan başka bir imtiyazı söyle zikretmişti; “Allah hayvanlardan farklı olarak bizi dik yürür şekilde yarattı. Çoğu insan bu imtiyazı kullanamaz ve hayatlarının çoğunda eğilirler ve hatta sürünürler. İnsan böyle mi yapmalı? Allah’ın büyük nimetlerini, dik yürümeyi reddetmek nankörlük değil mi?”

İradeyi zayıflatmak, insanı baskı altına almak, mankurtlaştırmak veya onu ehlileştirmek üretkenliğini yok eder.

Kul hakkı 3 boyutludur, sınırlarını Allah belirlemiştir. “Kul, Hak ve Allah.” İnsan hakları, batıda sınıflar arasındaki çatışma ve mücadeleden doğmuş iki boyutlu bir kavramdır, “insan ve hak.”

İrade eksikliği, şifası olamayan bir hastalıktır. Şehvete ve arzuya esir olmanın getirdiği tedbirsiz davranış iradeyi sakatlayarak insanı tehlikeye atar. Mesnevî’de şöyle bir hikâye aktarılır:

“Dağ keçisi dağlarda yaşar, sarp kayalıklarda otlar, koşar durur, avcılara yakalanmadan tehlikelerden uzak dolaşmıştır. Bir gün karşı kayalıkta gördüğü dişi dağ keçisi, gözlerini karartır, aklını başından alır. Dişinin bulunduğu kayalık ona yakın görünür, aradaki uzak mesafe ona kısa görünür, oraya kolayca sıçrayabileceğini zanneder. Oraya atlayayım diyerek atlar, aşağıya düşerek kayalıkların arasında bekleyen, avcılarının tuzağına düşer.” İnsan iradesiz ve öngörüsüz davrandığı zaman kendisini tehlikeye atmış olur.

Vazifenin öne çıktığı yerde düzen, hakkın ve değerlerin öne çıktığı yerde ise hukuk üstün görülür. Sadece hak talep ederek değil, önce adalet talep ederek yaşayalım. Kul hakkına riayet edelim. Kul hakkı 3 boyutludur, sınırlarını Allah belirlemiştir. “Kul, Hak ve Allah.” İnsan hakları, batıda sınıflar arasındaki çatışma ve mücadeleden doğmuş iki boyutlu bir kavramdır, “insan ve hak.”

Kur’an, Aziz İslâmı anlatırken “Hak Din, Allah’ın Dinî, Dosdoğru Din ve Hâlis Din” gibi ibareler kullanmıştır. Fatıha suresinde mahşer “Din günü” olarak ifade edilmiş, Kâfirun suresinde “Sizin dininiz size, benim dinim bana” ifadesi, Mekke’deki bâtil düzeni “Din” olarak ifade etmiştir. Tevhide aykırı hayat tarzı ve devlet düzeni din olarak adlandırılmıştır.

Dinin hayat bahşeden, imar ve inşa eden karakteri zaafa uğrarsa toplumlar zalimlerin insafına terk edilir. Kur’an evrensel mesajdır. İnanmak amentüye sahip olmaktır, “alete değil ayete inanmaktır.” Kendimizi yenilemezsek tükeniriz. Tövbe ve istiğfarla temizlenelim, güzel yaşamaya gayret edelim. Kirlenmemenin mümkün olmadığını biliyoruz, temiz kalmak için tövbe ve istiğfar edelim. Temiz kalmak için; iman, teslimiyet ve salih amel işlemek kadar, ahlâka ve kemâl yolculuğuna da muhtacız. Kirlenmelere ve aşınmalara karşı tedbir alalım, küçük günahlardan sakıyalım, büyük günah işlemeyelim.

Firavun güçlü bir insandı. Haddini aşarak “En yüce Rab” olduğunu söylemişti. İnanmak isteyenlerin kendisinden izin alması gerektiğini düşünüyor, gönüllere nüfuz etme hakkı olduğunu zannediyordu, olamadı. Öfkeyle baskı ve şiddet uygulayarak imanı yok etmek istedi, başaramadı. Hz Musa’yı mağlup etmek, insanları aldatmak için sihirbazlar

kiralamıştı. Onlara kazanırlarsa kendisinin yakınında duracaklarını, gözdeleri olacaklarını vaat etmişti. Hz Musa'nın âsasıyla tecelli eden mucize, sihri mağlup etmişti. Sihirbazlar bunun mucize olduğunu, sihir olamayacağını görerek iman etmişlerdi. Firavun sihirbazların inanmalarına engel olamamış ve "Ben size izin vermeden önce ona iman ettiniz öyle mi?" A'raf 123, diyerek onları işkenceyle ve ölümlle tehdit etmişti.

Ölüm karşısında herkes eşittir, ölümün Firavunları bile terbiye eden yönü vardır. Firavun Kızıldeniz'de boğulurken kendi kalbine bile söz geçirememiş, iman ettiğini söylemişti. "Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. İsrailoğullarının inandığına inandım. Ve ben de Müslümanlardayım." (Yunus, 90) demişti. Lâkin iradeyle değil ölüm korkusuyla dile gelen iman iddiası "şimdi mi" denilerek reddedilmişti.

Kaderi ve kederi müşterek insanlar olarak yaşadığımız bu coğrafya, mücadele ederek emanet aldığımız bir yerdir. Tarih zorbaları yazdığı gibi, onlara karşı dik duranları da yazmıştır. Dert sahibi olmak ve kendini sorumlu bilmek burada var olanların kaderidir. Türkiye'nin sosyal, kültürel ve siyasal konular dahil temel meseleleri dinle, İslâmiyetle ilgilidir. Din, çatışmayı değil barışı esas alır.

Çelişkili durumları millet menfaatine çevirmek düşüncesiyle insanlara baskı uygulamamalıyız. Dayatma uygulamamalı, farklı inanç, düşünce ve kanaat sahiplerini tehdit ve tehlike olarak görmemeliyiz. Kimseyi yok saymadan, ötekileştirmeden ortak bir gelecek için çalışmalıyız.

Fikrî yakınlıklarımız bizi birbirimize yaklaştıran bağ olmalıydı, olmadı. Siyasal ve toplumsal hayatta rekabet, asgarî nezâketle yürümeli. Birbirine benzer ve yakın olanlar arasında rekabet olabilir. Nezâketle muhalefet edemiyor, birbirimizi yargılıyoruz. Zıt duygu, düşünce ve ideolojilerin dayanışma ve işbirliğine şahitlik ediyoruz. Kutuplaşma ve çatışma ihtimâlini azaltıyor gibi görünen bu durum, benzer fikirlerin ayrışarak hasımlaşması gibi tehlikeler içeriyor.

Eleştirdiğimiz kişiye dua edemiyorsak kalbimize bakalım, niyetlerimizde bozulma vardır. Etrafımız boşaldığı hâlde yer darlığı çekiyorsak, kalbimize bakalım, darlık kalbimize girmiştir. "Rabbim! Göğsümüzü genişlet", "Kalplerimizde kardeşlerimize karşı kin bırakma." Âmin.

Kaderi ve kederi müşterek insanlar olarak yaşadığımız bu coğrafya, mücadele ederek emanet aldığımız bir yerdir. Tarih zorbaları yazdığı gibi, onlara karşı dik duranları da yazmıştır. Dert sahibi olmak ve kendini sorumlu bilmek burada var olanların kaderidir.

Türkiye’de İnsan Haklarının Korunmasına Yönelik Somut Gelişmeler

DR. MUHAMMED GÖÇGÜN

İNSAN haklarının korunmasına yönelik hukuki araçların ortaya çıkmasında belirleyici olan bakış açısının; insana, eşyaya, dine ve bilginin kaynağına ilişkin sahip olduğu kabul ve yaptığı anlamlandırmanın insan hakları kavramının sübjektif yönüne dayanak teşkil ettiği söylenebilir. Söz konusu alanlara ilişkin sahip olunan mevcut kabul ve yapılan anlamlandırma biçimlerinin, egemen insan hakları teorisinin bilhassa 20. ve 21. yüzyıldaki uygulama tecrübesinin doğurduğu trajik sonuçlara engel olamadığı ortadadır. Bu ise ister istemez; insana, eşyaya, dine ve bilginin kaynağına yüklenen anlamın önemini açığa çıkarır. Açığa çıkan bu durum, en temelde hak ve bâtıl arasındaki farkın da bir tezahürüdür şüphesiz.

Batı medeniyetinden tüm insanlık için sâdır olabilecek adalet ve hakkaniyet temelli bir insan hakları uygulaması beklentisinin ütopyikliğini anlaşılması, insan haklarına ilişkin Batı referanslı kurumsal ve normatif gelişmelerin önemini tamamen ortadan kaldırmamıştır. Ne var ki bu durum, söz konusu gelişmelerin anlamını ve etkisini önemli ölçüde azaltmıştır. Daha açık ifadeyle; Batı kaynaklı/egemen insan hakları anlayışının pratiğinde hangi insana ne kadar değer verildiği; özellikle din, ırk, ideoloji ve yaşanan coğrafya gibi kriterler söz konusu olduğunda uzun zamandan beri üretilen hukukî metinlere ne kadar bağlı kalındığı ve oluşturulan hukukî mekanizma ya da kurumların işlevselliğinin küresel ölçüde ne düzeyde sağlanabildiği gibi soruları cevaplamak, Batının

insan hakları açısından sahip olduğu sicil dik-kate alındığında zor değildir.

Durum böyle olmakla yani modern dünyada yürürlükte olan insan hakları anlayışına ve bu çerçevede Batının insan hakları uygulamaları-na yönelik tespit ve itirazlarımız saklı kalmakla birlikte bu durum, mevcut tabloyu objektif bir şekilde okumanın önünde bir engel değildir. Öte yandan realiteyi yok saymak da bizi çözü-me ulaştırmaz. Bu realite, hoşnut olalım ya da olmayalım, eleştirelim ya da eleştirmeyelim, insan haklarının korunmasına yönelik ürettiği hukuki metinler ve mekanizmalar sayesinde; prensip ortaya koyan, standart belirleyen, çer-çeve çizen ve akredite eden konumundaki Ba-tının, insan haklarının sistematik ve kurumsal olarak korunması iddiasının epeyce uzağında oluşumuzdur. Bu noktada adaletin tüm yeryü-zünde ve tüm insanlar için tesisini hedef alacak bir vizyon ve bu vizyonun gerçekleşmesini sağ-layacak somut çözüm önerileri geliştirmedik-ten ya da bu yönde somut bir gayretin içinde olmadıktan sonra yaptığımız eleştirilerin çok da anlamı olmayacağını itiraf etmek gerekir.

Temel vurguları yapıp mevcut duruma kısaca işaret ettikten sonra üzerinde durmak iste-diğimiz esas noktaya gelebiliriz. Bu nokta, uzun yıllar çeşitli kesimlerin hak ihlallerine maruz kaldığı/bırakıldığı ülkemizin insan haklarının korunmasına ve hak ihlallerinin ortadan kaldı-rılmasına yönelik hukuk sistemine dahil ettiği yargısal ve idarî mekanizmaların önemidir. Bu mekanizmalara kısaca değinerek ülkemizde hak ihlaline uğrayan ya da uğradığını iddia eden bir kişinin gerek yargı yoluna başvurmadan önce gerekse tüm iç hukuk yollarını tükettikten son-ra başvurabileceği hukukî araçları ortaya koy-maya çalışacağız.

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU

2010 Anayasa değişiklikleriyle hukukumuzda iki temel mekanizma girmiştir. Bunlardan yar-gısal nitelikte olan, Anayasanın 148. maddesin-de yapılan değişiklikle Anayasa Mahkemesine verilen bireysel başvuruları inceleyip karara bağlama yetkisidir. Aynı maddeye söz konusu değişiklikle eklenen 3. fıkraya göre ise: *“Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tara-fından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahke-mesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.”* Dikkat edilirse bu değişiklikle bir hak ya da öz-gürlüğün ihlali iddiasında bulunabilmek için bu hak ve özgürlüğün hem AİHS’in hem Ana-yasamızın koruması kapsamında kalması gere-kir. Ayrıca maddede bireysel başvuruya ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceği de belirtilmiş olup bu hüküm doğrultusunda 2013 yılında kabul edilen 6216 sayılı Anayasa Mah-kemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hak-kında Kanun’da da bireysel başvurulara ilişkin bazı düzenlemelere yer verilmiştir. Böylelikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Türk va-tandaşları tarafından açılan davaların ve dola-yısıyla Türkiye’nin tazminat ödemesi sonucunu doğuran kararların sayısında önemli bir azal-manın meydana gelmesi sağlanmıştır.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurular hakkında verdiği kararlarla; yaşam hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, ayrımcılık yasağı, adil yargılanma hakkı, mülkiyet hakkı, din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve kanaat hürriyeti, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı gibi konularda özgün ve önemli yaklaşımlar ge-liştirdiğini söyleyebiliriz. Buna ek olarak; baş-

vurular üzerine yapılan incelemelerde başvuru haklarının ihlal edildiğine yönelik tespit yapılması durumunda bu ihlallerin tazminat ya da farklı yollarla ortadan kaldırılmasına hükmedildiği düşünüldüğünde bireysel başvuru mekanizmasının önemli ve etkili bir işlevinin bulunduğu da görülür. Örneğin; uzun yıllar ülkemizin gündemini meşgul eden ve binlerce mağduriyete neden olan başörtüsü yasağı konusunda verdiği üç önemli kararda Anayasa Mahkemesi; başörtülü bir avukatın¹, başörtüsü nedeniyle üniversiteyle ilişkisi kesilen bir öğrencinin² ve aynı nedenle devlet memurluğundan çıkarılan bir kamu görevlisinin³ başvurularını incelemiştir. Mahkeme her bir kararında laiklik, din özgürlüğü, ayrımcılık yasağı gibi konularda önemli tespitler yaptıktan sonra doyurucu gerekçelerle başvuru haklarının çeşitli yönlerden ihlaline uğradığına hükmetmiştir. Öte yandan Anayasa Mahkemesi'nin; bazı internet sitelerine erişimin engellenmesi⁴ ya da tutuklu bazı gazeteciler hakkında⁵ verdiği kararlar ile imzacı akademisyenler hakkında⁶ verdiği kararlar da bireysel başvuru mekanizmasının önemini ortaya koymaya yetecek düzeydedir.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU

2010 Anayasa değişiklikleriyle hukukumuza giren bir diğer önemli müessese ise Kamu Denetçiliği Kurumuna başvurudur. Ombudsmanlık olarak da adlandırılan bu müessese ilk olarak İsveç'te ortaya çıkmış olsa da Osmanlı'da ve daha önceki Türk devletlerinde bu müesseseyle benzer işlevleri yerine getiren divan-ı hümayun ya da divan-ı mezalim gibi mekanizmalar mevcuttu. 2010 yılında Anayasanın 74. maddesinde yapılan değişiklikle herkesin, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahip olduğu kabul edilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumunun idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceleyeceği vurgulanmıştır. 74. maddenin 7. fıkrasında Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Bu hüküm doğrultusunda 2012 yılında 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu kabul edilmiştir. Kanun'un 1. maddesine göre Kanun'un amacı; *kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmak*. TBMM'ye bağlı özgün bir kamu tüzel kişisi olan Kamu Denetçiliği

1 Tuğba Arslan Başvurusu, B.N., 2014/256.

2 Sara Akgül Başvurusu, B.N., 2015/269.

3 B.S. Başvurusu, B.N., 2015/8491.

4 Bkz.: wikipedia kararı, B.N., 2017/22355; twitter kararı, B.N. 2014/3986.

5 Kadri Gürsel başvurusu, B.N., 2016/50978; Erdem Gül Ve Can Dünder başvurusu, B.N.: 2015/18567; Ali Bulaç başvurusu, B.N., 2017/6592; Mehmet Altan başvurusu (2), B.N., 2016/23672.

6 Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri Başvurusu, B.N., 2018/17635.

7 Kamu Denetçiliği Kurumu yıllık raporu, 2019, s. 480, bkz.: https://www.ombudsman.gov.tr/kdk-pdf/2019_yili_yillik_rapor/2019_yili_yillik_rapor.pdf.

Kurumu, idarenin işleyişine ilişkin her yıl çok sayıda başvuru kabul etmektedir. Bu başvuruların önemli bir kısmı temel hak ve özgürlüklere ilişkin olup bu durum, ombudsmanlığın ulusal insan hakları kurumlarının bir türü olmasıyla da alakalıdır. Diğer yandan Kurumun kararlarının idareler açısından bağlayıcı olmamasının, Kurumun 2019 yılındaki kararlarına idarelerce yüzde yetmiş beş oranında uyulduğu göz önünde bulundurulduğunda, Kamu Denetçiliği Kurumunun⁷ insan haklarının korunması açısından taşıdığı önemi azalttığı söylenemez.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Anayasa'da yer almamakla birlikte Adalet Bakanlığıyla ilişkili bir kamu tüzel kişisi olup daha önce 6332 sayılı Kanunla ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu adıyla kurulan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu da *insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere* hukukumuza 2016 yılında kabul edilen 6701 sayılı Kanunla girmiştir. 20 Aralık 1993'te BM Genel Kurulunda kabul edilen ve ulusal insan hakları kurumlarının taşıması gereken niteliklere dair çerçeveyi belirleyen temel bir metin niteliğindeki Paris Prensipleri doğrultusunda faaliyet gösteren İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun BM nezdinde henüz akredite edilmediğini belirtmek gerekir.

Ayrımcılık yasağı, eşitlik, işkence ve kötü muamele konuları başta olmak üzere insan haklarının her alanında faaliyet yürüten ve ulusal

önleme mekanizması görevini de üstlenen Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun en önemli özelliklerinden biri, yapılan başvuruların yanı sıra re'sen harekete geçmek suretiyle de her türlü ayrımcılık ve hak ihlalleriyle mücadele ediyor olmasıdır. Bu, Kurumun Kamu Denetçiliği Kurumundan da ayrılan yanısırdır aynı zamanda. Bununla birlikte vurgulamak gerekir ki Kurum, yalnızca ayrımcılık yasağı ihlalleri nedeniyle mağdur olduğunu iddia eden kişiler ile özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını kabul etmektedir. Kurumun ayırt edici bir diğer özelliği ise sadece idarelere değil özel hukuk kişilerine yöneltilen ayrımcılık iddiaları hakkında da inceleme yapabiliyor olmasıdır. Öte yandan Kurum, yaptığı incelemeler sonucunda idari para cezası verme yetkisine sahip olduğu gibi konusu suç teşkil eden insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlallerini tespit ettiği takdirde, bunlarla ilgili suç duyurusunda da bulunabilmektedir.

Sonuç yerine;

Ülkemizde bilhassa 2010 yılından itibaren yaşanan anayasal ve yasal gelişmeler, en azından insanımızın adaleti kendi ülkelerinde arayabilmelerini ve bulabilmelerini sağlamıştır. Adaleti yeryüzüne hakim kılmak idealine sahip bir medeniyetin mensupları olarak zulmün ve ifsadın ortadan kalktığı yeni bir dünyayı herkes için yaşanabilir kılmak gibi ağır bir sorumlulukla yüzleşmek durumundayız. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi ise siyaset, ekonomi, bilim ve teknoloji alanında güçlü ve öncü olmanın yanı sıra; tüm insanların can, mal, din, ırz ve aklının korunmasını teminat altına alan bir adalet anlayışına dayalı somut ve uygulanabilir hukuki araçların geliştirilmesiyle sağlanabilecektir.

Eşitlik ve Adalet Birbirlerinin Neyi Olur?

MUSTAFA ŞEN

Yıl: 1987, Yer: Boğaziçi Üniversitesi, Mekan: Yemekhane

Hikaye: Her öğrenci bir yemek jetonu ve bir tabldot alırken, içlerinden biri iki jeton ve iki tabldot alır; fakat aşçı 'bir kişiye iki yemek olmaz' der. Öğrenci sebebini sorunca, 'herkes iki yemek alırsa, yemek kalmaz' deyince, öğrenci, 'siz şimdiye kadar iki yemek isteyen birini gördünüz mü, ben hiç görmedim' deyince, aşçı, 'hayır görmedim, ama olmaz, herkes bir yemek alacak, senin baban muhtar mı? diye azarlar...! Öğrenci, 'hayır, muhtar değil, vali; ben iki yemek parası ödedim, yemeğimi istiyorum' deyince aşçı merakla, 'a, öylemi; nerenin valisi' diye sorar. Öğrenci, gülerek, 'bizim evin' diye söyleyince, beklenmedik o nükte ortamı yumuşatır ve öğrenci iki yemeğini de alır. Alır ama tartışma orada bitmez, beraber yemeğe geldiği sınıf arkadaşıyla yemek masasında da devam eder: Eşitlik mi, adalet mi?... Bu öğrencilerden adalet diyen halihazırda İstanbul'da yaşıyor ve bu yazıyı yazıyor; diğeri, yani eşitlik diyen ise İzmir'de yaşıyor ve bu yazıyı okuması umuluyor! Aslında, yapılan şey boş bir tartışma idi: Bilgisi olmadan fikri olma durumu...

KAVRAMLAR, kavramlar... Zihnimizin ufuk kötesine uçuran kanatları veya zihnimizin kör duvarlı hapisaneleri! Onlarla zihnimiz ya bir özgürlükten ötekine uçar ya da bir esaretten diğerine düşer. Biz bilinçli varlıklar kavramları üretiriz; kavramlarla düşünürüz, kavramlarla konuşuruz, kavramlarla yazarız ve kavramlarla tartışırız. Tartışma, yani müzakere orada durmaz, münazaraya hatta münakaşaya varır ki, onu da kavramlarla yaparız. Bazen; bizi bir birimize düşüren kavramlar olur, bazen de kavramlar birbirine karışır; ki, ona kavram kargaşası deriz. Kavramlar mıdır gerçekte kargaşaya düşen, yoksa zihnimiz mi? Aslında, zihnimizdir ama biz yine de kavramları suçlayalım!

Modern düşünce içerisinde gerek akademik alanda, gerek entelektüel alanda ve gerekse günlük ortalama dilde karmaşaya düşmüş iki kavramdan bahsedecek olursak, kanaatimizce bunların başında eşitlik ve adalet gelir. Bazıları eşitlik de eşitlik der; bazıları hayır, önemli olan adalettir, der. Adalet esassa, en azından bir yeryüzünde eşitlik olmazsa, adalet olabilir mi ki; yahut adalet olmayacaksa eşitlik tek başına ne anlam ifade eder? Ya da neden adalet ve eşitlik karşıt kavramlar gibi konumlandırılıyor, bunu anlamak zor. Kaba bir gözlemlerle, dindar ve muhafazakar kesim daha çok adaletin altını çizirken, diğer kesimler ise eşitlik demektedir ve tam bu alanda eşitlik ve adalet kavramları altüst olacak şekilde karma karışık olmaktadır.

Bu tartışma, günlük tartışma konularından başlayıp modern dönemin önemli tartışma alanlarına kadar geniş bir perspektifte yapılmaktadır. Mesela, sadece bir ara bahis olarak şunu da kaydedelim ki; ülkemizin modern akademisyen, entelektüel ve aktivistlerinden bazıları kadın üzerinden mevzuyu tartışırken 'toplumsal cinsiyet eşitliği' kavramını yanlış bulup, kadın ve

erkeğin doğal olarak eşit olmadığını ve fakat aralarında mutlaka adalet olması gerektiğini söyleyerek kavramı 'toplumsal cinsiyet adaleti' olarak koyup hem feminist düşünceden kendilerini ayırıştırma hem de kavramın doğrusunu koyma yolunu seçmişlerdir. Acaba öyle mi? Yani toplumsal cinsiyet adaleti deyince, feminizmden kurtulunuyor mu ve/veya kavramsallaştırma yerli yerine oturuyor mu? Öznel kanaatimiz her ikisinin cevabının da menfi olduğu yönünde. Neden böyle dediğimizi biraz daha açmak gerektiği açıktır.

Bu bağlamda; siyaset felsefesi ve genel kültür düzeyindeki kamuoyu algısı ve bilgisi, eşitlik başka adalet başka derken, hukuk felsefesi adaleti dört basamaklı bir merdiven olarak görmekte ve eşitliği adaletin bir basamağı olarak ele almaktadır. Aslında, hukuk felsefesi meseleyi çözmüştür. Tartışma siyaset felsefesi başta olmak üzere, bir kısım düşünce geleneklerinin ve disiplinlerin adalet ve eşitliği iki farklı paradigmanın kavramları olarak konumlandırmasından kaynaklanıyor. Hukuk felsefesinin ortaya koyduğu analitik çerçeve bize çok daha tutarlı ve açıklama değeri çok daha yüksek gelmektedir.

Şöyle ki; hukuk felsefesi, adaleti hukukun idesi olarak görür ve onu şu dört aşamayla ifade eder:

- Denkleştirici/düzeltilici adalet (*Iustitia commutativa*)
- Orantılı/dağıtıcı adalet (*Iustitia distributiva*)
- Hakkaniyet
- Sosyal adalet

İşte, burada birinci basamaktaki denkleştirici adalet, eşitliği sağlayarak genel kültür seviyesinin ve günlük konuşmamızın eşitlik kavramını oluşturmaktadır. Tabii ki, eşitlik kavramı adaletten bağımsız olarak, gündelik konuşmadan siyaset felsefesine kadar geniş bir yelpazede kendi-

ne kullanım alanı bulmaktadır. Ama ne kadar açıklayıcıdır; bu tartışılır. Gerçekten, kavram bu düzeyde kalınca açıklama değeri bakımından son derece kısır kalmaktadır.

Bu kavramları örneklerle açıklamak konuyu daha iyi kavramamıza yardımcı olabilir. Bu bakımdan, isterseniz her biri için ayrı ayrı yardımcı örnekler verelim: Bu günlerde Çin'den yayılan koronavirüs salgını sebebiyle, belirlenen ihtiyaç sahibi evlere gıda kolileri dağıtılmaktadır. Malum, her eve bir koli veriliyor. Yani, "1 eşittir 1" denklemi kullanılıyor. Böylece, eşitlik sağlanmış oluyor. Bu, ilk bakışta doğru bir iş gibi görünüyor. Eşitlik var, bu doğru; ama adalet var mı? Olabilir, ama olmayabilir de! Bunu daha iyi izah edebilmek için hep beraber aşağıdaki örnek hanelere bakalım:

Örnekleme yapıırken, mümkün olduğunca analitik bir çerçeve çizmeye ve sonra parçaları bütünleştiren sentezci bir yaklaşımla meseleyi ele almaya çalışalım. Bunu yaparken de, elden geldiğince her şeyi yerli yerine koyalım ve sistematik bir anlatımla mevzuu halletmeyi deneyelim. Şimdi; yukarıda hukuk felsefesinin dört basamaklı adalet yaklaşımını üzerlerine yerleştireceğimiz, bir şehrin aynı mahallesinin aynı sokağında bina özellikleri birbirine çok yakın dört tane daire düşünelim:

- **Birinci daire:** Mülkiyeti ikamet edenlere ait; içinde iki kişi yaşıyor ve eve gelir olarak bir asgari ücret giriyor, belli bir standartta beyaz eşyası ve kahverengi eşyası var; bu eve 1 adet gıda kolisi verildi.
- **İkinci daire:** Mülkiyeti ikamet edenlere ait; içinde dört kişi yaşıyor ve eve iki asgari ücret giriyor; evin şartları, beyaz eşya ve kahverengi eşya durumları birinci evdeki gibi; bu eve 1 adet gıda kolisi verildi.
- **Üçüncü daire:** Mülkiyeti ikamet edenlere ait; içinde altı kişi yaşıyor ve eve iki asgari ücret giriyor; bu eve 1 adet gıda kolisi verildi ama o gıda yardımını koyacak buzdolabı bile yok.
- **Dördüncü daire:** İkamet edenler burada kirada oturuyor; içinde dört kişi yaşıyor; sabit gelir yok, hane halkından iş bulabilenler gündelik işlerde çalışıyorlar; evin şartları, beyaz eşya ve kahverengi eşya durumları birinci evdeki gibi; bu eve 1 adet gıda kolisi verildi.

Böyle bir durum için aşırı farazi demeyiniz, zira bütün büyük şehirlerde böyle binlerce durumla karşılaşmak mümkündür. **Soru şu:** Bu evlere birer koli verirse, ne yapmış oluruz? Yahut eşitlikçilerin eşitliği sağlanır veya adaletin birinci basamağı aşılır ama bütün adalet nasıl sağlanır?

Eşitlik kavramı adaletten bağımsız olarak, gündelik konuşmadan siyaset felsefesine kadar geniş bir yelpazede kendine kullanım alanı bulmaktadır. Ama ne kadar açıklayıcıdır; bu tartışılır. Gerçekten, kavram bu düzeyde kalınca açıklama değeri bakımından son derece kısır kalmaktadır.

Şimdi önce birinci ve ikinci eve bakalım: Bir evde iki kişi, diğer evde dört kişi var ve ikisine de birer koli verilmiş; bu eşitlik yaklaşımı nasıl değerlendirilmelidir? Görünürde eşitlik sağlanmıştır; lakin bir evde iki kişi, diğerinde dört kişi var ve ikisine de birer koli! Hane başı bir koli, eşitlik sağlasa da, kişi sayısı düşünüldüğünde burada bir adaletsizlik vardır. Yani, adaletçilerin deyimiyle eşitlik var ama adalet yok! Adalet sağlanması için eşitliğin bozulması lazımdır ve orantı gözetilerek ikinci haneye iki gıda kolisi verilmelidir. Denkleştirici/düzeltilici adalet (*Iustitia commutative*) seviyesinde kalırsak haksızlık olacak, o yüzden bir sonraki seviyeye çıkıp orantılı/dağıtıcı adalet (*Iustitia distributiva*) adalet çeşidiyle haksızlığı gidermek ve doğru bir iş yapmak gerekir.

Buradan üçüncü eve gelelim; her eve bir koli derken, belki de o evlerin bazılarında o gıdaları koyacak buzdolabı bile yoktur. Bu durumda birer koli veya bazılarında birden fazla koli vererek hangi adalet sağlanmış olur? Hukuk felsefesi; böylesi bir eylemde birinci basamakta eşitlikle, ikinci basamakta orantı ile adalet sağlansa da, gerçekte adaletsizliğin devam ettiğini söyler ki; bu doğrudur. İçinde dolap olmayan eve neyin gıdasını vermiş oluyoruz! Öyleyse, adalet arayışını devam ettirmek gerekir. Bu safhada yeni bir adalet mertebesi olarak hakkaniyet gündeme gelir. Hakkaniyet, hukuk felsefesinde yukarıda da görüleceği üzere, üçüncü aşamayı ifade eder. Bir yerde hakkaniyet yoksa, adalet tam gerçekleşmemiş demektir. Öyleyse, üçüncü daireye gıda kolisi veya kolilerinin ya-

nında başka şeyler de gerekmektedir; ki haksızlık giderilsin ve hakkaniyet olsun; yani, adalet sağlansın.

Dördüncü daireye gelince, siz o eve ne verirsiniz verin adaleti sağlayamazsınız. Çünkü; silah mevcut olsa da, barut yok! Bu eve düzenli iş ve düzenli gelir gerekmektedir. Bu olmazsa, adalet olmaz. Sosyoekonomik statü bir kısım yardımlarla düzelmez. Adalet, öncelikle bu evin düzenli iş ve düzenli gelir sahibi olmasını zorunlu kılar. Bu sosyal adalettir. Hangi paradigmadan bakarsanız bakın; ister eşitlikçi olun, ister adaletçi; sosyal adalet olmazsa, dördüncü evde ne eşitlik olabilir ne de adalet! Dördüncü evde hukuk felsefesi konuşur ve bu eve iş ve maaş girdikten sonra adaletin ilk üç basamağına belki de gerek kalmayacaktır der. Yani, yoksulluğun kaynağı kurutulmuş sorun kökünden çözülür. (*Yoksulluk niye var, bu da ayrı bir yazı konusu olarak şimdilik burada dursun.*)

*Kavramlar bizi ufukların ötesine
uçurabildiği gibi, kendi zihin
hapisanemize gömebiliyor da.
Yeryüzünün en temel meseleleri ve
kavramlarında bile böyle olabiliyor; eşitlik
ve adalet gibi...*

Görüldüğü üzere; kavramlar bizi ufukların ötesine uçurabildiği gibi, kendi zihin hapishanemize gömebiliyor da. Yeryüzünün en temel meseleleri ve kavramlarında bile böyle olabiliyor; eşitlik ve adalet gibi... Eğer dijital çağ/sanal alem/yapay zeka yeni bir adalet tanımı getirmeyecekse -onu zamanla göreceğiz- şimdilik hukuk felsefesinin yol göstericiliğine tamam diyebiliriz. Zira, eşitlik kendi anlam evreninde tek başına bir şey ifade etmezken, adaletin anlam evreninde çok şey ifade edebilmektedir. Keza, adalet de eşitlik olmadan eksik kalıyor ve eşitliği kendi anlam evrenine alırsa adalet olabiliyor.

'Hak' Düşüncesi Yapılandırılmış Bir Eğitimle Kazandırılabilir mi?

DR. ÖMER FARUK YELKENÇİ

AVRUPA merkezli tarih anlayışı, insan hakları meselesini sadece kendi geçmişi üzerinden ele alır. Dünyanın geri kalanın tecrübeleri, diğer medeniyetlerin omurga oluşturabilecek potansiyeldeki katkıları görmezden gelinir, yok sayılır. Bu büyük (!) anlatıya baktığımızda ise kahramanlar, dönüm noktaları ve kutsanmış metinler görürüz.

Bu anlayışta yurttaşlığın bir haklar ve görevler tanımlamasına bağlı kılınması sebebiyle bu kavramı, insan haklarından ve insan haklarının tarihi gelişiminden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla insan hakları eğitiminden bahsedildiğinde de bunun yurttaşlık kavramından bağımsız ele alınamayacağı da kuşku götürmez bir durumdur. Marshall'ın (2006) yurttaşlığın tarihsel açıdan üç farklı eksenin, *medeni haklar, siyasal haklar ve sosyal haklar* eksenlerinin bir araya gelmesiyle oluştuğunu söylemesi de bu iççeliği tarihsel ve kavramsal açılardan ortaya koymaktadır. Bu anlamda medeni haklar; bireysel özgürlük, konuşma özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülk edinme ve sözleşme yapma özgürlüğü ve adalet hakkı gibi hakları, siyasal haklar; siyasal karar alma sürecine seçmen ve seçilen olarak katılma hakkı gibi hakları, sosyal haklar ise; ekonomik refah ve sosyal güvenlik gibi haklara sahip olmaktan, çağdaş bir birey gibi yaşayabilme hakkına kadar uzanan hakları içerir.

Bu eksenlerin oluşturulması ise bir eğitim sürecini gerektirmektedir. Tarih boyunca değişik vasıtalarla yurttaş eğitiminin yapıldığı görülmekle

beraber, yurttaşlık anlayışının ulaşmış olduğu güncel gelişmiş (!) nokta, yurttaşlık bilgisi eğitimi sorununu da gündeme getirmiştir. Bu noktadan sonra artık yurttaşlık kavramı ile yurttaşlık bilgisi eğitimi birlikte ele alınmaya başlanmış, böylece yurttaşlık ve gelinen noktada insan hakları ve demokrasi eğitiminin, devletlerin eğitim sistemlerinin amaçları arasındaki yerlerini çoktan aldığı görünür hale gelmiştir.

Günümüzün küresel dünyasında yurttaşlık anlayışı geçmişe göre oldukça farklılaşmasına ve değişen dünya koşullarında yeni formlarla karşılaşılmasına rağmen bu konudaki arayışların bitmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu ilerleyemeyen *ilerlemeci* bakış açısının ötesinde daha önemlisi ise bu modern gelişim sürecinde İslâm düşüncesinin ve oluşturduğu Müslüman tecrübenin dikkate alınmayışı, en azından bizim için büyük bir yarım kalmışlığa dolayısıyla anlam eksikliğine yol açmaktadır. Bu eksikliği gidermek ve kaybettiğimiz anlamı yeniden kurbilmek için modern zamanlarda, modernizm ve ötesinin içerdiği tuzakları bertaraf edecek bir tavırla ve ihtiyaç olan alanlarda kavramların, temel metinlerimiz üzerinden yeniden ele alınması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

YURTTAŞ VE HAKLARI MI İNSAN HAKLARI MI?

Yurttaşlık

Son yarım asırda, teknolojinin tahmin edilemez hızdaki gelişmesinin ve buna bağlı olarak da toplumun ve tüm dünyanın değişmesinin de sonuçları olarak tezahür eden yaklaşımlar, *küresel vatandaşlık, ekolojik vatandaşlık, yeni cumhuriyetçi vatandaşlık, çok kültürlü vatandaşlık, Avrupa vatandaşlığı, radikal demokratik vatandaşlık* başlıkları altında incelenmektedir (*Esendemir, 2006*). Elan yaşanmak olan dijital çağda ise ortaya çıkmaya başlayan dijital ekonomi, dijital sosyoloji gibi yeni durumlar meseleyi dijital vatandaşlık boyutuna götürecektir. Küresel oyun kurucular, bu aşamaya bir an evvel geçmek için manipülasyonlara çoktan başlamışlardır. Bunlardan *Avrupa vatandaşlığı*, klasik vatandaşlığın hem coğrafi/ulusal hem de statü boyutuyla nasıl bir değişim yaşadığını göstermektedir (*Esendemir, 2006*).

Bugün Covid-19 salgınının etkilediği Dünya'da sağlık meselelerine dayanan sınırların olduğu ve Avrupa Birliği ülkelerinin sınırlarını birbirlerine dahi kapattığı düşünülecek olursa bu yurttaşlık biçiminin de sağlık üzerinden nasıl evrileceği sorusu da sorulması gereken bir sorudur.

---

*Modern gelişim sürecinde
İslâm düşüncesinin ve
oluşturduğu Müslüman
tecrübenin dikkate
alınmayışı, en azından
bizim için büyük bir yarım
kalmışlığa dolayısıyla anlam
eksikliğine yol açmaktadır.*

Yukarıda bahsettiğimiz yaklaşımlar ve bunların tarihsel seyri bizim açımızdan önemli bir eksikliği de ortaya koymaktadır. Bu konu ile ilgili temel metinlerimizden olan *Medine Vesikasının* içerdiği öz itibarı ile yeniden ele alınması gerekmektedir. Yurttaşlık meselesinde doğrusu Hz. Muhammed'in (*as*) İslâm Devleti'nin kuruluşunda *Medine Vesikası* üzerinden ortaya koyduğu temel düşünce olarak insanın devletin doğrudan muhatabı olması ve onunla karşılıklı akitleşilmesi ve bu büyük düşüncenin uygulamadaki karşılığı olarak Şeyh Edebali'nin devletin varlığını insanın varlığıyla mukayyet kılan yaklaşımı meseleyle sağlıklı bir bakış açısı geliştirmemizi sağlayacaktır.

İnsan Hakları

İnsan hakları kavramının, uzun bir tarihi süreç sonunda günümüzdeki anlamına ulaştığı söylenir. Bu tarihi seyir, kavramın anlam ve içeriğinin de zamanla zenginleşmesini sağlamıştır (*Doğan, 2007*). Ancak insan haklarını, günümüzde ideale ulaşmış haklar olarak görmek de pek mümkün değildir. Dünya geliştikçe ve değiştikçe haklar da gelişip değişmekte, hakların tanımı da değişmektedir. İnsan hakları kavramı, tanımı, sınırları, içeriği, evrensel ve kültürel boyutları ile birlikte birçok açıdan hâlâ tartışılmaktadır (*Çayır, 2002*). Ancak bu modern sürecin Müslümanların tecrübesini yok sayması kuşkusuz meseleyi, istenilen olgunluğa taşımayacaktır.

Dahası önceki üç aşamadan sonra bugün varılan dördüncü aşama ile beraber, insan hakları konusunda insanlık, fitrata aykırı seçimlerin de hak olarak tanımlanması ve bazı ülkeler tarafından kabul edilmesi gibi tehlikeli sınırlarda dolaşmaya başlamıştır. Hatta maalesef bugün bu tartışmalar bizim ülkemizin gündemine bir şekilde oturmayı başarmıştır. Gelişmiş hukuk, ileri hukuk gibi ilerlemeci bakış açısıyla oluşturulan tabirlerin içeriğinde insanların önüne konan bu yaklaşımla insan olma sınırlarının ötesine geçileceği, yıkıcı bir yozlaşma ile karşılaşılacağını söylemek zor olmasa gerektir.

İnsan hakları meselesinde de yurttaşlık meselesinde olduğu gibi büyük bir anlam eksikliğinden söz etmek gerekir. Elbette ki bu modern kavramların ortaya çıkış hikâyesi gereği bu eksikleri taşıması gayet tabiidir. Ancak eğer kendimizle çelişmek istemiyorsak ve bozucu-yıkıcı sonuçlarla karşılaşmak istemiyorsak kendi dünyamızı inşa ederken evrensel değerlerden önce kendi değerlerimizi merkeze koymalı ve evrensel değerleri bunun üzerine örmeliyiz. Bu anlamda *Veda Hutbesi* bizim için en önemli metinlerden biridir. Modern hukukun (*Batının hukuku*), aynı zamanda kırılma noktalarını ifade eden temel yaklaşımlarından; hukukun temelini sosyal olgulardan önce, doğa, akıl, tanrı iradesine bağlayan *doğal hukuk yaklaşımı*, insanı mutlaklaştıran ve kendine yeterli bir

---

Gelişmiş hukuk, ileri hukuk gibi ilerlemeci bakış açısıyla oluşturulan tabirlerin içeriğinde insan olma sınırlarının ötesine geçileceği, yıkıcı bir yozlaşma ile karşılaşılacağını söylemek zor olmasa gerektir.

---

varlık olarak tanımlayan ve bedeni öne çıkaran dolayısıyla ihtiyaçları hukukun temelini alan *biyolojik temelli yaklaşım* ve hakların temelini sosyal olgulara bağlayan, toplum olmadan hakların varlığından bahsedilemeyeceğini öne süren ve bundan ötürü sürekli değişip genişleyeceğini savunan *pozitivist temelli yaklaşımın* (Mercan, 2017), yukarıda bahsettiğimiz sorunları ortaya çıkaran çerçeve olduğunu kuşkusuz söyleyebiliriz. Bu noktada doğal hukuk yaklaşımını bizim durduğumuz yere yakın gibi görünse de bunun bir yanılgı olduğunu da özellikle belirtmek gerekir. İslâm düşüncesinde insan hakları bakışını oluşturan ve Kur'an-ı Kerim'i ve bu alanda onun dışındaki en önemli metin olan *Veda Hutbesi*'ni bu bağlamda yeniden ve yeniden ele almamız gerekliliği apaçık ortadadır.

Sonuç niyetine: İnsan Hakları ve Eğitiminin İktidar ile İlişkisi

Tarihin akışı içinde eğitimin temel amaçlarından biri de yönetenler (*sistem*) ve sermaye sahiplerinin (*kapitalist düzen*) durumunu garantiye alacak şekilde devlete iyi vatandaş yetiştirmek olarak belirlemiştir. Ancak bununla birlikte zamanla birbirini besleyecek şekilde iyi vatandaş olmanın bilgisinin ve kişinin temel hak ve özgürlüklerinin bilincinde olmasının sistemli eğitimi de bir ihtiyaç olarak belirlemiştir.

Bu noktada yurttaşın hem insan hakları kavramı içine ve hem de özellikle demokrasi kavramı içine gizlendiği gözlemlenmektedir. Öyleyse insan hakları ve yurttaşlık eğitiminin bir bütünlüğe ulaştırıldığını ve küresel düzen tarafından kendi lehlerine garantiye alındığını söylemek mümkün görünmektedir.

Devletin, verili haklar ile yurttaşı belirleme, onu eğitim sistemi ile şekillendirme çabası ister istemez onun üzerinde egemenlik hakkını gündeme getirmektedir. Bu anlamda insanın iktidarla ilişkilerini yani bu egemenliği kabullenişini ortaya koyan en güzel gösterge eğitim sistemlerinin temel amacının 'iyi yurttaş' yetiştirme olarak tebarüz etmesidir. Bu bir tür ütopya tarifidir aynı zamanda. Eflatun'dan Farabî'ye, Hobbes'tan Comte'a bu hikâye boyunca bir ütopyayı tarif etme ve buna ulaşma çabası görülür. Bu noktada ortaya çıkan eleştiriler ise aslında bütün bu çabaların bizi ütopyaya değil distopyaya götürdüğü noktasında belirir. Hâlbuki hakikat ne ütopyadır, ne de distopyadır. Ortada olan yalnızca 'topos'dur.* 'Topos'a hükmeden, insana da hükmeder. Bu hükümlerliği tahkim edecek olan ve insani kılacak olan ise hiç şüphesiz adalettir. Zira adalet, Hz. Ömer'in dediği ve uyguladığı üzere mülkün temelidir. Ancak bu hükümlerlik da geçiciliğin, faniliğin en büyük göstergesi hatta aracı olan 'tempus'** ile mukayyettir. Bu geçicilik gerçeği doğrultusunda tarif edilen İbn Haldun'un ütopyası 'umran' yaklaşımına katkımız ise sadece ve ancak 'uzun ömürlü umran' şeklinde olabilir. Ancak bu kavramlar; mekan ve zaman insanın içinde, onun iç dünyasında içiçe-lik ve emanet anlayışıyla yaşandığında insan özgürleşir. Diğer taraftan insanın

* Topos (Yun.):
Yer, mekân, mülk.

** Tempus (Lat.): Zaman.

özgürlüğünü ve anlamı kaybetmesi de iktidarla ilişkisinin oluşmasıyla başlar. Kısaca bu hikâye bir çelişkiler hikâyesidir.

Özünde barındırdığı bütün çelişiklere rağmen yurttaşlık ve insan haklarına dair düşüncelerin ve bunların eğitiminin siyasi erkin kontrolünde geliştiği pek açık bir şekilde görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında insan hakları Mourgeon (1991)'un, "kişinin tek tek kişilerle ve İktidar'la ilişkileri içinde kendi malı olarak bulundurduğu, kurullarla yönetilen ayrıcalıklar olarak tanımlanır" (s. 12) ifadesinde bu ayrıcalıkların kimin ya da neyin lehine olduğu daha da doğrusu ortada ayrıcalıkların bulunması durumu, güven sorunu ortaya çıkarmaktadır. İktidarla uzlaşarak alınan hakların oluşturduğu bu durum, insan hakları ve yurttaşlık eğitiminin, devletlerin eğitim sistemlerinin amaçları arasındaki yerlerini çoktan almış olmasında açık bir şekilde görülmektedir.

Bu anlamda devletler, tanımladıkları vatandaş modelini oluşturma ve hakları azar azar, iktidar için zararlı olmayacak şekilde verme noktasında gayet hassas davranmışlardır. Mourgeon (1991)'a göre, "İnsan hakları İktidar ile kişi arasındaki ilişkinin en önemli sonucu ve en açıklayıcı işaretidir. Sonuç olarak insan hakları sorunsalı tam bir iktidar sorunsalıdır." (s. 16). Bu anlamda insan hakları alanından yaşanan gelişmelerin de kendi içinde şüpheler barındırdığı söylenebilir. Hatta bunun da ötesinde yine Mourgeon (1991)'un ifadesiyle; "(...) insan hakları politikası, yani kişinin ve İktidar'ın kaçınılmaz bir ilişki içinde bir arada var olmasına ilişkin bu sürekli çaba, ister istemez bir dram politikasıdır." (s. 25). Bunun bir politika olduğunu kabul ettiğimiz nokta ki öyle, aslında sorunsalın başladığını ortaya koymuş oluyoruz. "Yurttaş" zaten bir kalıbı ya da bir modeli ifade ettiği için iktidarın, iktidar lehine etkisinden hiçbir zaman kurtulamayacaktır.

Bugün için yurttaş, artık her şeyinden haberdar olunan, attığı her adımı takip edilebilen, neredeyse hiçbir mahremiyet alanı kalmamış, bütün özgürlük haklarını gönüllü bir boyun eğişle sisteme devretmiş, depolanan verilerden ibaret hale gelmiştir. Köleliğin zirvesini yaşayan yurttaşın bu durumunu da istatistiksel veri şeklinde tezahür eden bir bağlılık statüsü biçiminde literatürdeki kategorizasyon tablolarına son satır olarak gönül rahatlığıyla ekleyebiliriz.

Kudreti elinde bulundurmaklığı ile zaten büyük bir paradoks içinde var olabilen iktidar, güce dayanmadan muhatabına (*hizmetkân olduğuna*) yurttaş olarak değil de sadece ve sadece insan olarak bakmayı becerebilirse, sonradan oluşturulan ve her geçen zaman diliminde eksik kaldığı düşüncesiyle sürekli değiştirilen -ya da şartlara göre- insan haklarının aslında insana iktidar tarafından verilen değil de yaratılıştan sahip oldu-

---

***"Yurttaş" zaten bir kalıbı
ya da bir modeli ifade ettiği
için iktidarın, iktidar lehine
etkisinden hiçbir zaman
kurtulamayacaktır.***

ğu haklar olarak bilinebilirse bu bir sorunsal olmaktan çıkabilir. Yoksa bu sorunları ne herhangi bir devlet ve ne de herhangi bir dönem halledilebilecektir.

Bunun için önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi yüzümüzü temel metinlerimize dönüp, çağımızı yeniden kurmamız gerekir. İnsan hakları meselesinde *Veda Hutbesinde* Hz. Muhammed (as) tarafından daha insana yakışır bir ilke ifade edilmektedir: “Kanlarınız, hayatınız, mallarınız, haysiyet, şeref ve namuslarınız Rabbinizle buluşacağınız güne kadar masumdur.” Bu temel ilkede sayılan hakların yanında yer alan öz, bize insan hakları meselesine nasıl bakacağımızı göstermektedir. İnsan hakları üzerinden tanınan bu *ismet* durumu, insanın yaratılışıyla ve Allah’a kulluğuyla başlayan ve Rabbiyle buluşacakları güne kadar bir dokunulmazlıktan, öncesinde ise tartışılmayacak bir masuniyet durumdan bahsetmektedir. Dahası “Rabbinizle buluşana kadar” ifadesi ferdin hukukunun öldükten sonra da devam ettiği anlamını pekâlâ içermektedir. Her ne kadar Hobbes (2007), “Burada bilinmesi gereken en önemli şeyler, insanlar üzerindeki *Hâkimiyet* [Dominium] hakkının hangi yollar ile elde edildiğidir” (s. 121) dese de bu haklar ne monarklar, ne demokratlar, ne da daha modern bir yönetim sistemi tarafından verilebilir. Vardır.

Bu bakış açısı, nihayetinde insan hakları meselesinde bize ait olan birikimin temelidir. Bu meseleyi biz asırlarca bu kültürün oluşturduğu iklimi soluyarak halletmişiz. Ancak bugün toplumsal hayatımızda her ne zaman bir sorunla karşılaşsak ve her ne zaman yeni bir akım gündemimize gelse bilirkişiler hemen bu konuyu okullarda ders olarak okutmalıyız diye ahkâm keserler. Halbuki sözü edilen iklimin doğal süreçlerle, sosyal öğrenme yolu ile kazandırdığını insana, hangi ders kazandırabilir. Bu yanılığın kurtulmamız eğitim işlerimizi de rahatlatacaktır.

Bu anlamda bugünlerde gündemde olan insan hakları eylem planı neticelendiğinde -ki bahsettiğimiz kültürü içereceğini umuyoruz- eğitim ayağı okul süreçlerinin sınırlı imkânlarla sahip ders içeriklerinde yok edilmez. Yapılması gereken hala kısıntıları da olsa var olan hukuk (*haklar*) iklimimizin zemininde; insan hakları eğitiminin hayat boyu sürmesi gereken bir süreç olduğunu yani okulla sınırlandırılmayacağını, sürecin okulda geçen boyutunun okul hayatı içinde doğal yollarla ve tüm derslerde bütüncül bir yaklaşımla sosyal öğrenme yaklaşımı ile ele alınması gerektiğini, bu sürecin muhatabının sadece öğrenciler olmadığını ve yönetici, öğretmen, veli ve okul hayatının tüm paydaşlarının da muhatap alınması gerekliliği tebarüz ettirilmelidir. Toplum olarak; yazarı, çizeri, arifi, maarifi herkese, elimizden kayan iklimi canlandırmak için ve kaybettığımız anlamı asrî olarak yeniden kurmak için gayret sarf etmek önümüzde birincil bir görev olarak durmaktadır.

İnsan haklarının aslında insana iktidar tarafından verilen değil de yaratılıştan sahip olduğu haklar olarak bilinebilirse bu bir sorunsal olmaktan çıkabilir.

Kaynakça

- **Çayır, K. (2002).** İnsan hakları eğitimi dersi senaryoları. *Kuram ve uygulamada eğitim bilgileri dergisi*. s. 377-400
- **Doğan, İ. (2007).** *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- **Esendemir, Ş. (2006).** *Türkiye’de ve dünyada vatandaşlık*. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi.
- **Hobbes, T. (2007).** *DE CİVE: Yurttaşlığın felsefesinin temelleri*. İstanbul: Belge Yayınları.
- **Marshall, T. H. (2006).** *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- **Mercan, A. (2017).** *Adalet arayışında insan hakları*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- **Mourgeon, J. (1991).** *İnsan hakları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Suriyeli Mülteciler Ve Pazarkule Sınır Kapısı

Sürecinin İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi

AV. CAVİT TATLI

HUKUKÇULAR DERNEĞİ GENEL BAŞKANI

¹ 20 Kasım 1989 Tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 1. Madde; Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

² Türkiye, 29 Ağustos 1961 tarihinde bu konudaki deklarasyonunu açıklarken sözleşmenin kapsamını “Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeniyle” şeklinde anladığını ve kabul ettiğini ifade etmiştir. Böylece Türkiye 1951 Sözleşmesi’ni “coğrafi sınırlama” ile kabul etmiştir. Türkiye buradaki Avrupa sözcüğünü daha sonra Avrupa Konseyi üye ülkeleri olarak tanımlamıştır. 359 Sayılı Onay Kanunu 5 Eylül 1961 gün ve 10898 Sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır.

³ 04.04.2013 Tarihinde kabul edilmiş ve 11.04.2013 tarihinde 28615 sayı ile Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi ile İç İşleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Müdürlük bu kanunu uygulayacak, tüm göç hareketlerini takip edecek ve gerekli düzenlemeleri yapacak sivil bir birim ilk defa oluşturulmuştur.

20¹¹ yılında Suriye’de başlayan iç savaş özellikle sivillerin bu süreçte zarar görmesine ve akabinde 5 milyonun üzerinde kişinin evlerini bırakarak dünyanın birçok ülkesine gitmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Bu mültecilerin büyük bir kısmını çocuk¹ ve kadınlar oluşturmaktadır.

Suriye’de meydana gelen iç savaş sonrasında dünyanın dört bir tarafına dağılan insanların hukuki durumunun hem o ülkelerin iç hukuku hem de uluslararası hukuk zaviyesinden değerlendirilmesi gerekmektedir. Mülteciler ile ilgili en kapsamlı ve kabul edilmiş olan uluslararası metin “1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”dir. Türkiye 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine taraftır.² Türkiye 2013 yılında bu sözleşmeye uygun olarak mülteci konusunu “6458 Sayılı Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu” ile iç hukukunu da düzenlemiştir.³

6458 sayılı kanun gereğince Suriyeliler Türkiye’de mülteci olarak kabul edilmemektedirler. Zira 1951 Cenevre Sözleşmesini Türkiye “Avrupa Konseyi Ülkeleri” dışındaki ülke vatandaşlarına çekince koyarak kabul etmiştir.⁴ Suriyelilere 6458 sayılı kanunun 91. Maddesine göre “Geçici Koruma” statüsü verilmiştir.⁵ Bu statü mültecilere sağladığı tüm hakları Suriyelilere sağlamamaktadır. Ancak 1951 Sözleşmesinin 33/1 maddesi ve 6854 sayılı kanun 4. Madde gereğince ölüm tehlikesi olan yerlere iade etmeme (*non refoulement*) kuralı Suriyelileri de korumaktadır. Sa-

vaştan kaçarak geldikleri Türkiye’de Suriyeliler hem uluslararası hukuk hem de iç hukuka uygun olarak bulunmaktadır.

AB ile Türkiye arasında 16 Aralık 2013 tarihinde “Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması”⁶ imzalanmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye Suriye’ye açık kapı politikası uygulamıştır. Ancak sınır güvenliğini artırarak hem Ege’den hem de kara sınırından mülteci ve yasa dışı göçmenlerin geçişlerini engellemiştir. Buna karşılık vize muafiyetinin ve mali yükümlülüklerin gerçekleşmemiş olması nedeni ile Türk tarafı sık sık AB’yi sözünü yerine getirmemekle itham etmiş ve antlaşmanın gereğinin yapılması talebini yinelemiştir. Bu konu taraflar arasında devam eden bir sorun olarak sürekli gündeme gelmiştir.

Esad rejimi, 28 Şubat 2020 tarihinde Soçi mutabakatı çerçevesinde İdlib’te bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri karargahına hava saldırısı düzenleyerek 36 askeri şehit etmiştir. İdlib’teki saldırının ardından Türkiye, yeni bir göç dalgasına karşı uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını kullanarak, sınır kapılarını açmış ülkede yaşayan göçmenlerin Avrupa’ya geçişine izin verdiğini deklare etmiştir.

Bu açıklamanın ardından göçmenler Pazarkule Sınır kapısına doğru harekete geçmiş ancak burada Yunanistan’ın sınır kapısını kapatması ve sınır güvenlik güçlerinin sert müdahalesi ile karşılaşmışlardır.

Yunanistan Güvenlik Güçleri Tarafından Gerçekleştirilen Uygulamaların Değerlendirilmesi

Sınırdaki güvenlik engeli ile karşılaşan göçmenler burada beklemeye başladılar. Bazıları sınırı oluşturan Meriç Nehrini geçerek Avrupa, özellikle Almanya’ya ulaşmaya çalışmışlardır. Bu bölgede bekleyen hiçbir göçmenin hedefinde Yunanistan olduğuna dair beyan bulunmamaktadır. Türkiye tarafından Açık Kapı politikasının başlaması ile birlikte Türkiye’de bulunan farklı ülkelere çok sayıda göçmenin Edirne’ye geldiği görülmüştür. Bu kişilerin basına yansıyan ifadelerinden hedeflerinin Avrupa olduğu ancak kapıların kapalı olması nedeni ile geçme imkanı bulamadıklarını ifade etmişlerdir.

Yunanistan üzerinden Avrupa’ya geçmek isteyen ancak Yunanistan sınır güvenlik kuvvetlerinin sert müdahalesi ile karşılaşan göçmenlerin basına ve bölgede hazırlanan raporlara yansıyan ifadelerine göre; “beklerin ellerinden biberonların çekilmesi, hamile kadınların dövülmesi, kadın ve çocukların darp edilmesi, Sahil Güvenlik ekiplerinin göçmen botlarının yanından hızla geçerek botları batırmaya çalışması, botların yanına uzun sopalarla gelerek göçmenlere vurulması, botların delinmek

⁴ Türkiye bu çekincesi nedeni ile Uluslararası alanda eleştirilmektedir. Suriye süreci Türkiye’nin tezlerinin kendi zaviyesinden doğru olduğunu ortaya koymaktadır.

⁵ 6458 Sayılı kanun 91/1; “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.”

⁶ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-izalandi.tr.mfa>

Açık Kapı uygulaması kapsamında sınırlar açılmakla birlikte daha önce yaşanan deniz kazalarının ve ölümlerin olmaması için Türkiye sadece sınır kapısını açtığını ancak deniz yolunu hala kapalı tuttuğunu ilan etmiştir.

---

suretiyle batırılmak istenmesi, kara sınırında mültecilere jop ve biber gazı ile müdahale edilmesi, gerçek silah kullanarak bir mültecinin dünyanın gözleri önünde öldürülmesi, bir mültecinin ağır yaralı hale getirilmesi yapılan hukuksuzluklardan sadece birkaçıdır. Yunanistan'a botla varan mültecilere Yunan vatandaşlarının "sizi burada istemiyoruz, defolun gidin, Türkiye'ye dönün ya da sizi öldürürüz" tehditleri⁷ göçmenlerin Türkiye'den daha iyi şartlar için çıktıkları yolda kendilerini daha iyi şartların beklemediğini göstermiştir.

1951 Sözleşmesine Yunanistan taraftır. AB tarafından Türkiye'nin antlaşmayı tek taraflı olarak askıya alması nedeni ile ciddi bir itiraz gelmemiştir. Bu da Türkiye'nin 2013 tarihli antlaşmada belirtilen sorumluluklarını AB karşısında yerine getirdiği, AB'nin ise Türkiye'ye karşı sorumluluklarını tam olarak yerine getirmediği tezini güçlendirmektedir. Zira her platformda Türkiye'yi eleştiren AB yetkilileri bu konuda sorumluluklarını yerine getirip getirmediği konusunda net açıklama yapmaktan kaçınmışlardır. Türkiye'yi yaptırımla tehdit etmekle yetinmişlerdir.

Bölgede yaptığımız gözlemler esnasında çok sayıda göçmen ile görüşerek oradaki durumları hakkında bilgi edinmeye çalıştık. Göçmenlerin, çadır benzeri sığınma amaçlı yerler oluşturulduğu, havanın soğuk olduğu, çok sayıda çocuğun ve kadının alanda bulunduğu, AFAD tarafından güvenlik hizmetinin yanında yemek verildiği ve çeşitli sivil toplum kuruluşu tarafından da göçmenlerin hayat şartlarının iyileştirilmesi için getirdikleri yardımları organize ederek alanda dağıttıkları görülmüştür.

Açık Kapı uygulaması kapsamında sınırlar açılmakla birlikte daha önce yaşanan deniz kazalarının ve ölümlerin olmaması için Türkiye sadece sınır kapısını açtığını ancak deniz yolunu hala kapalı tuttuğunu ilan etmiştir. Yunanistan sınır görevlilerince sert müdahale ile karşılaşan ve Edirne'den geldiği yere dönmek isteyenler için toplu ulaşım araçlarının hazırlandığı ve dönüş yapanları götürdüğü tarafımızdan görülmüştür.

DEĞERLENDİRME VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye, Suriye iç savaşından en fazla etkilenen ve en fazla göçmeni ağırlayan ülke olmuştur. Zaman zaman uygulamada sıkıntılar yaşansa da nüfusunun 1/20'si kadar yabancıyı ülkesinde barındırdığı süre içerisinde ciddi adli vaka yaşanmamıştır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri bağlamında değerlendirdiğimizde Pazarkule Sınır Kapısında bir müddet bekleyen ancak karşıla-

---

⁷ <https://www.hukukcular.org.tr/wp-content/uploads/Yeni-Pazarkule-Sinir-Kapisi-Raporu.pdf>

⁸ Ekşi Nuray, İklim Mültecileri Göç Araştırmaları Dergisi C:2 S:10-58 Temmuz-Ağustos 2016

tıkları kötü muamele neticesinde ve akabinde Kovid-19 virüsü nedeni ile bölgeden ayrılan göçmenler, Avrupa devletlerinin oluşturdukları metinlerde yazılı olan ve insan olmaktan gelen hakların kendileri için geçerli olmadığını bizzat yaşayarak görmüşlerdir.

Yazılı metinler ancak uygulamada karşılığını bulması durumunda bir anlam ifade edebilmektedir. AB, yukarıda zikrettiğimiz üç temel metinde yazılı hususların uygulamada karşılayamayarak “mültecilerin haklarının hayata geçirilmesi” uygulamasında sınıfta kalmıştır. İnsan haklarının geliştiği ve dünyaya ihraç edildiği topraklar, göçmenlerin topraklarına yaklaşmasına dahi tahammül edememiştir. Bu da Batı düşüncesinin teori ile pratik arasındaki uçurumunu tekrar gözler önüne sermiştir.

Öyle ki Batı toplumunun kahir ekseriyeti, resmi temsilciler ve sivil oluşumlar ve basını ile mültecileri ülkelerinde görmek istemediklerini açıklamışlardır. AB, İnsan haklarını hayata geçirmek ve uygulamasını dünyaya gösterme fırsatını Yunanistan sınırında kurdukları barikatlarla kaybetmiştir.

Bu durum göç konusundaki temel bir yanılgıyı tekrar gözler önüne sermiştir. O da dış göçlerin ülkeleri tedirgin ettiği. Zira özellikle gelişmiş ülkeler olarak nitelenen ve kendi vatandaşının hayat konforunu tüm insanların ortak menfaatinin önünde tutan anlayış ile gerçek anlamda bir göçmen için “insan hakkı” uygulamasının imkansız olduğu görülmektedir. Yunanistan sınırında yaşananlar bizlere göçün o ülke içinde durdurulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Ancak bunun için uluslararası toplumun inisiyatif alması gerekmektedir. Aksi takdirde olayları akışına bırakmak ya da bölgesel çıkarlar adına göz yummak uluslararası toplumun altından kalkamayacağı sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu anlamda Türkiye’nin baştan itibaren Suriye sınırı içerisinde güvenli bölge ve uçuşa kapalı alan tezi belki de bundan sonraki göç dalgalarını önleyecek ve göçü küresel bir sorun olmaktan yerel bir sorun olma noktasında tutabilecektir. Tabi ki bu tek başına insan haklarının korunması için yeterli olmayacaktır. Yazılı metinlerin ülke menfaatlerine kurban edilmeden uygulamanın insanî bir temelde ele alınarak çözüm üretilmesi gerekmektedir.

Küresel ısınma ile yakın zamanda meydana geleceği öngörülmekte olan iklim mültecilerinin de⁸ daha fazla sayı ile bu ülkelerin sınır kapılarına dayanacaklarını tahmin etmek güç değil. Devletler yazdıkları metinleri ya hayata geçirmek ya da bu metinleri değiştirmek zorundalar. Aksi takdirde kendilerinin uymadıkları ve uygulamadıkları kurallar dünyayı yeni sorunlarla karşı karşıya bırakacak.

AB, anlaşma kapsamında Suriyeliler için vermeyi taahhüt ettiği toplam 6 milyar avroluk mali kaynağın büyük bir kısmını vermediği gibi AB ülkelerine yerleştirmeyi taahhüt ettiği Suriyeli konusunda da çok isteksiz davranmıştır.

Türkiye'nin Göç Politikaları Perspektifinden Mülteciler

AV. CELİL AKDOĞMUŞ

Göç, günümüzde dünyanın pek çok ülkesi için önem arz eden en büyük problemlerden bir tanesidir. Eski zamanlara oranla ulaşım olanaklarının daha iyi olması, bazı bölgelerin süregelen yoksulluk, çatışma ve savaş gibi sebeplerle yaşanılmayacak bir hal alması ve buna karşılık bazı bölgelerin ise eğitim, sağlık ve işgücü gibi çekici faktörlere sahip olması sebepleriyle her yıl binlerce kişi ülkeler arası yer değiştirmektedir. Ancak bu hareketlilik bilhassa göçün yönlendiği ülkeler açısından ciddi siyasal, sosyal, kültürel, etnik ve dinsel pek çok etki ve sorunlara sebep olmakta, bu durum ise etkilenen ülkelerin göçü yönlendirmek adına çeşitli çalışmalar yapması, politikalar üretmesi, yasal ve kurumsal tedbirler alması sonuçlarını doğurmaktadır.

Türkiye'de göç yolları üzerinde yer alması hasebiyle bazı dönemlerde çevresindeki ülkelerde meydana gelen savaş ve benzeri çatışmalardan kaynaklı kitlesel göçlere maruz kalmaktadır. Bu durum ise Türkiye'yi göçü yönlendirmek, yönetmek için devamlı olarak politikalar oluşturmaya, izlediği politikalara yön vermesine neden olmaktadır.

Son Dönemlerde Türkiye'nin Göç Politikalarını Belirleyen İki Önemli Etken: Avrupa Birliği (AB) Uyum Süreci ve Suriye İç Savaşı

Son dönemlerde AB uyum sürecinde atılan adımlar ile beraber 2011 yılı ve sonrası komşumuz Suriye'de meydana gelen iç savaş sebebi ile yaşanan göç dalgası Türkiye'nin göç politikalarını belirleyen iki farklı

Eğitim, sağlık ve işgücü gibi çekici faktörlere sahip olması sebepleriyle her yıl binlerce kişi ülkeler arası yer değiştirmektedir.

---

etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin göç politikalarını şekillendiren bu iki etken, ülkemizdeki mültecilik olgusunu anlayabilmek adına önem arz etmektedir.

Belirtmek gerekir ki, 1990'lı yıllara kadar Türkiye'nin coğrafi çekince koymak suretiyle taraf olduğu 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Türkiye'nin göç politikalarını şekillendiren önemli bir etken olmuştur. Bu döneme kadar NATO'ya ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne dayanarak göç politikalarını oluşturan Türkiye, 1990'lı yıllara gelindiğinde küresel göçün yeni yüzü ile karşı karşıya kalmıştır. Bu doğrultuda son yirmi yıllık süreçte Türkiye "sistemsiz, esnek ve geçici" göç politikalarını terk ederek, bunların yerine AB uyum süreci çerçevesinde ulus üstü ve hükümetler arası örgütlerin iş birlikleri ekseninde kurumsallaşan göç politikaları ve uygulamaları geliştirmiştir. Bu süreçte göç politikaları belirlenirken bir taraftan düzensiz göç üzerine yoğunlaşan bir bakış açısı egemen olurken diğer taraftan sığınma ve mülteci hareketleri üzerine odaklanılmıştır.

Türkiye'nin son dönemlerdeki göç politikalarının gelişimini şekillendiren bir diğer önemli faktör ise 2011 yılından bu yana Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle neredeyse dört milyona yaklaşan ve kalıcı hale gelen mülteci göçüne maruz kalmasıdır. Suriye'den Türkiye'ye yönelen yoğun göç hareketi bir kez daha iyi teşkilatlanmış bir göç yönetimi ve sağlam temellere dayandırılmış kamu politikasının gerekliliğini ortaya koymuştur. "Geçici koruma" statüsü ile Türkiye'de koruma altına alınan Suriyeli mültecilerin özellikle barınma, topluma entegrasyonu, çalışma ve işe maliyetleri gibi sorunları Türkiye'nin göç politikalarını büyük ölçüde etkilemektedir.

6458 SAYILI YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Türkiye, tarihsel süreçte karşılaştığı göç hareketleri karşısında belli bazı politikaları merkezi yönetim eliyle uygulamaya koymuş ve bu alanda yasal düzenlemeleri, kurumsal yapıları ve kurulları oluşturmuştur. Özellikle AB ile üyelik müzakerelerine başlanmasıyla Türkiye'nin iltica ve göç mevzuatı da AB müktesebatına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla hem ulusal eylem planları hazırlanmış hem strateji belgeleri ilan edilmiş hem de insan hakları temelinde bütüncül bir bakış açısıyla bu alanı düzenlemek üzere yakın zamanda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kabul edilerek ulusal anlamda büyük

bir adım atılmıştır. 6458 sayılı Kanun, 04.04.2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiş; 11.04.2013 tarihli ve 28615 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. 6458 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile yabancılara ilişkin vize alma zorunluluğu, ikamet izni, vatansızların ve mültecilerin hukuki durumu, sınır dışı süreçleri, Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün teşkilat yapısı gibi konular düzenlenmiş ve yabancılar hukukî mevzuatı tek yasada toplanarak büyük bir adım atılmıştır.

AB ile üyelik müzakerelerine başlanmasıyla iltica ve göç mevzuatını AB müktesebatına uyguna hale getirilmeye çalışan Türkiye'nin uluslararası alanda attığı en önemli adım ise şüphesiz AB ile imzalanan Geri Kabul Anlaşması'dır. Resmi adı "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma" olan geri kabul anlaşması 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanmış ve 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması mütakabiliyet temelinde, Türkiye'de veya AB'ye üye ülkelerden birinde, ülkeye giriş, ülkede bulunma veya ikamet etme koşullarını sağlamayan veya sağlayamaz duruma düşen kişilerin anlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili ülkeye geri gönderilmesi amaçlanmıştır.

Bu çerçevede:

- Yasadışı yollarla AB ülkelerine giden veya bu ülkelerde buldukları sırada yasadışı duruma düşen (*örneğin, vize süresini geçiren*) Türk vatandaşları ve Türkiye üzerinden Anlaşma'ya taraf diğer ülke veya ülke grubuna geçiş yapmış üçüncü ülke vatandaşlarının Anlaşma'da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde Türkiye'ye geri alınması,
- Yasadışı yollarla AB ülkeleri üzerinden ülkemize gelen veya Türkiye'de buldukları sırada yasadışı duruma düşen AB üyesi ülkeler ve üçüncü ülke vatandaşlarının Anlaşma'da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili AB ülkesine iade edilmesi düzenlenmiştir.

Anlaşmanın 24/3 maddesi uyarınca üçüncü ülke vatandaşları ile vatansız kişilerin geri kabulüne ilişkin yükümlülüklerin anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden üç yıl sonra uygulanabileceği belirtilmiştir. Ancak geri kabul anlaşmasıyla birlikte yürüyen vize muafiyeti görüşmelerinde mesafe alınabilmesi için taraflar mezkur üç yıllık sürenin dol-

masını beklememişler, Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma ile Oluşturulan Ortak Geri Kabul Komitesini toplamışlar ve Komite'nin 2/2016 Sayılı Kararı ile üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişilerin geri kabulüne ilişkin hükümlerin 1 Haziran 2016 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlayacağını kararlaştırmışlardır. Söz konusu tarihten sonra geri kabul anlaşması üçüncü ülke vatandaşları için de uygulanmaya başlamıştır.

Geri Kabul Anlaşmasının İmzalanmasından Sonra Yaşananalar

Söz konusu geri kabul anlaşması kapsamında Türkiye üzerine düşen yükümlülükleri eksiksiz bir şekilde yerine getirmeye gayret etmiş, bu bağlamda hem taraf ülkelerce usulüne uygun gönderilen kendi vatandaşlarını ve üçüncü ülke vatandaşlarını geri almış hem de sınır bölgelerini ciddi bir denetime tabi tutarak bilhassa karayolu ve denizyolu üzerinden Avrupa'ya yapılmaya çalışılan yasa dışı geçişleri büyük mali külfetlere katlanarak engellemeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Öyle ki, AB Komisyonu tarafından geri kabul anlaşmasının uygulanmasına ilişkin yayınlanan dördüncü raporda Türkiye'den Yunanistan'a geçen sığınmacıların iade edilmesinin öngörüldüğü anlaşma sayesinde, günlük geçişlerin 6 binden ortalama 81'e düştüğü belirtilmiştir.

Geri kabul anlaşması kapsamında Türkiye'nin kendi üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirdiği bizzat AB Komisyonu tarafından yayınlanan rapor ile ortada iken AB anlaşma kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmemiş, bu konuda pasif kalmıştır. Zira AB, anlaşma kapsamında Suriyeliler için vermeyi taahhüt ettiği toplam 6 milyar avroluk mali kaynağın büyük bir kısmını vermediği gibi AB ülkelerine yerleştirmeyi taahhüt ettiği Suriyeli konusunda da çok isteksiz davranmıştır. AB'nin tüm bu isteksiz davranışlarına rağmen anlaşma kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getiren Türkiye'nin bilhassa Suriye'den gelen mülteci yükünün günbegün artması, AB'nin taahhüt ettiği yardımları yapmaması ve anlaşmasının gereklerinin yerine getirilmesiyle anlaşma doğrultusunda Türkiye'nin ciddi maddi külfetlere katlanıyor olması sebepleri ile Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 22 Temmuz 2019 tarihinde yaptığı açıklamada Türkiye'nin geri kabul anlaşmasını tek taraflı olarak askıya aldığını belirtmiştir. Anlaşmanın tek taraflı olarak askıya alınması neticesinde Türkiye geri kabul anlaşması bağlamında gönderilen vatandaşları kabul etmemeye başlamış, AB ise taahhüt ettiği fakat az miktarda gönderdiği yardımları da kesmiştir.

AB, anlaşma kapsamında Suriyeliler için vermeyi taahhüt ettiği toplam 6 milyar avroluk mali kaynağın büyük bir kısmını vermediği gibi AB ülkelerine yerleştirmeyi taahhüt ettiği Suriyeli konusunda da çok isteksiz davranmıştır.

---

27 Şubat'ta Suriye'nin İdlib kentinde Esad rejiminin hava saldırısı sonrası 33 askerimizin şehit olması üzerine alınan kararlardan bir tanesi de sınır bölgelerinde mali külfetlere katlanılarak yapılan mezkûr engellemelerde esnekliğe gidilmesi şeklinde olmuştur.

TÜRKİYE'NİN SINIR BÖLGELERİNE İLİŞKİN POLİTİKA DEĞİŞİKLİĞİ

Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye, 2020 yılının başına kadar sınır bölgelerini ciddi bir denetime tabi tutarak bilhassa karayolu ve denizyolu üzerinden Avrupa'ya yapılmaya çalışılan geçişleri ciddi mali külfetlere katlanarak engellemeye devam etmiştir. Fakat 27 Şubat'ta Suriye'nin İdlib kentinde Esad rejiminin hava saldırısı sonrası 33 askerimizin şehit olması üzerine alınan kararlardan bir tanesi de sınır bölgelerinde mali külfetlere katlanılarak yapılan mezkûr engellemelerde esnekliğe gidilmesi şeklinde olmuştur.

Türkiye'nin bu yönde bir politika değişikliğine gitmesi üzerine aynı gün içinde binlerce mülteci bugünü bekliyormuşçasına Avrupa'ya açılan sınır kapılarına akın etmiş, bu durum başta Yunanistan olmak üzere tüm Avrupa'yı tedirgin etmiştir.

Türkiye'nin Politika Değişikliğine Karşı Başta Yunanistan Olmak Üzere AB'nin Tavrı

Türkiye'nin sınır bölgelerindeki denetimini ciddi şekilde esnetmesini müteakip Avrupa ülkelerine geçiş yapmak adına sınır bölgelerine akın eden binlerce mülteci beklemedikleri bir tablo ile karşı karşıya kalmışlardır. Zira Yunanistan tarafına geçen birçok mülteci Yunan kolluk kuvvetleri ve paramiliter gruplar tarafından hukuksuz muamelelere maruz bırakılmış, AB ise tüm bu yaşananlara sessiz kalmıştır. Bu noktada Yunanistan'ın ilk hukuksuz adımı başbakan Kyriakos Mitsotakis'in çağrısı üzerine mülteci krizini görüşmek üzere toplanan Yunanistan Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından 02.03.2020 tarihi itibari ile iltica taleplerinin bir ay süreyle geçici olarak askıya alınmasına karar verilmesi şeklinde olmuştur. Halbuki Yunanistan'ın tarafı olduğu sözleşmeler uyarınca bu şekilde bir karar alması ve uygulama sergilemesi de hukuken mümkün değildir. Zira İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesinde "Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde iltica talebinde bulunma ve iltica hakkından yararlanma hakkına sahiptir." demek sureti ile taraf devletlere bu hakkın süreli-süresiz olarak kısıtlanması-engellenmesi yönünde bir imkan tanınmamıştır. Öte yandan, Yunanistan'ın 5 Nisan 1960 tarihinde kabul ettiği, 1967 tarihli New York protokolü ile kapsamı genişletilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesi de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesi doğrultusundadır.

Söz konusu durum AB hukuku açısından ele alındığında da Yunanistan'ın mezkûr tavrının hukuka aykırı olduğu gözlemlenmektedir. Zira Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nin 18. Maddesinin, "Sığınma hakkı, 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve mültecilerin statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol kuralları dikkate alınarak ve Avrupa Topluluğunu kuran anlaşmaya uygun olarak teminat altına alınmalıdır." şeklindeki hükmü ile 19. Maddesinin "Toplu sınır dışı etmeler yasaktır. Hiç kimse, ölüm cezası, işkence veya başka insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya cezaya tabi tutulması konusunda ciddi bir tehlikenin bulunduğu bir Devlete geri gönderilemez, sınır dışı edilemez veya iade edilemez." şeklindeki hükmü uyarınca da Yunanistan'ın tek taraflı olarak başvuru kabul etmediğini ilan etmesi kabul edilemezdir.

Yunanistan sınırlarına iltica amacıyla gelen mültecilere Yunanistan güvenlik güçlerince plastik ve gerçek mermilerle ateş edilmiş, sınırlardan uzak tutulmaları amacıyla gaz ve ses fişekleri ile müdahale edilmiş, Yunanistan'a deniz ve nehir üzerinden geçmek isteyen mültecilerin bulunduğu vasıtalara Yunanistan Sahil Güvenlik birimlerince batırılmaya çalışılmış, Yunanistan güvenlik güçlerince alıkonulan bazı mülteciler plastik cop ve çeşitli cisimlerle işkenceye maruz bırakılmış ve yarı çıplak şekilde Türkiye sınırına geri itilmişlerdir.

Her devletin sınır güvenliğini sağlama konusunda hak ve yetkisi bulunduğu kabul edilmektedir. Fakat Yunanistan sınırına gelen kişilerin iltica prosedürü kapsamında söz konusu bölgede bulunduğu göz önüne alındığında sınır güvenliği bahane edilerek Yunanistan'ın tarafından sergilenen söz konusu tavırların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) "Yaşam Hakkı" başlıklı 2., "İşkence Yasağı" başlıklı 3. ve "Özel Yaşamın Ve Aile Yaşama Saygı Hakkı" başlıklı 8. maddelerine, Kişisel Ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin "Yaşama Hakkı" başlıklı 6. ve "İşkence Yasağı" başlıklı 7. Maddelerine, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşmenin 3. Maddesine aykırılık teşkil ettiği, Yunanistan'ın bu açıdan uluslararası hukuku hiçe sayarak hareket ettiği müşahede edilmiştir.

Yunanistan'ın tüm hukuksuz müdahalelerine rağmen AB ise sessiz kalmayı tercih etmektedir. Söz konusu süreç, belirsizliğini halen korumaya devam etmekle beraber Yunanistan'ın ve AB'nin zikredilen gayriinsani tutumları sebebi ile Avrupa'ya gitme umidini yitiren bir kısım mülteci Türkiye'deki eski hayatlarına geri dönmüş, bir kısım mülteci ise umidini yitirmemiş, sınır bölgelerinde kalmaya devam etmişlerdir.

Her bir mülteci başkaları tarafından yok edilmiş hayatlarını, belirsiz geleceklerini bulma umuduyla sınırlara yönelmiştir. Bu durum mültecilerin içinde bulunduğu içler acısı durumu ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin sınırların açık olduğunu bildirdiği gecenin sabahında sanki bugünü beklemiş gibi sınır kapılarına hareket eden binlerce mültecinin yaş grupları, Türkiye'de buldukları süre, bu süre içerisinde ne yaptıkları, vb. veriler dikkate alındığında sınıra yönelen mültecilerin çaresizliği ortaya çıkmaktadır. Her bir mülteci başkaları tarafından yok edilmiş hayatlarını, belirsiz geleceklerini bulma umuduyla sınırlara yönelmiştir. Bu durum mültecilerin içinde bulunduğu içler acısı durumu ortaya koymaktadır. Bu sebeple öncelikle Yunanistan olmak üzere benzer tutum takınan tüm ülkelerin mültecilere karşı insani ve hukuki tutumlar sergilemeleri gerekmektedir. Zira bugün resmi verilere göre dünya üzerinde sayıları 70,5 milyonu bulan mültecilerin de her insan gibi yaşam hakları uluslararası kabul görmüş birçok mevzuatta garanti altına alınmıştır. Bu yaşam hakkı umursanmaksızın mültecilerin siyasi, ekonomik, dini, güvenlik vb. kaygı ve gerilimlere kurban edilmesi kabul edilemezdir. Ne yazık ki, bu durum Türkiye'nin son zamanlardaki göç politikalarına belirleyen iki önemli etkenden biri olan Suriye'deki savaş bitse de bitmese de, giderek büyüyen bir kriz olmaya devam edecektir. Avrupa'nın mülteci krizinin artık sadece komşu ülkelerle sınırlı kalmadığını Avrupa'yı da doğrudan etkileyen bir gerçek halini aldığını görmesi gereklidir. Dolayısıyla Türkiye'nin deniz ve kara sınırlarından Avrupa'ya geçmek isteyen mültecilere, Avrupa'nın artık siyasi, ekonomik ve dini bakış açılarını bir kenara bırakıp evrensel Mülteci Hukukunun kendilerine yükledikleri sorumlulukları yerine getirerek bu hukuk kapsamında mültecileri Avrupa'ya kabul etmesi gerekmektedir. Zira milyonlarca mülteci yükünü tek başına üstlenmesi istenen Türkiye'ye taahhüt edilen yardımların yapılmaması ve yine bu anlamda Türkiye ile yapılan anlaşmalara aykırı davranılması bu yükü Türkiye için katlanılamaz hale getirmiştir. Bu sebeple tüm devletlerin ve uluslararası kuruluşların, mülteci politikalarını yeniden gözden geçirmesi, evrensel insan haklarının güvence altına alındığı böyle bir dönemde en azından insanca yaşama hakkının gereği olan asgari insan haklarının tüm insanlara sağlanması anlamında kalıcı ve etkin çözümler bulması gerekmektedir. Aksi takdirde her geçen gün daha da içinden çıkılmaz bir hal alan mülteci krizinde bir çözüme ulaşılabileceği görünmemektedir.

Avrupa'nın mülteci krizinin artık sadece komşu ülkelerle sınırlı kalmadığını Avrupa'yı da doğrudan etkileyen bir gerçek halini aldığını görmesi gereklidir.

CIHANNÜMA DERGİ

www.cihannuma.org

Hacı Bayram Mah. Haşimi (Kutlu) Sokak No. 12 Altındağ - ANKARA

@Cihannumader - Twitter / @cihannumader - Facebook / @cihannumader - Instagram / CIHANNUMA DERNEĞİ- YouTube